

Naše planine

»Nostre Montagne« — Rivista della Federazione Alpina Croata

»Unsere Berge« — Zeitschrift des Kroatischen Bergsteigerbundes

»The Mountains« — Review of the Alpine Association of Croatia

»Nos Montagnes« — Revue de la Fédération Alpine Croate

Uredništvo i uprava: Zagreb, Gajeva 2a, polukat, telefon 37-316

Glavni i odgovorni urednik: P. Lučić-Roki, Zagreb, telefon 38-041

GODINA VII.

1874—1955.

Broj 3

SADRŽAJ:

Dr. Ivo Veronek: Strahinšćica	177
Srećko Božičević: Ledeno podzemlje	182
Lucijan Smokvina: Uspon na najveći vrh otoka Krka	137
Mirko Marković: Od Kačanika na vrh Ljubotena	189
Dr. Željko Poljak: Fruška Gora	193
Prof. Vladimir Sironić: Izlet na Limski kanal	204
Ivan Gušić: Zaboravljenim velebitskim stazama	206
Vlado Redenšek: Mjerenje dubine ponora	218
Zorka Zubović: Sjećanje na jesen 1953.	221
Dr. Ivo Lipovšćak: S južnog Velebita	230
Josip Kostović: Sjeverni Velebit	235
F. Marmillog: Aconcagua	237
IZ PERA MLADIH	
Branko Frank: »Biokovo, lijepo ti si...«	240
Iz planinarske literature	242
Vijesti	243
Planinarske vijesti iz svijeta	248

NAŠE PLANINE

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA VII.

1955

BROJ 3

Dr. Ivo Veronek, Samobor

Strahinščica

Kad se vozimo popularnim i često prenatrpanim »Zagorcem« — ili ako putujemo cestom od Zagreba do Krapine, tad možemo čitavim putem uživati u vidicima na udaljenije i bliže, poznate i drage nam planine. Na desnoj, istočnojsjeveroistočnoj strani — prati nam pogled padine, rebra, uvale i hrbat Medvednice, koja pod osvjetljenjem popodnevnog sunca dobiva osobito plastičan izgled. S lijeve, jugozapadne i zapadne strane, pružaju se — preko Save — u nizu samoborska, žumberačka i slovenska brda, od svetonedeljskog Kozjana i plješivičkog Okića do obronaka Cirknika nad Čatežem; a sjeverno od Save — preko klanječkog i bizeljskog humlja — ističu se konture Velikog Bohora, Rudence i pregradskih gora. Već u početku blagog uspona dolinom rječice Krapine zapažamo na sjevernom obzorju plave obrise glavnoga gorskog lanca Zagorja: Ivančice — Strahinščice — Kostelj (Kuna) — gore, dok se na sjeverozapadnoj pozadini očrtava markantni, ravni greben Donata. Ulazimo u Zagorje koje je zaista okruženo gorama, pa nam tako postaje shvatljivija i bliža ona zagorska »Meknite se sve gore...«

Na zadnjem dijelu puta — iza Zaboka, prometnog i tekstilnog centra, prema upadljivom mjestancu Sv. Križ—Začretje, nekad sjedištu varaždinske podžupanije, — pojavljuje se sve jasnije krapinska gora Strahinščica svojim karakteristično nazupčanim bilom. Sjećamo se, kako smo ga gledali čitavom dužinom sa zagrebačkog Sljemena ili obratno s Ravne Gore (»Naše Planine« br. 6—7/1950., foto S. Piljek). Promatrajući sad iz vlaka unaokolo možemo na par mjesta zapaziti odjednom i Medvednicu i dijelove Ivančice, naročito njenu šiljatu Očuru (Veliko Kalce i Košenica Gora), te već blizu Strahinščicu s planinarskim domom u velikom sedlu. Kad stignemo u Krapinu, tad je pogled na planinu pretežno zatvoren južnim podgorjem Šušeljebregom. Uspnemo li se na to brdo, (441 m), imat ćemo krasan razgled na dobar dio Zagorja, a neposredno pred sobom gledamo čitav središnji trup gore s njenim strmim obroncima i dubokim uvalama*.

Postoji više različitih mišljenja, kojem gorskom skupu pripadaju hrvatske planine između Drave i Save, a neki ih označuju kao zasebnu skupinu. Većinom se planinski lanci Zagorja ubrajaju u istočne nastavke južnih vapnenačkih Alpa, u nastavke Karavanka, Savinjskih i Zasavskih planina. S ovima se vežu preko Maceljske gore, Donata i Boča — odnosno preko Rudence, Orlice i Bohora. U geološkom pogledu bili su to isprva neprekinuti nizovi gorskih kosa, koje

* Ime ove gore nalazimo pisano na više načina: Strahinčica, Strahinjčica, Strahinjščica i Strahinščica. Unatoč ispitivanju teško bismo mogli reći, da je samo jedan od tih načina ispravan (usporedi — Ivančica, Konjščina, Budinščina i dr.)

su se djelovanjem tektonskih pokreta raspale u manje grupe, a daljnje pomicanje zemljine kore, vulkanske provale i eroziono djelovanje voda dali su im sadašnje oblike. Ostatak takove vulkansko-erupcione djelatnosti predstavljaju brojne zagorske toplice, koje se obilno koriste u ljekovite svrhe. Jedan od tih gorskih nizova pruža se od gore Rudence preko Sutle na Desiničku goru, Kunagoru-Kostelj, Brezoviću, Strahinšćicu i Ivančicu do Bednje, gdje se povezuje preko Topličke gore s Kalnikom. Geolozi uzimaju Strahinšćicu kao zapadni dio Ivančice, pošto obje imaju jednaki sastav s istim geološko-mineraloškim karakteristikama. Opširniji podaci se nalaze u radovima M. Kišpatića i F. Tućana, a nedavno je u »Našim Planinama« objavljen lijepi članak M. Maleza.

Strahinšćica je položena u smjeru zapad-istok i proteže se od potoka Maceljčice do prodora Očure. Sa sjevera je omeđuju pritoci Krapinice i Bednje, dok se na jugu nastavlja u radobojsko humlje prema brdskom bilu Strugače. Glavna kosa ima dužinu oko 9 km (stvarna dužina grebena znatno je veća), a prosječna je širina samo 2 km, zato na obje strane pada većinom vrlo strmo. Sastavni se dijelovi nižu od zapada prema istoku: Slon (»Židovski grad«) — 450 m, Goleš — 685 m, Gorjak Strahinšćica — 847 m, Hajdino Zrno-Sekolje — 740 m. Istočno se spaja preko Veternice (511 m) s Ivančicom.

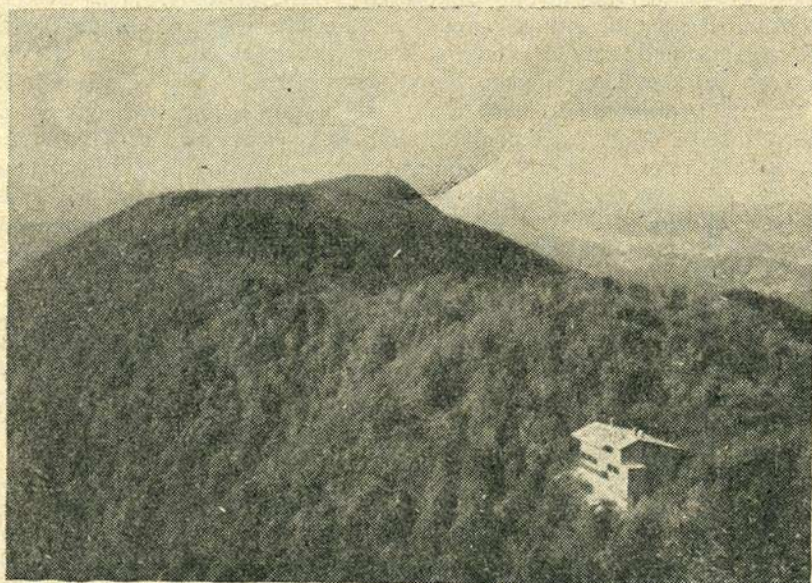
Južne su padine većinom strmije, a tu je i šumska vegetacija slabija: radi se o nižoj šumi, u kojoj raste brdski hrastić, cer, grmoliko drveće, različito grmlje i ponešto mlade bukve. Na sjevernoj strani gore lijepo se razbujala pretežno bukova i grabova šuma, s nešto crnogorice (jela, smreka, bor), a ima i otočića-slikovite bijele breze. Dok je hrbat Goleša slabo pošumljen pa se je na njem zadnjih godina vršilo pošumljavanje, to je najviši dio Strahinšćice sav pod bukovom šumom. Planinskih livada nema mnogo, kao što radi uskoće bila nedostaju i prostranije ravnine. Najljepši su gorski pašnjaci na sjeveroistočnom kraju, u predjelu Brda, a na prevojima između pojedinih dijelova gore naći će planinari mnogo ugodno mjestance za odmor. Naša brdska, sredogorska flora tu je obilno zastupana, tako da ljubitelju prirode i poznavaoцу bilinstva ne će nikad ponestati ni posla ni korisne zabave. Od posvuda raširenog busenja zlaćanožutog jaglaca i dosta brojnih grmića maslinice (divlji jorgovan), od čitavih šumica mirisave đurđice — sve do brdske perunike, žuckaste pustikare i nježne ciklame, — čitava je planina ukrašena tokom godine mnoštvom običnih i rjeđih biljnih vrsta.

Životinjski svijet je razmjerno skroman, no osim rasprostranjenih i dobro nam poznatih pripadnika ptičjeg roda te opnokrilača i kornjaša — naći ćemo u šumskim revirima Gorjaka i Jelovice lijepe primjerke domaće divljači (brdski zec, srna, divlja svinja), lukavu zvijerku — lisicu te grabežljivca — velikog jastreba. U većim potocima na podnožju gore imade sjedišta okretne vidre, a u šumarcima po dolinama i po humlju brojno su zastupani zečevi, fazani, trčke, šljuke i dr. Lovci iz Krapine i okolnih mjesta, koji su većinom i članovi-planinari, rado se svraćaju u goru, da odnesu po koju dlakavu ili pernatu trofeju. U pećinastim dijelovima Goleša mogu se susresti zmije: od otrovnica zapažene su — ridovka i poneki poskok.

Planinarsko posjećivanje Strahinšćice započelo je već u prvim godinama razvitka hrvatskog planinarstva. Ta je zagorska planina bila našim prirodolovcima i prvacima planinarskog pokreta također jedno od dragih izletišta u prirodu. Povremeno dosta, ma i neopravdano zanemarena — oživjela je opet zadnjih godina pohodima planinara, đaka i drugih izletnika iz bliže okolice, a sve više ju posjećuju planinari iz Zagreba i Varaždina, naročito studenti.

Privlačljiva je uvijek, napose s proljeća i u jeseni, kad se okiti raznobojnim biljnim cvatovima i bogatim šarama prekrasnih boja, kad se zelenilo njene vegetacije ističe u svim nijansama osnovne boje...

U zapisima nalazimo, da je prva markacija bila provedena g. 1892. Poslije su oznake obnavljane i upotpunjavane, ali nisu bile postavljene u svim potrebnim smjerovima. Sada postoje tri glavna, označena puta: Krapina — planinarski dom — vrh Strahinšćice; planinarski dom — Gornje Jesenje — Trakošćan; planinarski dom — Brdo Jesenjsko (Kranjčeci) — Očura. Tako je uspostavljena

Planinarski dom na Strahinšćici (618 m) (pogled s kote iznad doma)

Foto: Prof. Ivo Srebrnić

veza s Ravnom Gorom i s Ivančicom. Na planinarski dom, obnovljen u godini 1950./51., polazi se najčešće iz Krapine kroz selo Krapinsko (Donje) Strahinje, mimo poznatog rudnika dobrog mrkog ugljena, a zatim dubokom strmom uvalom i serpentinama do kuće — oko 2 sata laganog hoda. To je izravna i najkraća, ali ne i najljepša staza! Mnogo zanimljivije vidike nam pružaju drugi putevi: jedan — pokraj nekog čuvenog prošteništa na Trškom Vrh, preko Šušelj-brega i uz rudarsko naselje Radobojsko (Gornje) Strahinje; drugi — kroz selo Podgoru, iznad Žutnice i stazom po grebenu Slona na Goleš (stara markacija) ili varijantom preko Jelenske pećine i izravno južnom padinom Goleša (nova markacija). S oba spomenuta puta, a osobito sa hrpta Goleša možemo se nauživati izgleda na bližu i dalju okolicu, na grad Krapinu, okolišna sela i zaseoke, na lijepu dolinu potoka Krapinice i na gotovo nepregledno zagorsko humlje, koje se valovito širi po krapinskom, pregradskom, klanječkom, donjostubičkom i zlatarskom kraju, puno različitih šarolikih agrikultura... Na jugu se pružila Medvednica, na jugozapadu vidimo konture Plješivice, Japetića, Oštrca i Gorjanaca, više zapadno i sjeverozapadno su slovenske

planine, od kojih se na dalekom obzorju mogu vidjeti vrhovi Kamniško-Savinjskih Alpi, a bliže sjeverozapadno je Pohorje. Na sjevernom horizontu naziru se austrijske planine oko Gřaza i dalje — istočno od njih je dio panonske nizine, dok je još istočnije masiv Ivančice i pred njom u daljini stijena Kalnika.

Za vrućih ljetnih dana znatno je ugodniji uspon od željezničke stanice Žutnice — cestom mimo zgrada Krapinske tekstilne industrije, zatim preko potoka šumskom stazom ispod kamenoloma, uz sjeverni obronak Slona držeći se više udesno kraj pećine (»Viline Jame«), dok se ne izađe na prevoj, koji spaja Slon s Golešom, od kuda vodi spomenuta stara markirana staza. Sa zaravanka na prevoju gledamo efektan čunjasti profil Brezovice (531 m), iza koje se vidi obla Ravnica (Prigorje), a dalje slovenski Boč i Donat. Kod uspona grebenom privlači nam pogled vrlo razvedena Maceljska gora, na granici Hrvatske i Slovenije, sa velikim kompleksom bogatih miješanih šuma. Jednako je krasan vidik i sa staze prema Trakošanu, s koje se na mnogo mjesta mogu promatrati oblici Strahinšćice, Macelja-Kolosa i Ravne Gore, a između njih šumoviti brežuljkasti predio, posut seocima, malim naseljima i raštrkanim kućicama... To je siromašni, zabitni kraj, koji se je istaknuo u NOB-i, pa tek sada više prilazi civiliziranom životu, kad se izvodi elektrifikacija. Na drugom odvoju puta s planinarskog doma, sa staze za Očuru, kad se uspnemo na Brdo do Kranjčeca, pruža se daleki vidik na podravsku i međimursku nizinu s Varaždinom odnosno Čakovcem. Još bolji pogled na čitav bednjanski i lepoglavski kraj, na Ivančicu i Vetrnicu, na Radoboj i dalje južno — imamo s Hajdnog Zrna, koje impozantno dominira nad krajnjim istočnim dijelom Strahinšćice. Put prema Radoboju, nekad čuvenom nalazištu sumpora i mrkog ugljena, mjestu s velikom rudarskom tradicijom, — vodi preko sedla Prevaje u romantičnu kotlinu, uz pritoke Vnučice.

Strahinšćica je, eto, skromna planina, kojom ćemo proći uzduž i poprijeko i u jednom danu, bez većih teškoća, ali planinar može u njoj pronaći i mnogo lijepih predjela. Ona ima razvijene značajke našeg sjeverozapadnog sredogorja: umjerenu subalpinsku klimu s izrazitom vegetacijom, mjestimično ogoljene grebene i strme bokove s manjim vapnenačkim stijenama, dosta pitke vode. Na obje strane nalazi se više jačih i manjih vrela, a na brzim potočićima nanizani su brojni mlinovi-vodenice. Niže položene padine imaju ponešto obrađenog tla: to su ponajviše vinogradi i voćnjaci, manje je oranica, zasijanih kukuruzom ili drugim žitaricama; podgorje i humlje posvuda je obrađeno. Poznato je međutim, kako naši Zagorci nisu najracionalniji gospodari; oni vole raznolike kulture na svojim sitnim posjedima — pa je otud i takova bujna šarolikost zagorskog pejzaža. No domaći svijet, ma da živi u prenapučenom kraju, imade vrlo razvitu ljubav prema rođenoj grudi kao i osjećaj za pravdu odnosno nepravdu, što se je odrazilo u svekolikom zbivanju na tome tlu.

Tragovi iz prošlosti daju tom lijepom dijelu Hrvatske naročiti biljeg. Od ostataka predhistorijskog »krapinskog čovjeka«, neandertalca, od ostataka njegovog oruđa i oružja iz diluvija — nižu se do današnjih dana brojni spomenici i ostaci prošlih kultura, nekadašnje civilizacije. Stari, srednji i novi vijek — ukazuju nam se često u jednoj panorami! Na tom se tlu vjekovima vodila teška borba za život...

Kad pomislimo na to sve, bolje ćemo shvatiti i onaj »mali lokalni patriotizam« naših Zagoraca... Razumjet ćemo i ljubav prema zemlji, izvjesnu mekoću značaja i čudi, njihov smisao za pravedno i lijepo. Shvaćamo, da se je tu mogla rano razviti poznata društvenost — pa tako i smisao za umjereno planina-

renje. Preko pet decenija postoji u Krapini planinarsko društvo, koje je djelovalo s manjim prekidima, a obnovljeno iza rata uspjelo je izgraditi svoj dom.

Dom na Strahinšćici oveća je, masivna zgrada od kamena, koja je ostala nedovršena g. 1942., a zatečena je g. 1946. u takovom stanju, da je kod obnove trebalo osim glavnih zidova izgraditi sve iznova. Iza otvorenja, 27. VII. 1951., nastavljaju se radovi, kako bi i taj dom bio što potpunije ureden. Premda je za

Strahinšćica — Pogled s Goleša na zapad (Brezovica, Kuna Gora)

Foto: Z. Mohač

sadašnji promet nešto prevelik, imade izgleda, da pod povoljnijim okolnostima postane vrlo udobno planinarsko boravište.

Kad se nakon krstarenja gorom nađemo na kamenitoj glavici iznad planinarskog doma — pa u predvečerje obuhvatimo pogledom čitav zagorski kraj, tad nam uz estetsko uživanje nadolaze misli o bujnom zbivanju, koje se tu odigravalo kroz vjekove... Naviru misli o »kolijevki Slavjanah« s legendom o Čehu, Lehu, Mehu i sestri Vilini; u duhu se svraćamo na puteve, kojima su prodirale vojske Ilira, Rimljana, Gota, Slavena i drugih manjeviše ratničkih plemena, na predjele kojima su se provlačili plaćenici vitezova-pljačkaša i palikuća, kuda su prolazile čete feudalnog plemstva i seljačkih boraca »za pravicu«, Matije Gubca, — vojske različitih osvajača ove lijepe zemlje, kao i bor-

beni odredi njezinih sinova — osloboditelja... Mislimo o životu i radu nekadašnjih i sadašnjih stanovnika ovoga kraja, o razvitku obrtničkog, građanskog, seljačkog i radničkog staleža — sve do današnjih shvaćanja, do izgradnje sadašnjeg socijalističkog društva, do civilizacije, u kojoj i planinari treba da dadu svoj nemali udio!

Kad sjedimo tako u ljetnim večerima pred zgradom doma, obasjanog mješecom, koja osvjetljuje odozgo krošnje drveća i koprenaste maglice po dolinama, teško ćemo se oteti lakom snatrenju i mislima o prošlim vremenima, kad su se po brdskim proplancima, raskršćima i stazama nekad u noćno doba usudile kretati samo »copernice«... Zabavit ćemo se o »dedeku Kajbumščaku«, dok se iz daljine čuje pjesma mladeži, pjesma, koja nam odaje raspoloženje, dobar sluh i pjevački dar njegovih nasljednika u ovom opjevanom brdskom kraju naše domovine.

Srećko Božičević, Zagreb

Ledeno podzemlje

O LEDENICAMA

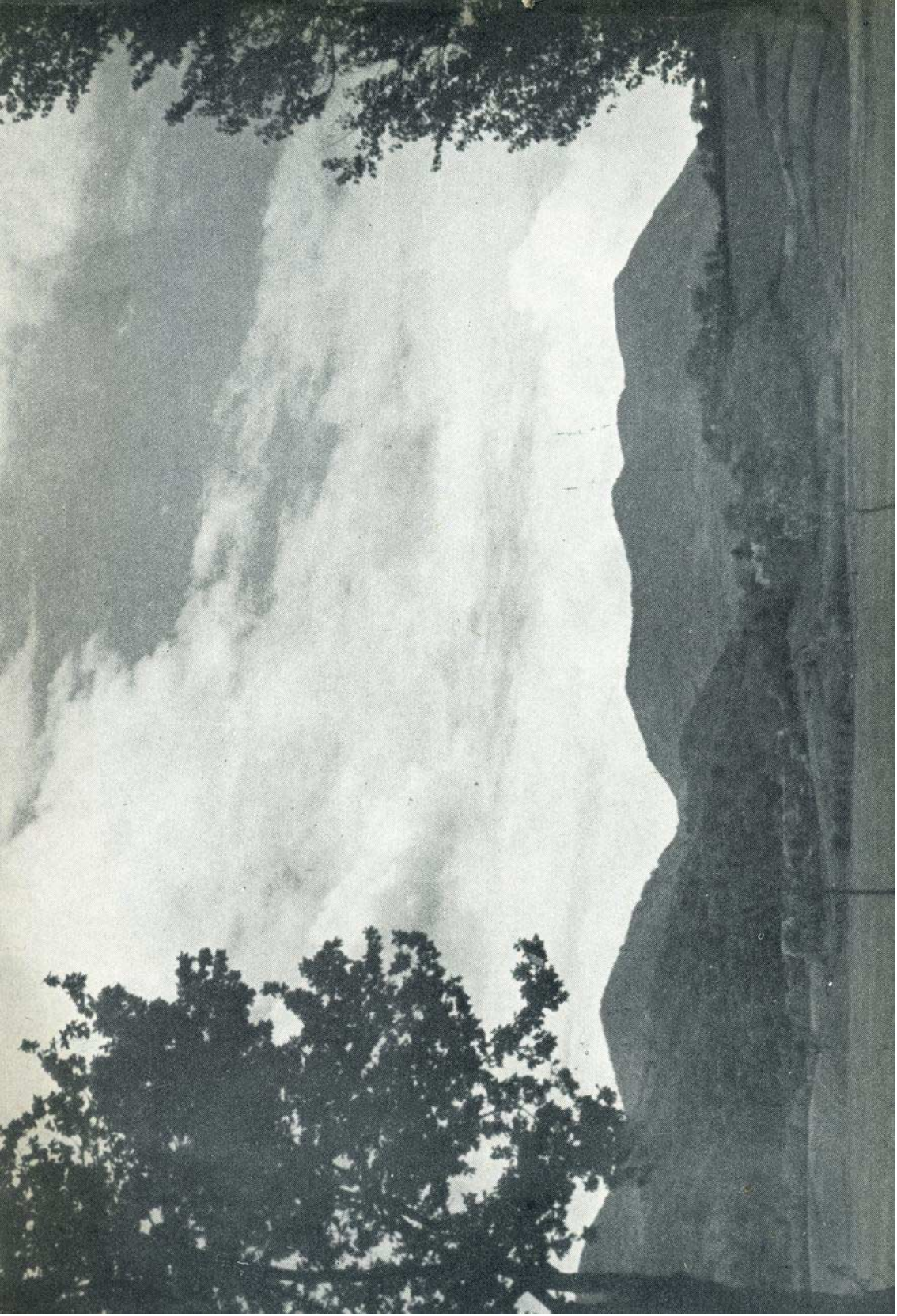
U mnogim našim krajevima spuštaju se seljaci i pastiri za vrijeme velikih suša i za vrijeme vrućih ljetnih dana u ponore i pećine u kojima se zadržava led i snijeg. Iz ledenica bi donosili vodu, snijeg ili led, kog bi otopili na suncu. U srednjem je vijeku uz našu jadransku obalu cvala trgovina ledom. Seljaci bi za vrućih ljetnih dana dovažali led iz Gorskog kotara, Velebita, Mosora, Biokova i drugih obalnih planina i prodavali ga plemićima, gostioničarima i trgovcima. Brojni spisi u dubrovačkim arhivima govore nam o toj unosnoj i dobro razvijenoj trgovini.

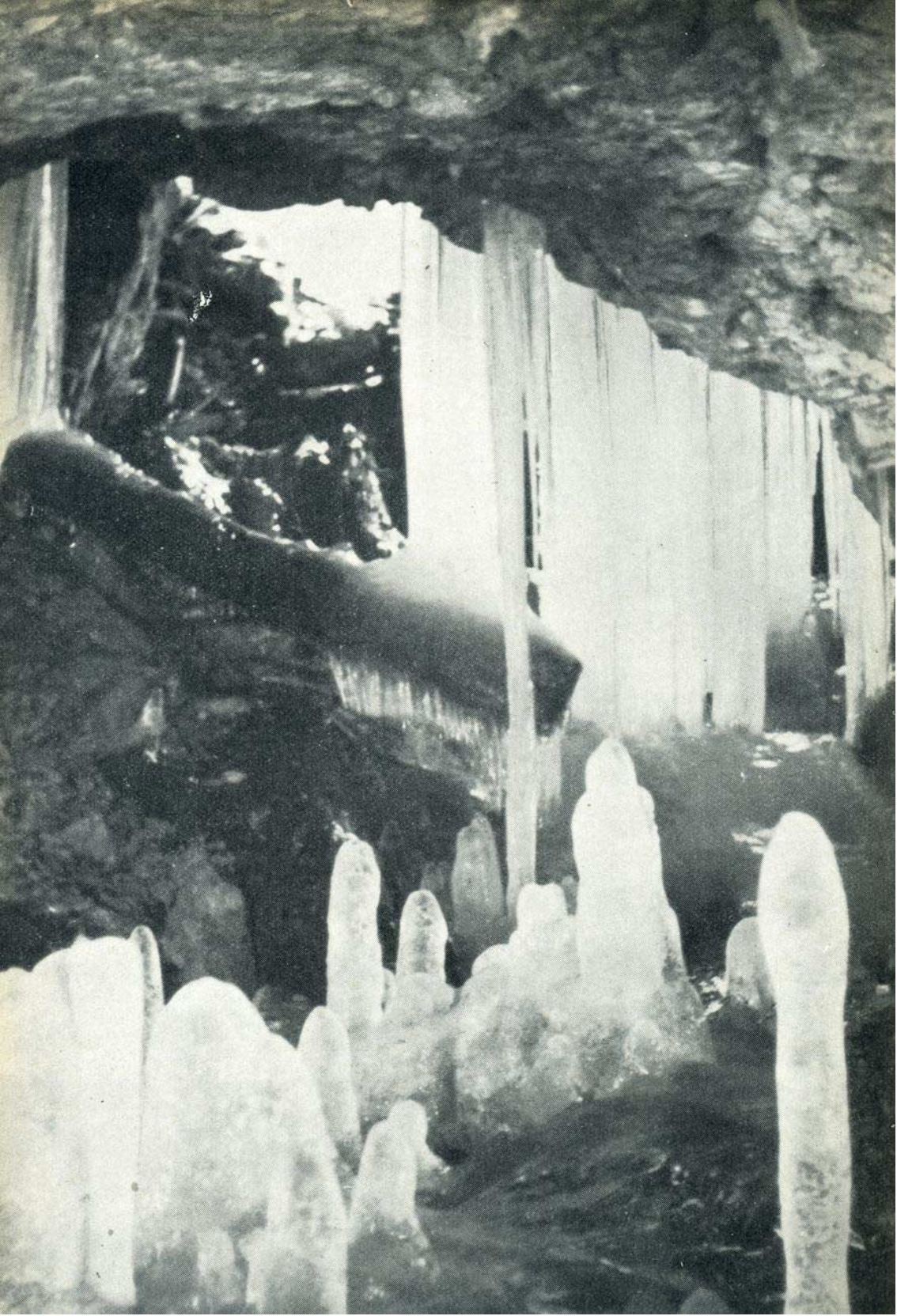
Ljudi nazivaju te pećine ledenice ili ledenjače. Pastiri sa bakljama ulaze u njih traže malena jezercica sa hladnom vodom, napune mješine ili druge posude i vraćaju se natrag na površinu. Oni se ne usuđuju ići dalje od straha pred tamom, zastrašeni praznovjerjem.

Posebni uvjeti koji vladaju pri stvaranju takovih pećina uvjetovali su stvaranje ledenih stalagmita, stalaktita, zavjesa, stupova, čudno oblikovanih ledenih siga, jezera sa hladnom i bistrom vodom. Kristali leda koji se stvaraju u ledenicama još su uvijek obaviti tajnom svog postojanja. Čvrst i bistar led kristalizira u obliku malenih pravilnih šesterostranih prizama nalikujući na saće pčela.

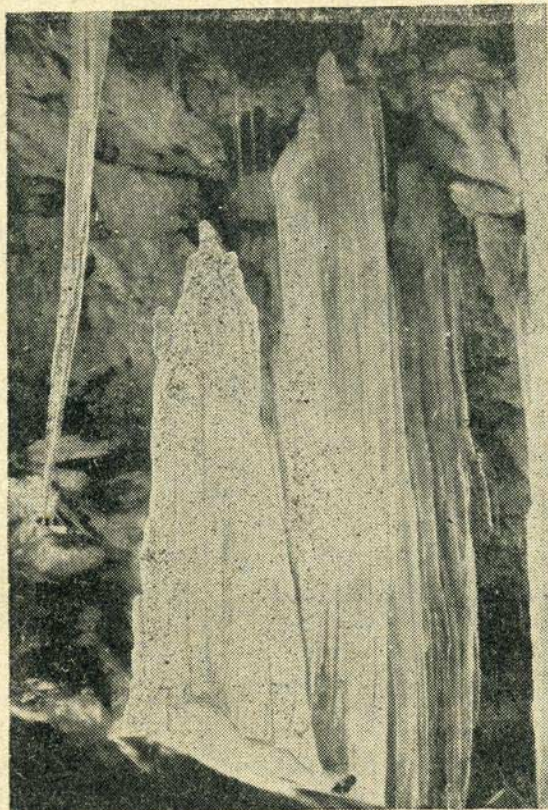
Ledenice se obično nalaze u predjelima viših planina ili u krajevima gdje kroz veći dio godine imade snijega. Čuvane su ledene pećine u Francuskoj u masivu Marbore, »Svijet ledenih divova« kod Salzburga u Austriji, u Dachsteinskom gorju i drugdje. Kod nas je zasad najčuvenija Pilarova ledenica kod Mrkoplja u Gorskome Kotaru, pećina Ledenica kod Studenaca, ledenice u slovenskim planinama (Trnovski Gozd) i brojne druge manje i još nepoznate po našim višim planinama. O jednoj do sada nepoznatoj ledenici bit će govora u ovom članku.

Da neka pećina postane ledenica mora ispunjavati nekoliko uvjeta. Prvo, otvor joj mora biti okrenut suprotno od sunčevog puta po nebu, jer bi tople

zrake ugrijale okolne vapnenjačke stijene i tako bi došlo do brzog otapanja leda u pećini. Drugo, pećina se mora nalaziti u predjelu gdje zimi temperatura okoline padne znatno ispod ništice i tako ostane kroz dulje vrijeme, inače se ne bi mogao zrak tako ohladiti pa se ne bi voda koja prokapljuje zamrzla u njima. Treće, pećine ledenice obično imaju vrećasti oblik, i nagnute su prema unutrašnjosti pod manjim ili većim kutem. Ovakav oblik ledenice imade za posljedicu

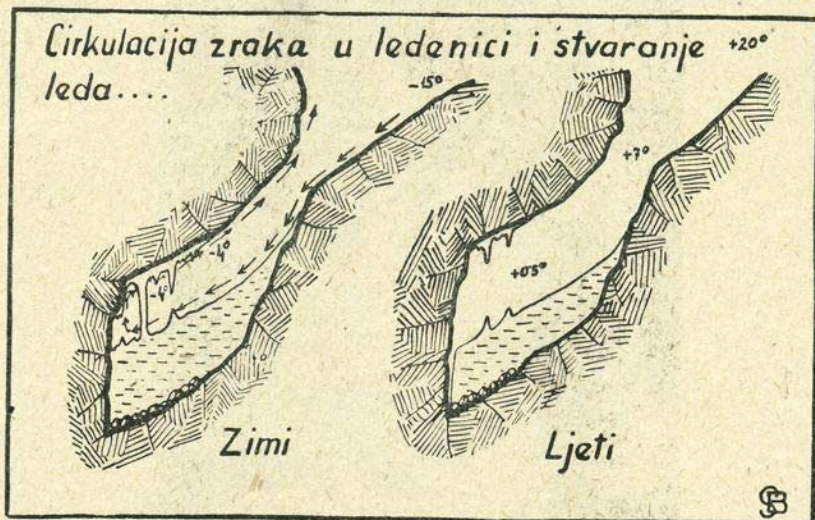

»Gotski stupovi« u Ledenici u Čudinoj uvali

Foto: S. Katušić

da hladan zrak koji je teži ostaje u takovoj »vreći«, a topli, laganiji zrak ne može prodrijeti unutra (vidi crtež I.). Kada se u jeseni vanjski zrak počinje ohlađivati, i kada to ohlađivanje u zimi dođe do te točke, da zrak u ledenici postane topliji od vanjskoga započinje cirkulacija zraka. Hladniji zimski zrak sada, kao teži spušta se polagano u jamu, potiskujući topliji prema stropu. Topliji sada struji prema izlazu i kroz raspukline na stropu odlazi na površinu. Tako se stijene u ledenici ohlađuju sve više i više. Ta cirkulacija traje tako dugo dok se ne izjednači vanjska temperatura s temperaturom u ledenici. Voda što prokapljuje kroz pukotine ohlađuje se pri dodiru s tim hladnim zrakom i tako dolazi do stvaranja ledenih siga i kristalizacije leda, koji kao kora prekri-

va stijene, dno i kamenje ledenice. Veličina ledenih siga ovisi o tome, da li je pritjecanje vode obilnije, i što je veća hladnoća u ledenici. Kad ledene sige postanu velike one se uslijed težine otkinu ili se spoje sa sigama od poda — stalagmitima i tvore velike i debele stupove. Kada nastupi ljeto i početak jeseni u ledenice ne struji sada hladni zrak i smrzavanje se više ne odigrava. Površinska voda koja je ugrijana polako prokapljuje kroz površinu i ugrijava stijenu i kamen kroz koji prolazi. Takovo ugrijavanje onemogućuje stvaranje leda i polagano otpočinje njegovo topljenje. Ledene sige sa stropa se otkidaju, a voda što kaplje stvara lokvice na dnu i izdube u ledu kristalne čaše. Led se sve više topi i postaje jako drobljiv. Kasnije u jesen, kad opet dolazi do ohlađiva-

Ledenica u Čudinoj uvali
crtež I.

nja zraka u okolini, hladni zrak počinje ulaziti u ovako zagrijanu ledenicu i cirkulacijom dolazi do ponovnog zaleđivanja i stvaranja ledenih ukrasa.

Ova se ledenica nalazi ispod masiva Seliškog vrha (Mala Kapela), udaljena je oko 1 sat i pol od željezničke stanice Rudopolje, uz šumski put prema ponoru Čudinki.

Ledenica se nalazi na dnu jedne vrtače sa strmim stijenama. U nju se silazi kojih šest metara niz stijenu, a zatim se po snježnoj kosini dolazi pred sam otvor (crtež II.). Tu se strmo silazi po zaleđenom snijegu i dolazi u ledenicu. Sa površine iz šume ne vidi se otvor, već se mora sići po snijegu do njega. Seljaci pričaju, da se snijeg ovdje zadrži kroz čitavu godinu a od sunčevih zraka štiti ga borova šuma i strme stijene vrtače.

Otvor je pećine okrenut prema sjeveru, širok 11, a visok 2 m. Predvorje ledenice pokriveno je ledenom korom i ispunjeno ledenim sigama. Istočnije od ulaza nastavlja se predvorje u jedan nekoliko metara dug hodnik u kom se nalazilo mnogo ledenih siga (slika 1). Na kraju hodnika nalazi se visok dimnjak. Prošavši preko nekoliko nabačenih drvenih balvana prekrivenih ledenom ko-

rom dolazi se u glavni dio. Voda što se otapa na ulazu u ledenicu polagano teče do velikog balvana, (slika 2), tu se skuplja u malom jezeru i uz njega otiče prema sj. ist. strani ispod stijene. To je zapravo zaleđeni vrlo široki slap koji nestaje pod stijenom. Dužina dvorane iznosi 22 m a širina 16 m, oblik joj je amfiteatralan, spuštajući se prema ledenom slapu. Dno je ovdje puno odvaljenog kršja sa stropa, koji je gotovo horizontalan. Na jugo-ist. strani dvorane nalazi se mali hodnik prevučen sigama. Na tom se mjestu jedino nalaze sige od kalčita, dok su sve ostale od samog leda. U ovom je kanalu uhvaćen 2. V. 1955. šišmiš vrste *Plecotus auritus*, na temperaturi od oko 0° C. Kada smo u ledenici

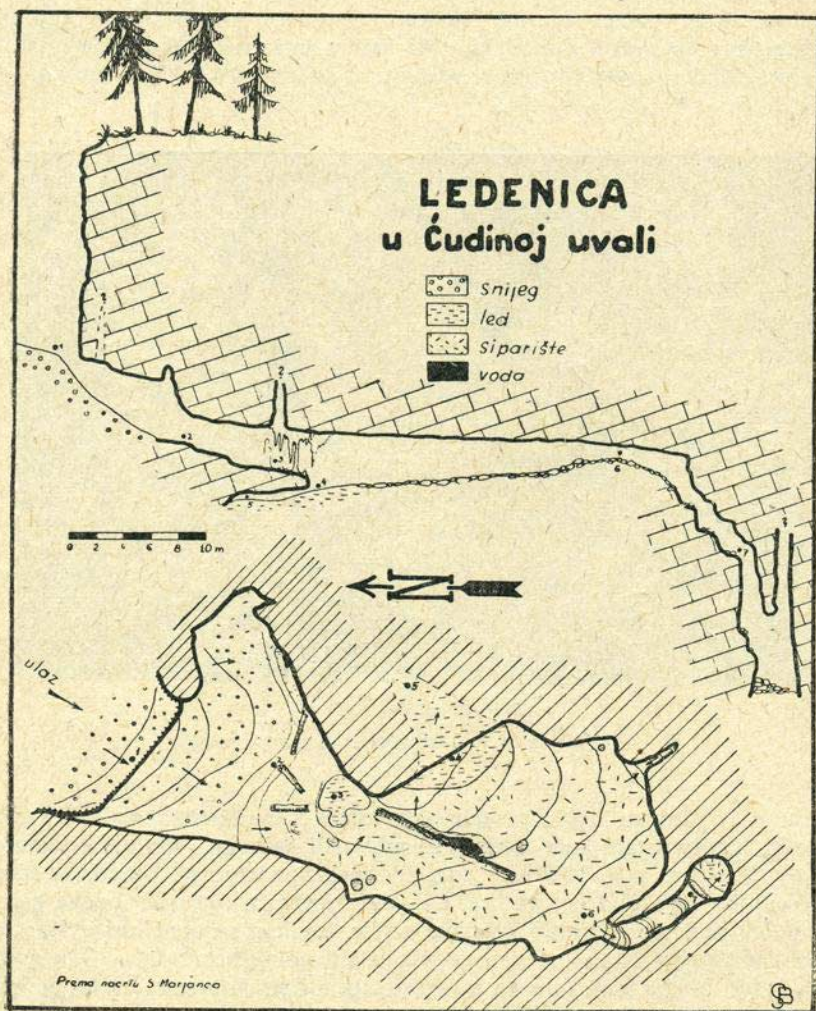

Kristali leda u Ledenici u Čudinoj uvali

Foto: S. Katušić

bili u travnju mjesecu 1955., istočnije od točke 6 (vidi nacrt) nalazila se velika ledena siga zapravo stup na kom smo uhvatili jednog pseudoškorpiona. Ove godine ovom stupu nije bilo ni traga. Sjeverozapadnije od balvana nalazila se 1954. nakupina siga čudnog oblika. Od poda je rasla okrugla ledena siga, koja je nakon pol metra poprimila kuglasti oblik, iza kog se opet nastavljao okrugli stup, pa opet kugla i tako redom do visine od nekoliko metara. Ove godine ta skupina ledenih siga nije bila na tom mjestu, ali su se takovi oblici počeli stvarati u sjevernoj strani prvog lijevog kanala (slika 3). Na južnom kraju ledenice nalazi se ponor kom dubina iznosi 13 m. U njega se silazi prvo stepeničasto, a onda se 8 m spušta strmo. Dno je ponora zatrpano kamenjem. Iznad njega se nalazi visoki dimnjak iz kog dolazi voda sa površine i otiče kroz kamenje na dnu ponora. Ukupna dubina pećine iznosi oko 28 m a dužina oko 46 m.

Ledenicu su istražili članovi Speleološke sekcije PD »Željezničar« a vrlo uspjele fotografije ledenih ukrasa te pećine snimio je S. Katušić.

Crtež II.

Uspón na najviši vrh otoka Krka

Ako pođemo iz Baške na otoku Krku cestom prema gradu Krku, za kratko vrijeme proći ćemo selo Jurandvor. Budući je još veoma rano jutro, ne ćemo posjetiti crkvicu sv. Lucije, da pogledamo vjernu kopiju znamenite »Bašćanske ploče«, koja je sada pohranjena u Zagrebu, već ćemo to ostaviti za drugu zgodu. Mi hitamo naprijed, jer je u ovom golom kršu važno, što više preduhitriti sunčanu žegu.

Cesta je dosta uska, ali vrlo dobra. Po njoj promiseće dnevna autobusna veza Baške preko Krka do Omišlja. Vijuga u smjeru sjeverozapada. S lijeve strane nalaze se obrađena polja zasijana pretežno pšenicom i kukuruzom, te lozom. Pogled na ta polja djeluje umorno, jer raslinstvo nije bujno, boje je zelenkasto-žute, a dominira crvena boja zemlje. Interesantno je, da je Baška jedno od rijetkih obalnih mjesta u Hrvatskom Primorju, čija se većina stanovnika bavi zemljoradnjom. Također je zanimljivo, da uslijed blage klime, obavljaju dvostruku berbu kukuruza. Desno od ceste teren se uzdiže i tu su pretežno terasasti vinogradi sa mnogim smokvama i sa nešto maslina. Bašćani tvrde, da su ranije imali znatno više maslina, ali da su oštre zime 1929. najvećma pozeble. To bi i odgovaralo, jer su masline većinom mlade.

Za nešto manje od 1 sat prošli smo 5 km i stigli do sela Bašćanska Draga. Tu ćemo ostaviti cestu i nekoliko koraka od novog zadržnog doma kod crkvice skrenuti pokraj vodovoda lijevo preko presušenog korita potoka Suha Ričina preći preko brvna i početi se uspinjati ugaženom stazom u zapadnom smjeru. Puteljak vijuga i račva se često, ali se osnovni smjer lako razabire po kamenom žlijebu kojega gledamo pred sobom i kroz koji trebamo izbiti na hrbat brda. Uspinjući se prolazimo zelene livade-košaniice, koje su ograđene tipičnim primorskim kamenim zidićima, a svojim zelenilom neobično odudaraju od sivobijelog kamenjara i onih boja nizinskih polja. Daljnjim uspinjanjem ulazi staza u čisti kamenjar. Pokušavši se osvježiti zrelim kupinama s usputnog grmlja od nastale žege, ustanovljujemo da nije moguće, jer su kupine slane. Vjerovatno od morskih vjetrova. Prilazimo žlijebu i nailazimo na stado magaraca i ovaca, koje tu bez nadzora ispasuje rijetke travke među kamenjem. Malo zatim nailazimo na neobičan izvor »žive vode« kako vele Dražani, a zovu ga »Plakari izvor«. Ispod jednog ogromnog kamena nalazi se bazenčić vode, koju piju ljudi, jer je životinjama nepristupačan, a ispod toga na nekoliko mjesta nalaze se stepenasto još nekoliko ovakvih bazenčića nešto većih od običnog umivaonika. Nigdje se ne vidi da voda teče ili pada, nešto niže samo se malo cijedi i onda opet nestaje. Inače je izvor svjež i pitak. Ptice sa svih strana dolaze na taj izvor, oko kojega ima raznovrsnog perja. Po jednom peru dugačkom kojih 60 cm zaključujemo, da ovaj izvor posjećuju i orlovi. Od ceste u Bašćanskoj Dragi do ovog izvora treba 1 1/2 sat laganog hoda, a uspon je prilično oštar.

Od izvora dalje staza je položitija ali i neprohodnija. Za kratko izbijamo iz usjeka i nalazimo se na neke vrste kamene škrapaste visoravni iz koje se uzdižu tri kamena humka poredana od jugo-istoka prema sjevero-zapadu. Najsjeverniji izgleda najviši, pa se njemu i upućujemo, ali kad smo gore, vidimo da je srednji viši i vraćamo se na njega. Za ovaj pretpostavljamo prema pogledima da je najviši. Od izvora do vrha treba daljnjih pola sata.

Ovo područje nalazi se pod udarom senjske bure i ni jedna se biljka ovdje nije mogla odvojiti od tla. Među kamenjem izviruju vlati trave, a drienak raste kao puzavac. Na zaštićenijim mjestima ograđenim naslaganim kamenjem nalaze se livadice (omejki). Dražani dolaze s magarcem i jednim kolcem na čijem kraju je pričvršćen na vrhu savinut nož, kao kosom pokose na tim livadicama zasušenu travu, natovare na samar, zaštite grmljem i tako povezan tovar sijena prenašaju s brda za zimske potrebe.

Pogled s vrha je lijep i dalek. Pod nogama leži nam grad Krk, otprilike sjevero-zapadno, a dalje u smjeru obratnom od hoda kazaljke na satu: preko puta Krka otok Plavnik, iza njega Cres. Između Krka i Cresa Mala Vrata, jedan od tri izlaza iz Riječkog zaljeva. U Kvarneriću vidi se više malih otočića, a dalje na jugu Rab i iza njega sjeverni izdanak Paga. Na Rabu lijepo se vidi Lopar sa svojom prevlakom kojom je vezan plažom, vjerojatno najljepšom na Jadranskom moru. Jugoistočno slijedi skupina otoka Prvić, Sv. Grgur i Goli, a iza njih hrbat sjevernog Velebita sa svim svojim vrhovima. Dalje Velika Kapela. Planinski (Velebitski) Kanal vidi se od Jablanca do Senja, koji je zastrt, onda se dalje na sjeveru nastavlja i vidi Novi, Selce, Crikvenica sve do Sv. Jakoba i ulaz u Bakarski Zaljev. Iznad ovih mjesta dominiraju bregovi Gorskog Kotara s vrhom Viševicom (1428 m). Udaljeniji viši vrhovi gube se u maglici ljetnog dana. Na sjevero-zapadnom dijelu otoka, koji je znatno niži, zeleniji i naseljeniji od ovog dijela, vidi se više skupina kućica a tim dijelom otoka dominira brežuljak sa crkvicom Sv. Petra iznad Malinske, a iza tog dijela otoka vide se blokovi kuća Rijeke sa Sušakom, te mjesta Istarske rivijere sa Učkom povrh sebe.

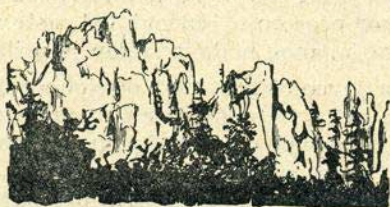
Usprkos vrućeg kolovoškog dana, ovo smo promatranje vršili zaštićeni od vjetra iza kamene glavice vrha.

Povratak istim putem nije pružio ništa napornog niti ništa novog, ali je žega kasnog prijepodneva silila na žurbu prekrasnoj bašćanskoj plaži, obećavajući poslijepodnevno osvježenje.

Posjetom vrhu lakši dio posla bio bi obavljen. Saznati kako se taj vrh zove i koliko je visok — to je teži dio posla. Planinarski kalendar za 1953. god. izdanje Planinarskog saveza Hrvatske navodi, da je Veli Vrh sa 541 m. Izletnička karta Hrv. Primorja (Gornjeg Jadrana) izdanje S. Kugli navodi taj Veli Vrh sa 541 m, ali povrh Bašćanske Drage označuje jednu bezimenu kotu sa 569 m. Zidna školska karta 1:300.000 tisak Nakladnog zavoda Hrvatske izrađena u kartografiji »Učila« Zagreb, označuje taj vrh »Obzova« sa 569 m. Turistični zemljevid Slovenije in sosedne pokrajine 1:300.000 označuje najviši vrh Krka »Obrova« sa 569 m. Karta Jugoslavenska obala Jadrana izdanje »Učila« Zagreb 1952. i to 1:300.000 označuje »Obzova« sa 569 m.

Bašćani taj vrh zovu »Štrekavac«.

Lijepo bi bilo, kad bi nam jedan stručnjak dao točan odgovor na to pitanje.

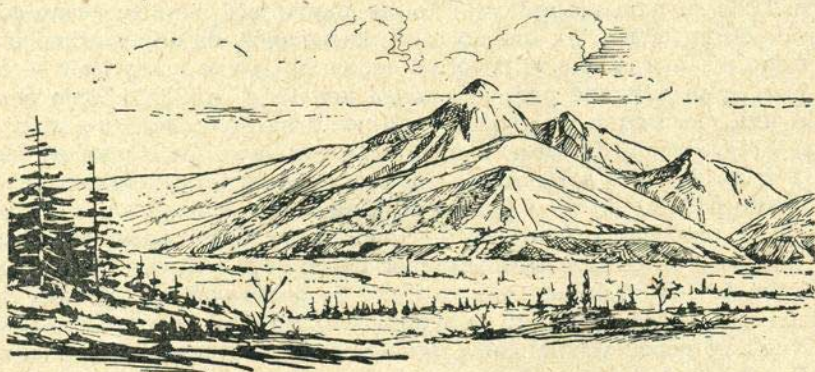

Od Kačanika na vrh Ljubotena

(Opis rijetko upotrebljavanog uspona na Ljuboten)

Rano svježe jesensko jutro dočekalo je mogega prijatelja Mišu i mene, kad smo skočili iz brzog vlaka na stanici Kačanik na samoj granici Kosmeta i Makedonije. Leđa su nam poljepšavale velike naprtnjače koje su jasno govorile svim ljubopitnim očima, da imamo ozbiljne namjere, da se zaputimo u dalek svijet. Kako nisam razumio ni riječi od onoga što se oko nas pričalo — to sam slušao brze, improvizirane prijevode moga prijatelja, koji je odlično poznavao šiptarski jezik. Po svemu smo izgleda nalikovali na ljude, koji su u stanju platiti čitavo blago samo da ostvare svoje velike planove. Zato nam se odmah i ponudila grupa mladića spremna da nas povede kuda želimo. Iako sam bio odlučio da sami pođemo do vrha Ljubotena, ipak nisam odbio ovu ponudu jer sam osjećao, da se pred nama nalazi velik i naporan put preko mnogo brda i dolina, šuma i guštara i da će nam takova pomoć dobro doći. Dogovorili smo se s mladim čovjekom da će nas voditi, sve do doma pod Ljubotenom. Za vrijeme dok je on otišao u potragu za svojim »čuksom« mi smo zasjeli u kafanu i čekali. Već smo počeli sklapati novi ugovor sa drugim momcima — kad se pojavi naš vođa sa magaretom, koje je kako nam reče paslo daleko u planini, te je morao za njim. Brzo smo osedlali životinju, privezali naše terete i veselo odmahivali svima s kojima smo se kroz to kratko vrijeme u Kačaniku sprijateljili. Naš vođa poveo nas je cestom na jug do izvora pod velikom Kačaničkom stijenom zvanom Markov Kamen, a onda smo se strmo spustili do željezničke pruge i prešli je zajedno s rječicom Lepenac baš kraj samoga tunela, te se odavle počeli uspinjati dosta strmo do malog sela Gaira, gdje se upravo zidala nova škola na jednom odličnom razgledištu na cijelu dolinu Lepenca i Kačaničke klisure. Odavle smo se dugo uspinjali kroz nisku šumu i prošavši selo Ivanje izbili smo za dva sata hoda na veliku zaravan gdje smo prvi put ugledali naš cilj — vrh Ljubotena. Tu smo malo zastali u razgledanju i slikanju, kao i u planiranju daljnjeg puta. Naš vodič dobro je vodio dovle — ali dalje se puno vrtio i oklijevao, te smo Mišo i ja počeli sami birati smjerove zajedno sa našim vođom. Od ovoga mjesta započinje planinarsko krštenje za Ljuboten. Vijugali smo ovdje nekoliko sati kraj brojnih izvora i potočića, prelazeći brojne bregove i doline, dok nismo izbili na jedan široki šumski put smjera sjever-jug. Pošli smo sjevernim smjerom lagano uz brdo tražeći na lijevo pogodan put za silaz u dolinu. Nakon pola sata naišli smo na jedan takav odvojak. Odavle smo iza malog odmora krenuli, pa kako vodič nije znao više ni smjer kretanja, a putove pogotovo, krenuli smo služeći se kompasom strmo kroz šumu do potoka Pustenica, kojega smo pregazili i sretno prevukli i magare preko. Sada smo se našli u položaju da sami dalje odredimo smjer. Bili smo u dubokoj dolini sa svih strana okruženi stoljetnim tamnim šumama, a nigdje nije bilo ni žive duše. Ipak smo se brzo snašli. Iz karata smo odredili brzo naš položaj. Mi smo bez daljnjega sišli sa dobrog puta i umjesto da smo težili da skrećemo na sjever, te u velikom luku zahvatimo seoce Straža i tako izbjegnemo ove duboke doline, mi smo doduše išli po azimutu — ali zato krstarili bez puta. Odavle je slijedio jaki uspon i za nedugo došli smo do prvih kućica sela Jažnice. Sva sela pod Ljubotenom su isključivo šiptarska, a ljudi su veoma susretljivi. Ovdje

smo presjekli stari put što od Vratnice vodi ispod Ljubotena na Stari Kačanik i dalje za Uroševac. Bilo je već kasno popodne i sunce je zašlo za sam masiv Šare. Uvidjeli smo da smo još daleko od cilja i da se ne možemo nadati dobrom putu. Kako je našem vodiču bio ovaj kraj nepoznat kao i nama, morali smo potražiti novoga. Rado smo prihvatili ponudu jednog starog Šiptara da će nas za minimalnu nagradu povesti dalje kroz noć na planinu. On je sam učestvovao u gradnji kuće pod vrhom Ljubotena, pa smo bili sva trojica radosni što smo pogodili na pravoga čovjeka i veselo smo produžili put ni ne sluteći koliko nas još teškoća očekuje.

Vrh Ljubotena (2496 m) sa Kosovske zaravni istočno od Uroševca

(Iz planinarskog albuma crteža M. Markovića)

Put je presjekao staru cestu i vodio niskom šumom sve strmije i napornije dok konačno pod samu noć nismo izbili na prostrane pašnjake. Tu smo susretali pastire koji su već palili ogromne vatre da bi tako zagrijali hladan zrak oko sebe i otjerali grabežljive oči svojih starih neprijatelja — vukova. Od njih smo rado primali upute za kretanje, iako ni oni nisu točno znali gdje se nalazi ta kućica za planinare. Tu uz katune pili smo pohlepno zadnju vodu sa odličnih izvora i nastavili napornim uspinjanjem. Odavde je put vodio bez puta kroz crnu noć. Moja baterija izgledala je kao krijesnica u tami — nemoćna protiv gustoga mraka. Postalo je jako hladno a ledeni noćni planinski vjetar počeo je pjevati svoje melodije. Zastali smo u crnom mraku i uživali u tišini noći. Bila je to jedna od mnogih mojih noći u planini, kada sam se divio prirodi i sebi kako ustrajno prkosim hladnoći, šumu vjetrova i upijam bogatstva, koja nisu poznata onima koji su slatko i udobno spavali čekajući novi dan.

No mi nismo spavali već smo pošli dalje kroz noć. Kratki dogovor uvjerio me da su moji pratioci voljni da pođemo dalje u smjeru naše kuće pod vrhom. Kako je bila noć bez mjeseca napredovali smo jako sporo, pazeći osobito na životinju da se ne sruši u kakvu zapreku. Po strmim travnjacima izbili smo na jedno sedlo, gdje nas je dočekaao strašan vjetar. Bilo je to grebensko sedlo što vodi ravno na vrh — dakako to još nismo znali ali odavle smo u daljini od oko 2 kilometra ugledali svijetlo. Ako je to bio dom, kako je to tvrdio naš novi vođa iz Jažinca onda smo u dobrom položaju — ali ako je pastirska vatra, onda je novo lutanje. Međutim bilo kako, put do vatre bio je nepoznat i nevidljiv. Činilo nam se da nas do svijetla dijeli duboka i tamna dolina gusto obrasla šumom. Na desno nam se činilo da je prolaz moguć, ali ovdje su bili strmi otsjeci Ljubotena koji je u tami noći bio veličanstvena kuliša okupana žarom brojnih

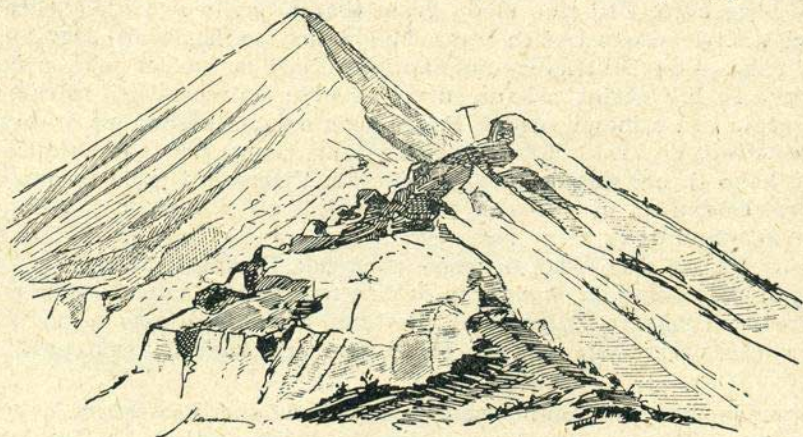
zvijezda sjajnih kao maleni dragulji na nebu. Nikada neću zaboraviti tog prizora, koji će mi valjda uvijek ostati u sjećanju. Iako u položaju da bih morao misliti i odrediti kuda da pođem kroz crnu noć — ja sam kao hotimice svraćao misli i pažnju na druge stvari i uživao u svome položaju i gotovo želio da se on produži u beskraj...

Mišo je odlučio kako ćemo dalje. Zato sam pošao za ostalima visoko dižući noge da se ne spotaknem o kakav kamen ili tvrdu biljku. Uskoro smo bili opet u šumi kroz koju smo hodali kao u boci punoj tuša. Ipak nismo izgubili orijentacije. Kako god smo išli korak za korakom bili smo uvjereni da nas svaki čas nosi sve bliže cilju. Ušli smo među gusto granje, javilo se trnje i oštro džbunjje, suho granje, visoka i oštra trava. Mučili smo se, izudarali, izgrebli i lice i noge i ruke — ali išli smo stalno naprijed. Naši su vodiči jako podcijenili put. Isprva su bili očajni, a kada su vidjeli naša smirena lica i ustrajnost nestalo je očaja i sa njihovih usnica. Postali smo odlučna cjelina, prava braća odlučna da istraju do kraja. Počeli su nas cijeniti, jer su tek sada uvidjeli da nismo oni, kako su nas na prvi pogled ocijenili. Vjerujem i to da su ova dvojica naših pratilaca, a da ih nisam ni jednom riječi podučio o svrsi planinarstva, bolje shvatili to kroz tu jednu noć, nego da sam im to pripovijedao cijelog dana. Svi smo radili, svi smo jedan drugome pomagali. Podmetali smo jedan drugom ruke ispod noge samo da se sigurno držimo na opasnim mjestima, držali se za ruke, prenašali magare na opasnim mjestima, a put je ostajao za nama da nismo ni vidjeli preko čega smo sve prešli. Ipak smo znali da smo prešli puno toga.

Opravidano veselje ispunilo nam je srca kada smo kao nekim čudom stali pred tamnom silhuetom na čijim vratima je gorjelo svijetlo. — Eto kuće pod Ljubotenom, eto nas nakon jednog dana i skoro čitave noći do prvoga cilja i željenog počinka. Prvo smo upoznali »Šaru« ogromnog psa čuvara a onda simpatičnog opskrbnika, koji je još bio u domu iako je sezona već bila na kraju. Iza čaja slijedila je jedna velika večera pred zoru i onda počinak. Rastali smo se od naših pratilaca i žao nam je bilo, kad je došao taj čas. Oni su se ujutro vratili natrag u svoj kraj.

Mišu sam probudio kada je sunce već izašlo. Brzo smo spakovali i sa najnužnijim stvarima pošli na vrh Ljubotena. Lagano smo se uspinjali držeći se malo lijevo da dodemo do velikog izvora nad domom. Zaista je to ledena voda. Odavle se strmo veremo preko kamenja i brzo se dižemo u visinu. Sada smo skretali sve više desno da priječimo veliku strminu a i da izbijemo na dugački kameni hrbat koji se lijepo vidi od kuće i čija se najviša gromada pričinja najvišim vrhom. Međutim to je velika zabluda planinarima — pa i nama. Zapadna strana tog hrpta je stjenovita sa točilima, dok je istočna, ona što se vidi iz Kačanika, travnata i položitija. Kad se dođe na vrh toga hrpta ugleda se oko 100 metara viši vrh do kojeg vodi put uz rub oštro odsječene stijene prema zapadu. Općenito je Ljuboten sa zapadne strane oštrijih oblika i kamenit, dok je njegova istočna strana, iako strma obrasla travom. Pošli smo polako kroz mekanu šarplaninsku travu i napredovali kao puževi. Vrijeme je bilo divno, a nebo je bilo tamno modro. Sunce je već počelo žariti, iako još nije bilo ni 10 sati. Polako smo se primicali vrhu i još samo 50 metara, 40, pa 30 i evo još malo korak dva i izbijamo zadihani na travnati vrh — ali gledaj: divna slika pred nama! Podalje kojih 300 metara vidi se kameniti stožac kojih 100 metara u vis iznad nas. Mi nismo na vrhu, tamo je vrh. Moj prijatelj i ja pogledali smo se tužno, a onda smo se obojica nasmijali. Malo smo sjeli, a onda razgledali vidike.

I odavle je Ljuboten imao stijene mnogo zanimljivije nego sa istočne strane. Ruše se strmo u duboko sedlo koje odvaja Ljuboten od Kule i Livadiće i ostalog masiva Šare. Tu su i ona dva tornja koji se odlično naziru od Starog Sela i Vratnice i daju karakterističnu sliku Ljubotena. Silne količine velikih kamenitih blokova rasute su po nižim zonama. Ljuboten je jedini kameniti vrh u Šari, ostalo su sve pašnjaci i travnjaci pa i iznad 2.500 m visine. Na Livadići i Ploči dadu se zone zelenila dijeliti u slojnicama tako lijepo, da gotovo svakih 100 metara visinske razlike imamo drugu boju zelenila i vegetacije. Njihove zone su šumovite, iznad njih slijedi zona zelene sočne trave, zatim sve blijede, pa onda žute,

Pogled sa vrha Malog Ljubotena na glavni vrh (2510 m)

(Iz planinarske risanke M. Markovića)

smeđe, crno-smeđe, dok su najviše zone gola zemlja sa sivim gotovo bezbojnim ostacima visinske flore. Sve se to tako lijepo diferencira i raspoznaje da je upravo očigledno kako temperatura, vjetar i vlaga utječu na vegetaciju visinskih zona. Ljuboten je opor, krševit, pun veličanstvenih stijena. On je jedini odvojen od šarskog masiva strmim i dubokim kamenitim klancem. Svojevremeno je bio određen sa 3.050 metara visine. Gledan sa sviju strana vara oko motrioca i izgleda kao strmi stožac u velikoj pustinji. Promatrao sam ga sa vrhova Prokletija, iz Peći, Dečana, sa Kosova polja, Uroševca i Pološke zaravni, uvijek je on bio dominantan i veličanstven i budio u meni žarku želju da mu se uspnem na šiljatu glavicu. Sada mi je eto prilika i uskoro ću ostvariti želju. Silazimo kroz malo oštro sedlo između ova dva vrha i oštro se penjemo. Hoće li ovo konačno biti vrh, ili nam Ljuboten sprema novi i viši — sada ćemo uskoro vidjeti. Zadnji koraci bili su brzi ali neizvjesni, kao da smo bili spremni na nova iznenađenja, ali ne. Pod nama se ukazao beskrajan prostor i silna dubina, a nad nama plavo nebo — mi smo konačno na vrhu Ljubotena 2.500 metara visoko.*

Uskoro smo se počeli zanimati što sve vidimo. Zapanjio nas je obojicu vidik. Ljuboten je razgledište za južni dio Balkanskog poluotoka. Dan je bio divan vedar i čist, a vidljivost je bila na 200 kilometara te smo tako sagledali 400 kilometara okolo nas. Prokletije su bile tako jasne da smo išli redom: Koritnik, Derovica, Maja Rops, Pasji vrh, Marijaš, Žuti kamen; ispred su Kopriv-

* Za vrh Ljubotena još nemamo definitivne visine. Od one netočne prije Prvog svjetskog rata od 3.050 metara postojala je čitava skala visina sve do najnovije 2.496 m. Ljuboten je dugo smatran visokim 2.510 metara.

nik, Čvrlje i Maja Streoc. Dalje prema sjeveru širio se dugi masiv Maje Rusolije i Žlijeba. Na sjeveru lijepo se isticao masiv Kopaonika sa Suvim Rudištem. Prema istoku širilo se srpsko sredogorje i Skopska Crna gora, dok se prema jugu dizao ogroman masiv Jakupice sa Solunskom glavom. Daleko na horizontu nazirali su se visoki obrisi, za koje nismo sumnjali da je to greben Peristera. Masiv Šare gledali smo takoreći od vrha do vrha i jedan je bio ljepši od drugoga. Skoplje se vidjelo djelomično jer je povučeno u dolinu, ali pogledi u Kačaničnik, Uroševac, Kosovo polje, Peć, Tetovo i druga manja mjesta, tako su bili jasni, da se svaka kućica u mjestu dala prebrojiti.

Sam vrh sa sviju strana je strm i krševit, a naročito je težak direktan spust u klanac i uspon na susjedni vrh Kulu (2.400 m) kao i na Livadicu ispod kojega je malo ledeničko jezero. Na vrhu smo bili gotovo čitav sat. Na jedan papirić zapisao sam datum, svoje ime i znak: PDZ, sekcija »Goranin«

A onda je slijedio povratak...

Dr. Željko Poljak, Zagreb

Fruška gora

I. Vojvođani i njihova planina

Danas, u eri osvajanja osamtisućnjaka, u vrijeme dok se još nije stižalo uzbuđenje povodom osvajanja krova svijeta, Mount Everesta, spustiti se na ciglih 500 metara i pisati o Fruškoj gori, možda nije tako lako shvatljivo, i gotovo osjećam da će čitalac očekivati neko opravdanje za takav postupak.

Da udovoljim tom zahtjevu lako bi se mogao pozvati, na primjer, na geografu i poslužiti se njihovom definicijom, prema kojoj je Fruška gora zaista planina, duga dapače 90 kilometara, planina koja se postepeno diže iz Sremske ravnice, ali se prilično strmo spušta prema obalama Dunava. Zatim, da je to prirodna prepreka koja itekako otežava promet u pravcu S—J. A i geolozi bi mi pomogli tvrdnjom, da je Fruška gora u principu nastala na isti način kao i Himalaja i da po starosti među njima i nema neke bitne razlike.

No ne kanim se opravdati tim naučnim argumentima, nego jednom posve drugačijom činjenicom: Fruška gora je u planinarskom smislu jedna od najbolje obrađenih planina Jugoslavije. Dokaz za to je upravo zapanjujući: Na Fruškoj gori ima ravno 18 planinarskih kuća!

A sada da obrazložim zašto želim pisati baš o toj planini, koja, moramo priznati, u morfološkom smislu zapravo ipak spada samo među humlje. Bilo je to prije dvije godine, kada sam u Novom Sadu naišao na planinarsku organizaciju vojvođanskih Hrvata i krstareći s njima po Fruškoj gori, uvjerio se ne samo u to da veoma vole svoju planinu, nego i da rado čitaju naš časopis, samo žale da o njihovoj planini nema u njemu nikad ni spomena. Kad sam se vratio u Zagreb, prelistao sam čitavo brdo starih brojeva našeg časopisa (naravno da tu podrazumijevam i nekadašnji »Hrvatski Planinar«) i nisam uspio naći ni jedan jedini članak o Fruškoj gori. Zaista čudna činjenica, danas kad smo upravo proslavili 80-godišnjicu hrvatskog planinarstva! Kraj tolikih tisuća stranica posvećenih i domaćim i stranim planinama i krajevima, nitko se nije sjetio Fruške gore, i vjerojatno je to jedina naša planina o kojoj se nije pisalo. Mislim, da je glavni uzrok tome negativna predodžba o planinskom karakteru te planine.

Ponovni susret s vojvođanskim Hrvatima prilikom I. kongresa planinara Jugoslavije u Zagrebu dao mi je konačni poticaj da uzmem pero u ruke. Ne očekujem da će ovaj članak privući posjetioce u masama, ali ako uspijem razbiti predodžbu da tu nema ništa osim vinorodnog sremskog humlja bez neke turističke važnosti, možda će se ipak poneki putnik na pruži Zagreb-Beograd osjetiti ponukanim da riskira prekid vožnje i učini mali skok do kojeg fruškogorskog izletišta.

Fruška gora je isključivo područje rada vojvođanskih planinara. Ono što je za naše Zagrepčane Medvednica, to je Fruška gora za Novosađane. Ne samo za Novosađane, nego i za čitavu Vojvodinu, jer je to njihova ne samo najviša, nego u stvari i jedina planina uz onu neznatnu Vršачku čuku kod Vršca.

Planinarski pokret u Novom Sadu ukorijenio se već odavna. Prošlo je već oko tri decenija od osnutka društva »Fruška Gora« u Novom Sadu, koje je između dva rata razvilo veliku aktivnost. Godine 1932. sagradilo je svoj planinarski dom na Vijencu, markiralo čitav niz puteva, a 1931. izdalo i planinarsku kartu Fruške gore, štampanu u sedam boja, koja još i danas vrlo dobro služi svojoj svrsi. Pred sam rat društvo je već posjedovalo 3 planinarska doma, ali su svi za vrijeme rata propali.

Poslije rata su tradiciju »Fruške gore« nastavila mnogobrojna planinarska društva sa Pokrajinskim planinarskim odborom na čelu, a o njihovom uspjehu jasno govori spomenutih 18 planinarskih kuća.

II. Iriški Vijenac i Stražilovo

Jednog ljetnog jutra — bila je nedjelja — krenuli smo sa bujicom ostalih izletnika iz Novog Sada za Frušku goru. Svake se nedjelje sa svih strana penju čitave rijeke izletnika i turista do fruškogorskih izletišta, ne samo iz Novog Sada, nego i iz Beograda, Karlovaca, Rume i ostalih mjesta, a budući da Vojvodani u principu baš ne vole pješačenje, koriste se sva prevozna sredstva koja pruža moderna tehnika: autobusi, automobili, bicikli i željeznice, parobrodi i žičare, a ponekad i vlastite noge.

Prvo smo prešli most preko Dunava, jer on dijeli Novi Sad u Bačku od Fruške gore u Srijemu. Ulazimo u starinski hrvatski gradić Petrovaradin, poznat još iz rimskog doba, a oduvijek cijenjen radi strateškog položaja. Iznad gradića na posljednjem strmom obronku Fruške gore podignuta je ogromna tvrđava okružena silnim bedemima, puna mračnih podzemnih hodnika. Šteta bi bilo propustiti priliku za uspon na vrh tvrđave. Put vodi interesantnim podzemnim hodnikom do samog tornja, odakle se pruža najljepši pogled na Dunav, Novi Sad i Petrovaradin. Danas je Petrovaradin jedan od novosadskih rajona i gradska općina mnogo se trudi da iz njegove impozantne tvrđave stvori lijepo šetalište, drugi Kalemegdan. Na tvrđavi je uređen zabavni park sa raznim dječjim igralištima, restoranom, zoološkim vrtom a tu je smješten i novi Poljoprivredni fakultet. Ispod tvrđave nalazi se grad koji obiluje kratkim uskim uličicama, brojnim historijskim zgradama. Tu se nalazi i simpatično planinarsko društvo vojvođanskih Hrvata, koje se po najvišem vrhu Fruške gore zove »Crveni Čot«. Članovi društva su vrlo gostoljubivi i svakom prilikom pozivaju i nas da posjetimo njihovu planinu i njihov planinarski dom.

Iz Petrovaradina krenuli smo uz Dunav prema selu Kamënici. Putem smo vidjeli neobično mnogo ribiča, koji su na stotine svojih udica u pravilnim razmacima poredali uz obalu Dunava. Premda su na taj način proveli čitavu malu

blokadu ove velike rijeke, nismo vidjeli ni jedne upecane ribe, no to dokazuje jedino njihove sportske vrline strpljivost i ustrajnost, koje tako često nedostaju planinarima.

Za jedan sat smo bili u Srijemskoj Kamenici, koja za Novi Sad znači otprilike isto što i Podsused za Zagreb. Jedno malo kupalište sa nešto šumske hladovine, par gostionica, jedan stari zamak i svaka dva sata parobrodarska veza sa Novim Sadom i prema tome najpogodnija polazna točka za uspon.

Kad govorimo o Fruškoj gori, mi planinari kao ljubitelji visina apstrahirat ćemo sve ono što je niže od 400 metara, na primjer one poznate vinorodne bre-

Fruška Gora: Planinarski dom na Zmajevcu (465 m)

žuljke i pitome voćnjake, pa ćemo od onih 90 kilometara planine u geografskom smislu, priznati za planinu samo onih tridesetak kilometara od Ležimirske klisure do Srijemskih Karlovaca. A to je još uvijek toliko da možemo poduzeti čitav niz izleta, sve jedan ljepši od drugoga, svaki sa novim ugodnim iznenađenjima.

Planinarsko-turistički centar Fruške gore bez sumnje je poznati Iriški Vijećak, ali kad razgovaramo sa tamošnjim planinarom, obavezno će spomenuti i Popovicu, i to sa nekim posebnim naglaskom, tako da je odmah jasno: Popovica je nešto osobito, nesvakidašnje. Zato smo i mi odlučili: na Vijećak, ali preko Popovice.

Put je lagan. Za sat i pol laganog uspona kroz vinograde i voćnjake stiže se do početka šume, gdje se usred bujnog zelenila nalazi Popovica, Jedinствена stvar u historiji našeg planinarstva, pravo planinarsko čudo svijeta! Osam planinarskih kuća poredanih jedna do druge, smjestile su se kao pilići usred bujnog zelenila, a na brežuljku iznad njih kao prestolnica ovog planinarskog grada, dom pokrajinskog planinarskog odbora, sa lijepim pogledom na Novi Sad. Neke od tih kuća bile su nekoć ljetnikovci novosadskih bogataša, a danas su

obnovljene i adaptirane za planinarske potrebe. Svako novosadsko društvo smatra da na Popovici mora imati svoju kuću pa tako i naš »Crveni Čot« iz Petrovaradina ima svoju. Članovi su na nju vrlo ponosni, a imaju i zašto jer je vrlo ukusna i dobro uređena.

Stigli smo upravo u najsretniji trenutak. Slavilo se upravo otvorenje jedne nove planinarske kuće. Podiglo ju je PD »Penzioner« iz Novog Sada. Jedan član društva upravo je završavao svoj govor sakupljenim planinarima, apelirajući da nastoje povećati i popuniti broj kuća na Popovici.

Građani ovog grada vrlo su složni ljudi, premda se ovdje može čuti raznih jezika, svih nacionalnih manjina što žive u Vojvodini. Čitavo naselje ima samo jedan bunar i taj je dovoljan za sve stanovnike. Među domovima nema konkurencije, niti se ne posluje na merkantilnoj osnovi, a punu opskrbu uvijek se može dobiti u pokrajinskom domu.

Nakon ugodnog odmora na Popovici nastavljamo usponom. Markirani put, koji nas vodi prema Vijencu, odmah iza Popovice ulazi u lijepu, bujnu šumu. Šuma bukova, hrastova a djelomice i crnogoričina zapravo je ono što Fruškoj gori daje obilježje planine. Kad bi nje nestalo, ubrzo bi srijemski vinogradi i oranice osvojili i prekrili gorske grebene. Na sreću, shvaćanje turističke i naučne vrijednosti fruškogorske prirode pobijedilo je i sječa je zabranjena. Sada se radi i na tome da se najljepši dio planine proglasi nacionalnim parkom.

Za sat i pol lagane šumske šetnje stižemo na greben do Iriškog Vijenca (444 m), najvažnije točke na Fruškoj gori. Na ovom šumovitom prijevoju sagrađena je već prije rata planinarska kuća, a danas je uz nju podignut i velik reprezentativni planinarski hotel. Nedaleko se nalazi i poznato liječilište za plućne bolesti. Vijenac je planinarsko-turistički centar Fruške gore i u mnogo čemu potsjeća na naše Sljeme na Medvednici, ali se može pohvaliti i nekim prednostima. Prvo je jaka i efikasna propaganda, tako da u sezoni ovdje nalazimo ne samo mnogo domaćeg svijeta, nego i dosta stranaca iz raznih evropskih zemalja. Drugo su mnogobrojni i laki prilazi, osim planinarskih ovamo vode i tri ceste. Jedna vodi iz Novog Sada preko Kamenice, druga iz Rume preko Iriga, a treća, koja je sagrađena poslije rata velikom radnom akcijom, vodi iz Karlovaca kao odvojak internacionalnog puta. Zove se »Partizanski put«, duga je 14 kilometara, a završava na Vijencu kod jedne markantne uzvisine, sa još markantnijom građevinom. Već iz Novog Sada opaža se ogromna i elegantna kamena piramida, što se diže sa gorskog grebena prema oblacima. To je spomenik palim borcima. Njegov obelisk visok je 36 metara. Šuma je naokolo iskrčena tako da je spomenik nadaleko vidljiv, a i sam pruža slobodan pogled na sve strane.

Sa vijenca može se poduzeti krasna grebenska tura na istok i zapad. Odlučili smo se za istok i krenuli »Partizanskim putem« u smjeru Stražilova, najljepšeg fruškogorskog izletišta. Najprije dobar sat hoda cestom, kroz gustu šumu. Taj dio više liči na hodnik ili tunel negoli na grebensku turu, no doskora markacija skreće na lijevo u šumu i ugodnom grebenskom stazom brzo se napreduje. Na mjestima gdje je šuma razrijeđena pruža se lijep vidik na Srijem i Bačku i tu su obično klupe za odmor putnika. Izrađene su vrlo jednostavno i ukusno od neotesanog drveta, a ostavljena je čak i kora, tako da je harmonija maksimalno sačuvana.

Nakon jednog sata bujne šumske prirode stiže se do Stražilova, uzvišenog šumskog proplanka, sa grobom pjesnika Branka Radičevića. Prije nekoliko stoljeća na Stražilovu se nalazila straža, koja je za vrijeme kuge u Srijemu spre-

čavala krijumčarenje okužene robe u Srijemske Karlovce. Stražarnici danas više nema ni traga, ali je ostalo ime Stražilovo, koje nas podsjeća na to minulo doba.

Prošlo je već i čitavo stoljeće od vremena kad je mladi pjesnik tražio u ovoj bujnoj prirodi i divnim vidicima inspiraciju za svoj »Đački rastanak«. Danas se na tom mjestu nalazi njegov grob, a na spomeniku su uklesani poznati

Fruška Gora: Spomenik palim borcima na Iriškom Vencu

stihovi prerano umrlog pjesnika: »Mnogo htio, mnogo započeo. Čas umrli njega je pomeo«. Spomenik je sazidan iz kamenja donesenog sa svih strana naše zemlje. Ima tu i po kamen sa Kleka, Dinare, Velebita i Plješivice.

Dvadeset godina nakon Radičevića (1870) došao se nasladivati u divnu prirodu Stražilova poznati botaničar Josip Pančić. Privukla ga je bogata flora. Ali nije imao sreće i njegovo je botaniziranje zlo svršilo. Austro-ugarskim vlastima bilo je sumnjivo, što taj samotni čovjek lunja šumama opskrbljen priborom i instrumentima, pa su poslali za njim u potragu dvojica kola vojnika. Uхватili su ga i zatvorili u petrovaradinsku tvrđavu, i pustili ga tek kad su iz Beograda o njemu dobili povoljne podatke.

Pedeset godina kasnije našao se u istoj tvrđavi kao vojni bjegunac zatvoren naš poznati literata A. G. Matoš. I na završetku ove kratke kronike malo današnjice.

Danas je Stražilovo omiljelo izletišta. Ispod vrha, u krasnoj dolinici nalazi se hotel i planinarski dom »Đački rastanak«, a uz njega osniva se planinski botanički vrt (arboretum). Sretnog li Pančića da je doživio naše dane...

Od Stražilova ima cestom do Karlovaca jedan sat a nešto dalje kod željezničke stanice Čortanovci planinarska kućica. Ispod nje, blizu Dunava diže se novi komforni hotel.

No mi kao planinari volimo izbjegavati prašnjave ceste, pa ćemo radije na-trag u Kamenicu, ali jednim novim putem. Krasnom šumskom stazom uz potok krenut ćemo na zapad i laganim usponom za sat i pol stići na Vilinu Vodicu. U gusnoj šumi, na mjestu koje je romantično kao i njegovo ime, nalazi se lijepo uređeni izvor, a nad njim planinarska kućica neobičnog stila, ali vrlo ugodna i simpatična. Markirana staza produžuje šumom i za daljnji sat hoda stižemo do planinarskog doma na Glavici, koji mnogo potsjeća na našu Glavicu na Medvednici. Šuma ovdje prestaje i staza se preko livada, voćnjaka i vinograda spušta u Kamenicu.

III. Fruškogorski manastiri

Pređimo sada iz istočnog dijela Fruške gore na njene južne padine, što se lagano spuštaju u srijemsku ravnicu. Ovdje, među šumovitim brežuljcima, duboko na početku gorskih dolina, najčešće uz kakav jaki izvor nanizali su se poznati fruškogorski manastiri. Sa grebenskog puta odvajaju se do njih mnogobrojne šumske stazice, koje su nekad bile i markirane.

Ove građevine, ako ih usporedimo sa manastirima po Raškoj nisu od neke naročite kulturne ili historijske vrijednosti, ali sa svojom slikovitom okolicom predstavljaju lijepa izletišta. Njihova izgradnja počela je tek u novom vijeku, naročito poslije velike seobe Srba pod Crnojevićem (1699 g.), kada je počela trajna migracija na sjever. Predaja, a po njoj i neki autori žele gradnju nekih od njih dovesti u vezu čak sa Nemanjićima, i tako im nakalamiti slavniju i dulju prošlost, no Nemanjići u svoje doba još nisu imali nekih pretenzija sjeverno od Save i svoje zadužbine gradili su isključivo u južnijim predjelima.

Ipak nema sumnje da su mnogi manastiri sagrađeni na mnogo starijim temeljima; tako se na primjer za Veliku Remetu misli (vidi sliku) da je u srednjem vijeku bila eremitski samostan. Samo ime Remeta kao i selo Remete kod Zagreba potječe od pustinjačkog reda Eremita.

Većina manastira postradalo je u prošlom ratu i danas se nalazi u ruševinama. Oni koji su preostali nalaze se u zapuštenom stanju i postepeno će propasti. Možda bi se moglo naći neko rješenje, kao što je to slučaj s Beočinskim manastirom, koji je adaptiran za oporavište plućnih bolesnika.

Evo kratkih podataka o šesnaest manastira i njihovom današnjem stanju, a prema materijalu iz Prosvjetnih »Spomenika kulture« (Beograd 1951).

Krušedol. 8 km i. od Iriga. Iz početka XVI vijeka, prepravljen u XVIII vijeku. Freske iz 1543. g. Ikone su za vrijeme posljednjeg rata odnesene.

Grgeteg. 7 km s. i. od Iriga. Prema tradiciji osnovan od Vuka Brankovića 1471. g., spaljen od Turaka 1688. Nakon požara 1841. temeljito restauriran u stilu zapadnog baroka. Za posljednjeg rata mnogo postradao.

Velika Remeta. 8 km s. i. od Iriga. Po predaji osnovan od kralja Dragutina. Pretpostavlja se da je najprije bio eremitski, pavlinski, katolički manastir, a oko 1500. pretvoren u srpsko-pravoslavni. Barokni zvonik je iz prve polovice XVIII stoljeća, fragmenti fresaka iz 1568. Za posljednjeg rata prilično je ruini-
ran, osobito unutrašnjost crkve.

Hopovo. 3 km s. od Iriga. Crkva iz 1576., freska iz 1608 i 1654. g. zakrečene su 1914. Danas od manastira postoje samo ruševine, a bogata riznica i biblioteka postradala je posljednjeg rata.

Fruška Gora — Pl. kuća »Đački rastanak« na Stražilovu

Crtež od arh. Tabakovića

Staro Hopovo. 2 km. s. i. od manastira Hopovo stoji crkva nekadašnjeg manastira Staro Hopovo iz 1500 g.

Rakovac. Na s. strani gore, 13 km od Iriga leže njegove ruševine sa ostacima živopisa.

Beočin. 4. km j. od sela Beočin. Najstarija vijest o njemu iz 1622. Bogata riznica raznesena je za posljednjeg rata. Danas se u njemu nalazi oporavilište za plućne bolesti.

Vrdnik. 7 km z. od Iriga manastir koji se prvi puta spominje 1589. Na brežuljku iznad njega nalazi se ruševina grada Vrdnika, koji se prvi puta spominje 1315. kao mađarski grad. Ušćuvana je samo jedna kula na vrhu brijega sa nešto gradskog zida, poznata pod imenom Vrdnička kula.

Jazak. 4 km od Vrdnika. Najstarija vijest iz 1522. Vidan je utjecaj baroka. Bogata biblioteka raznesena je za posljednjeg rata, a i sam manastir je oštećen. Nedaleko se nalazi ruševina istoimenog starijeg manastira.

Mala Remeta. 3 km od Jaska. Pretpostavlja se da je i on bio pavlinsko-eremitski samostan, kao i V. Remeta. Konak je za posljednjeg rata dosta oštećen.

Bešenovo. 2 km s. z. od M. Remete ostale su nakon posljednjeg rata samo ruševine.

Šišatovac. 1 km z. od Ležimira na malom uzvišenju postoje danas samo ruševine. Osnovali su ga navodno kaluđeri iz Žiče, nakon što su pobjegli početkom XVI vijeka.

Petkovica. 2 km od Ležimira, crkva koja je preostala od nekadašnjeg manastira.

Kuveždin. 2 km z. od Petkovice. Prva vijest iz 1569. Za posljednjeg rata jako postradao, riznica raznesena, konak u ruševinama.

Divša (Đipša). Oko 6 km s. z. od Kuveždina, jako oštećen za posljednjeg rata.

Pribina Glava. S. i. od Šida, 3 km od grada Berkasova, po predaji iz XII. vijeka.

IV. Na Crvenom Čotu, najvišem vrhu Vojvodine

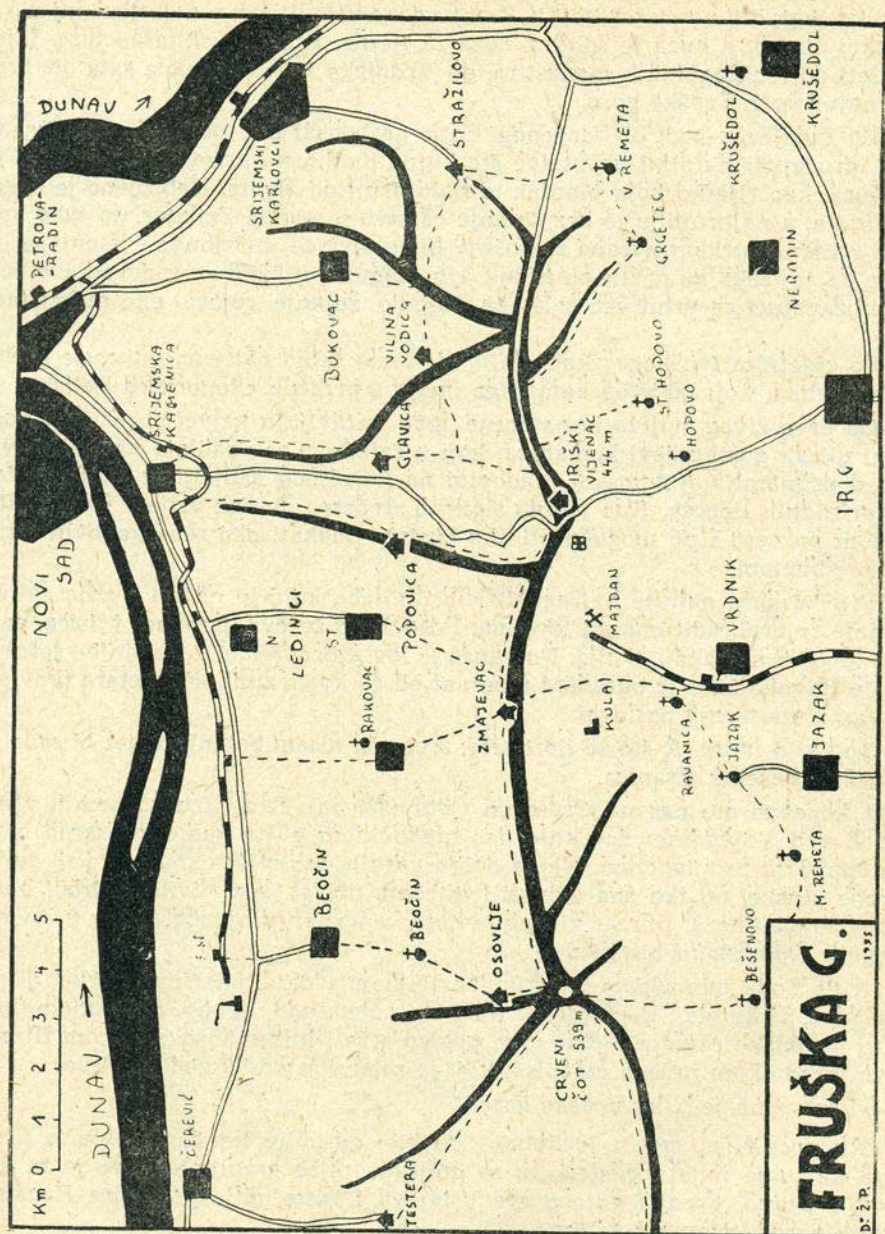
Preostaje nam na kraju još pohod na Crveni Čot, najviši vrh Fruške gore. Kao polazišna točka može nam poslužiti svaka stanica na lokalnoj pruzi Novi Sad-Beočin, što vodi sjevernim podnožjem uz Dunav. Najkraći je uspon iz Beočina, no mi smo izabrali Ledince, jer smo htjeli vidjeti čuveno izletište Zmajevac.

Izašli smo iz vlaka i odmah ušli u jedan klanac. Prvo što nas je začudilo bilo je odmah na početku selo Ledinci, smješteno na maloj uzvisini, sa bezimno samim novim kućama i uniformiranim, crvenim krovovima. Niti sat kasnije duboko u klancu naišli smo na još čudniju stvar, koja je ujedno bila i tužna: mačenje onoj prvoj. Opet jedno selo, ali kuće napuštene i napola srušene, obraštene korovom. I ovo selo zove se Ledinci. Za vrijeme rata je postradalo i stanovnici su radije sagradili nove Ledince uz prugu i Dunav, nego da obnavljaju staro u kutu doline.

Na ostacima ovih starinskih kuća imali smo prilike vidjeti kako se prije gradilo u ovim krajevima. Zidovi su od naboja, to jest od stlačene, nabijene zemlje, debeli po pola metra. Zaštićeni krovom mogu trajati i stotine godina, a ovdje na garištu Ledinaca bili smo svjedoci, kako se nezaštićeni zidovi rastapaju na ljetnom pljusk, nama na očigled.

Ostavili smo Ledince i usponom od jedan sat, orijentirajući se prema žičari, stigli do ogromnog kamenoloma na samom grebenu planine. U pitomoj Fruškoj gori prilično iznenađuju njegove ogromne, vrtoglave stijene. Osnovna građa Fruške gore je prakamenje pa tu nema onih bogatih oblika, koje pružaju vapnenačke planine.* No ako si netko ipak želi dočarati visokogorski štimung, može to pokušati jedino na ovom mjestu, jasno uz obilnu upotrebu bujne mašte. Rub stijene je nezaštićen, i neupućeni ovdje može lako poginuti, naročito ako noću zaluta.

* Fruška gora sastoji se od kristaliničnih škriljaca i serpentina, a najviši dio od filita. Okružena je prapornim naslagama, iz kojih strši kao otok. Na južnoj strani u oligocenu ima ugljena (Vrdnik), a na sjevernoj je dobro izražena naslaga krede. O nekom rudnom bogatstvu ne može biti ni govora. Spomenuti kamenolom, zatim ugljenokop kod Vrdnika i lapor što ga eksploatira beočinska tvornica cementa, to je sve što se do danas izvlači iz planinske utrobe Fruške gore.

Greben iznad kamenoloma vodi nas za kojih dvadeset minuta do planinarske kuće na Zmajevcu. Ovdje na visini od 465 metara bila je već prije rata sagrađena planinarska kuća, ali je za vrijeme rata postradala. Sada su rudari iz Vrdnika sagradili novu, još ljepšu. Zmajevac je vrlo lijepo, romantično mjesto na šumskoj čistini, a kuća je solidna baza za ljetne, zimske i skijaške ture. Lijepi su izleti do Frušogorskih manastira, do Vrdničke kule (oko pola sata niz brdo) i na najviši vrh Fruške gore.

Od Zmajevca vodi do Crvenog Čota grebenski put od dva sata laganog hoda, pružajući putniku usput sve što bujna planinska priroda može dati. Fruška gora, kao rijetko koja planina upravo brui od života. Nebrojeno je bogatstvo vrsta, a najbrojnije je bez sumnje carstvo insekata. Zrikavci su tako brojni da svojom svirkom upravo zaglušuju ptice pjevice, strizibuba i jelenjaka ima toliko da je teško ne gaziti po njima. I u najgustijoj šumi srećemo rojeve pčela i približavajući se vrhu već izdaleka čujemo zujanje rojeva oko rascvjetanih lipa.

Po cvjetnim frušogorskim dolinama često ćemo naići na putujuće pčelare pod šatorima, koji od svog kampinga imaju i priličnu ekonomsku korist.

Od sveg živog svijeta bez sumnje ipak ostavljaju najveći i prilično dugotrajni utisak gusti rojevi komaraca, koji u zajednici sa obadima halapljivo vrebaju u primamljivoj šumskoj hladovini na nesretnog nedjeljnog izletnika željnog prirodnih ljepota. Kao jedino sigurno sredstvo obrane vrijedi jedino biti u stalnom pokretu i po mogućnosti čim žustrije mahati oko sebe kakvim krupnim predmetom.

Fruška gora obiluje najrazličitijom divljači, koja je nekad služila za izlavljanje zvjerokradicama a i lovcima. Počevši od zečeva, jazavaca i lisica, pa do kune, divljih mačaka i svinja. No danas je lov zabranjen, a nekadanje grofovsko lovište Ravne danas je ograđeni rezervat od 40 kvadratnih kilometara (Povjereništva za unutarnje poslove).

Toliko o fauni. A što se flore tiče, sreća da nisam botaničar, jer bi sada razvezao na desetak stranica.

I konačno eto nas na Crvenom Čotu (539 m). Kralj frušogorskih visina, najviši vrh Vojvodine, dočekuje nas hladovinom guste šume, prošaran cvjetnim šumskim proplancima. Nema ovdje gordih oblika visokog gorja ni surove prirode alpske, no tko zna uživati i osjećati, uživat će u divnoj prirodi blage, šumovite planine, u mirisu njenog cvijeća, u brujanju njenog života u osvježavajućem panonskom povjetarcu.

A da bude udovoljeno i planinaru željnom vidika, na samom vrhu, diže se razgledna piramida. Uspnimo se na nju, ogledajmo se po veličajnom horizontu panonske ravnice, dokle nam pogled seže i kliknimo sa starinom Hircom, prvim urednikom našega časopisa, koji je pred više od 70 godina pisao:

»Prekrasna je slika Fruške gore!

Kud pogledaš, sve ti je dubovi zaraslo, gusta je tuj šuma bukova i hrastova da ju je milota gledati, tu se gnijezde ptice grabljivice, sve je tu živo, veselo i bujno, predjel gdje sve uspijeva i raste, gdje je žitnica Hrvatske, gdje je narod krjepak i vatrien.

I tko je rad da zalazi u dražesne predijele, da vidi jedan od najzanimljivijih u Evropi, taj će zacijelo pohrliti onamo Vinkovcem na istok, da vidi Frušku goru«. (Članak D. Hirca o Fruškoj gori u »Prirodnom zemljopisu Hrvatske Vj. Klaića, Matica Hrvatska, 1878. g. str. 60).

V. Popis planinarskih kuća na Fruškoj Gori

1. Kuća u Čortanovačkoj šumi (oko 150 m) sa 12 ležaja. Deset minuta od ž. st. Čortanovci, iznad Dunava, u blizini čortanovačkog turističkog hotela.
2. Planinarski dom »Đački rastanak« pod Stražilovom (176 m) sa 10 ležaja. Jedan sat od ž. st. Sr. Karlovci.
3. Turistički dom pod Stražilovom (178 m) sa 41 krevetom. Jedan sat od ž. st. Sr. Karlovci.
4. Kuća na Vilinoj Vodici (356 m) sa 12 ležaja. Dva sata od ž. st. Karlovci ili Kamenica, jedan sat od Stražilova.
5. Dom PD »Zanatlije« pod Glavicom (280 m) sa 22 kreveta. Jedan sat od ž. st. Sr. Kamenica, jedan sat od Viline Vodiце.
6. Planinarski dom na Iriškom Vencu (444 m) sa 41 krevetom i u depandansi 20. Dva sata iz Sr. Kamenice. Sat i pol iz Iriga.
7. Planinarski dom na Zmajevcu (465 m) sa 24 ležaja. Jedan sat od ž. st. Vrdnik, dva sata od Ledinaca, jedan sat od Venca ili Popovice.
- 8.—15. Osam planinarskih kuća na Popovici (356 m) sa 87 kreveta i 30 skupnih ležaja u centralnom domu. Sat i po od ž. st. Kamenica ili od Venca.
16. Prihvatilište na Osovlju pod Crvenim Čotom sa 23 ležaja. Dva sata od ž. st. Beočin, pola sata od Crvenog Čota. Ovdje je u izgradnji novi dom.
17. Prenočište na Testeri (150 m) sa 10 ležaja. Dva sata od ž. st. Beočin, dva sata od Crvenog Čota. Pokraj kuće jezero i gostionica.
18. Kuća na Belegiru (oko 300 m) sa 4 ležaja. Jedan sat od ž. st. Rakovac. Vlastništvo PD »Penzioner« u Novom Sadu.

Izlet na Limski kanal

Mnogostruki je zadatak novoosnovanog planinarskog društva »Planik« u Pazinu.

Pored upoznavanja prirodnih ljepota naše Istre i mora, članovi aktivno preko izleta upoznavaju prošlost zemlje u dalekim geološkim periodima, kao i prošlost našeg naroda. U tu svrhu krenulo je nas šestero planinara dne 5. lipnja 1955. na Limski kanal. Oko 6 sati ujutro krenuli smo vlakom prema Kanfanaru i odavle pješke u dolinu Dragu, kojom je u dalekoj prošlosti tekla rijeka prema moru. Bili smo u crvenoj Istri, njenoj najnižoj stepenici. Istra se naime sastoji iz tri stepenice: najviša je Čićarija s Učkom (1396), srednja valovita ili siva Istra od Čićarije do Pazina i konačno crvena Istra, masivna vapnena ploča, od Pazina do Pule, pokrivena zemljom crvenicom (terra rossa). Pred milijune godina, te su stepenice pomicanjem zemljine kore izronile iz mora, gdje su nastale taloženjem vapnenog i glinenog mulja. Imale su ravnu površinu. Od onda pa do danas potoci su i rijeke usjekli duboke doline po stepenicama. Takva dolina je Draga, kojom je tekla rijeka, što danas kao Pazinski potok ponire kod Pazina pod crvenom Istrom. Ta je rijeka imala gornji tok u sivoj Istri od Pazina, srednji u današnjoj Dragi, koja se proteže od Berma, 4 km daleko od Pazina, ispod Tinjana, Kringe, Kanfanara do Lima, i donjeg toka koji je kao Limski kanal potonuo u more.

Iz Kanfanara spustili smo se u Dragu do ruševina starog grada Dvograda. Od stanice do ruševina ima oko 30 minuta hoda. Tu smo se upoznali s burnom prošlošću tog grada. Dvograd je štitio trgovački put, koji je išao iz srednje Istre Dragom do Limskog kanala. Grad je kroz stoljeća mijenjao svoje gospodare. Na prijelazu iz 14. u 15. stoljeće oteše ga Mlečani akvilejskom patrijarhu i dadoše koparskim patricijama, koji su gledali samo svoju korist. No malarija, kuga, ratovi i vrijeme učiniše svoje. Dvograd je napušten 1714. godine, točno 83 godine prije propasti mletačke republike. Propala je i bazilika, čija je propovjedaonica danas u Kanfanaru. Razgledavši stare zidine, uputismo se po dnu nekadašnje riječne doline, usječene u masivnoj vapnenoj ploči, prema Limu. Oko 12 sati prispjeli smo na Lim. Već izdaleka primijetili smo, kako se na početku Lima, diže brdo Sv. Martina (230 m), a ispod njega cesta Pula — Trst. Ispod ceste, na početku kanala, nalazi se tek nedavno obnovljena gostionica »Školjka« gdje putnik može uz oštrige okusiti izvrsno istarsko vino. Pred gostionom u moru je uzgajalište kamenica (oštriga). Sam Lim, potonuli donji tok rijeke, dug je preko 10 km, a prosječna mu je širina 200—500 m. Kanal liči na fjord sa strmim obalama, oko 200 m visine, pokrivenim gustom makijom. To su ostaci šuma, koje su posjekli Mlečani. Na ulazu u kanal, s morske strane, Lim je širok oko 1500 m.

Sa svake su strane uzvišenja, Križ (56 m) i Karpan (22 m). Ulazeći čamcem u kanal plićinom Fajagom vidimo na južnoj obali kapelicu Sv. Feliksa i ruševine starog grada, koji je čuvao Lim od gusara. Lim je grčka rijeka, a znači zaljev. Sigurno su Grci nekada trgovali preko Lima sa srednjom Istrom. Po strmim pećinama zaljeva ima spilja, koje su služile kao skrovišta gusarima. Vjerojatno

su ovamo dolazili, kao osvetnici, gusari hrvatskih knezova, vrebajući na mletačke galije, u kojima su veslali naši ljudi čekajući slobodu. Jedna spilja nalazi se na južnoj obali odmah na početku kanala 100 m iznad mora, ispod brda Sv. Martina. Po predaji je u njoj boravio eremita Romuald, po njemu se i zove spilja. Tu je boravio u 11 stoljeću, točno u vrijeme, kada se su zbog krune, na ra-

Špilja na Limskom kanalu — Dvorana sa sigama

Foto: Nosić

dost Venecije, svadali nesretni Držislavovi sinovi. Romuald je na sjevernoj obali osnovao samostan Sv. Mihovila (danas su ruševine). U tom je samostanu u 15. stoljeću boravio glasoviti Mauro poznat po svom djelu »Mapamondo«, u kojem tvrdi, da je zemlja okrugla. Tek njegovim posredovanjem kod španjolskog kralja, uspio je Kolumbo dobiti brodove i posadu za otkriće Amerike. U samostanu su do nedavna bili ostaci vješala, gdje su Francuzi, za vrijeme svoje vladavine vješali tatove i političke protivnike. Ovim krajem je prolazio i general Nugent, koji je tjerao Francuze iz naših krajeva.

Vratimo se spilji. Pristup je težak, jer je staza obrasla šikarjem. Pronašli smo gornji dio stare staze, koju treba obnoviti i markirati. Spilju smo razgledali i snimili. Duga je preko 100 m, prosječna joj je širina 15 m. U njoj su pronađeni ostaci spiljskog medvjeda (*Ursus spelaeus*), koji su danas negdje u mu-

zeju. Spilja je vrlo zanimljiva. Trebalo bi je potanje istražiti. Na suprotnoj obali otprilike u sredini kanala, ima još jedna spilja, koju kanimo također posjetiti i razgledati. Nakon izlaska iz spilje spustili smo se k moru i obalom došli do gostionice, gdje smo se okrijepili hranom i vinom. Kupali se nismo, jer je voda još bila prilično hladna, ali smo zato uživali u vožnji čamcem po moru. Vratili smo se kući puni ugodnih dojmova, koje smo na izletu doživjeli.

Ivan Gušić, Zagreb

Zaboravljenim velebitskim stazama

Ležim zavaljen u sijenu, zatvorenih očiju i slušam kako kiša neumorno udara o napola trule daske na crnom krovu nada mnom i kako se vjetar svom silinom ruši ogoljelim stranama Velebita. Kiša je bubnjala čas jače, čas slabije, kao da se neko nabacuje sačmom po napetoj koži, a vjetar je naletao u povremenim udarima, potresujući klimavim daskama na krovu i fijučući oko uglova ovog pastirskog stana, u kome smo našli privremeno zaklonište od pomahnitalog vremena. Nekoliko centimetara pokraj mog uha tanki mlazić vode curio je kroz jednu od bezbrojnih rupa i zakrpa na krovu i kvasio mi sijeno pod glavom, a ja sam bio strahovito neraspoložen, pesimističan i ravnodušan na sve, trom i suviše lijen da pomaknem glavu malo ustranu i pustio sam da mi hladne kapljice kiše cure niz obraz. Mislio sam: da, ovo ljetosnje vrijeme stvarno je pomahnitalo. Zar je to srpanj? Zar je to ljeto? Svaki dan kiša, gusta, prljava, vlažna magla, nebo crno i namrgodeno i kao da te pritiskuje svojom težinom i guši u tebi i onu posljednju iskru vedrine i optimizma, pa i sam postaješ tmuran i ljut i na samog sebe i na sve zajedno. Eto, već smo punih deset dana u Velebitu, a nismo imali još nijedan dan bez kiše. Svaki dan oko pet sati popodne, a često puta još i u toku prijedpodneva, neminovno bi počela kiša, a mi bismo tad bili prisiljeni brže bolje potražiti kakavgod zaklon. A i nisu to bile onakve ljetne olujne kiše, koje iznenada naiđu sa munjama i grmljavinom, potraju sat dva, ispadaju se, i ustvari samo još više osvježe i pročiste zrak. Bile su to dugotrajne, zamorne i dosadne kiše, koje su se polako i mučno cijedile iz gustih olovničkih oblaka. I ne samo to. Bilo je i hladno. Pred nekoliko dana, na Rožanskim Kukovima bilo je hladno kao u studenom, duvao je ledeni vjetar i padala je tuča, a i neka bijela tvar, zbog koje smo se međusobno prepirali, je li to samo slana ili pravi snijeg. — Bila je to slana, ali mi smo sami sebi sugerirali, da je to bio snijeg, jer ipak nije šala — snijeg u srpnju! A možda je zaista i bio snijeg, tko to zna.

A, eto, sada smo ovdje. Gdje, to je malo teško točno objasniti. Još jučer ujutro bili smo u Oštarijama, mjestu koje je manje više poznato svim planinarima, koji su jednom zašli u srednji Velebit. Bio je nesnosno vruć dan, ali mi smo znali da to neće dugo potrajati. Zrak je bio vruć, neugodan, ljepljiv, a jara je titrala ispred nas na prašnjavom bijelom putu, ispod nareckanog grebenja. Glatke, visoke stijene Kize izgledale su na suncu jarko bijele i kao prelivene rastaljenim srebrom. Nebo je bilo sivkasto, a tek u daljini na azurnom plavilu isticale su se masivne gomile sivo-bijelih oblaka, koje su mi tog časa, ne znam zašto, izazivački ličile na »šlag«. Pri toj pomisli slina mi se skupila, ali već istog časa osjetio sam u ustima odvratan okus sardina i suhe, krckave mrvice dvopeka. Obliznuo sam jezikom ispucane i osušene usnice, progutao sam pljuvačku, beznadno uzdahnuo, pritegao naprtnjaču i nastavio bacati nogu pred nogu, dok mi je zavodljiva slika mirisnog šlaga i dalje lebdjela pred očima. Pred nama se sada pružalo prostrano, jednoliko Oštarijsko polje, a tamo gdje se cesta gubila silazeći prema moru, jasno se očitavala na horizontu izrazita silhueta Kubusa, i more je tamo daleko bilo bakarnožute boje od sunca, a u daljini se stapalo sa zrcalnomplavom beskonačnošću. Prošli smo kroz Oštarije. Bilo je podne, nigdje nikog, ceste su bile prašnjave, kuće puste i izgledalo je kao da je potok, koji je živahno žuborio uz cestu, bio jedini živi stvor u tom kao napuštenom mjestu. Sve radnje i prodavaonice bile su zatvorene, pa nismo mogli kupiti čak ni običnog luka. A tako smo bili željni nečeg svježeg, salate, luka, čega bilo nakon samih sardina i konzerava.

Pošli smo dalje. Zašto da vam pričam o onim beskonačnim uzastopnim penjanjima i silaženjima, iz jednog dolca u drugi, preko jednog grebena na drugi, po usijanom kamenju, kroz duboke škrape, preko čijih je neugodnih i oštih bridova trebalo preskakivati, o oštrim profilima stijena, koji su nemilosrdno rezali naše već i tako izlizane vibrame, o beskrajnoj sivoj kamenoj pustinji, koja nas je okruživala sa svih strana dok se daleko od nas, duboko dolje, caklilo namreškano

Stapina sa Trošeljeve livade

Foto: Dr. B. Gušić

more, a u daljini se bijelili vrhovi srednjeg i južnog Velebita. Prošli smo kroz Konjsko. To je dolac između visokih bregova, u kome je zrak bio zasićen zujanjem govedih muha i vonjem izmetina. Međutim, tu smo ipak naišli i na jednu cisternu sa mlakom vodom i na nekoliko hrastova, koji su davali kakvu-takvu hladovinu. A zatim se nastavilo kasanje kroz jednolične kamenjare, koje je zamaralo noge, i djelovalo da čovjek postane ravnodušan i trom. Stalno isti vidici: popneš se na vrh grebena u očekivanju da vidiš nešto novo, a ono opet — ista kamena duliba, kao ona iz koje si se maločas uspeo. I nigdje ništa zelenog, što bi djelovalo malo osvježujuće u toj sivoj pustinji, nigdje čovjeka, nigdje sjenika i — što nas je najviše morilo — nigdje vode. I kad smo se već pomirili s time da ćemo ovu noć provesti pod vedrim nebom, u stalnoj opasnosti da se na nas ne izlije pljusak iz ovih debelih sivih oblaka, koji su se poput neke spore lavine nezadrživo valjali s juga, i da ćemo (i pored toga) ostati žedni i sanjati o žuborećim bujicama i slapovima, a zatim se probuditi vrući, isušena grla i suha jezika — odjednom, oh, zar je to moguće, zar je to stvarnost? — gotovo nismo povjerovali vlastitim očima, — zelena oaza usred kamene pustinje.

Bio je to jedan od najljepših dolaca, koje sam dosad vidio u Velebitu. Nagli prijelaz iz tvrdog škrapastog terena u mekanu sočnu livadu i pod guste krošnje debelih starih hrastova djelovao je podjednako ugodno ne samo na naše noge, već i na čitavo naše biće. Čovjek upravo postaje veseo i dobro raspoložen, a umor i turobnost nestaju kao sami od sebe. Preskočili smo preko niske drvene ograde i lagano zakoračili po mirisnoj, svježoj, još nepokošenoj travi, koja kao da nam je sama od sebe stvarala stazu, ugibajući se lijevo i desno pred nama. Zapuhnuo nas je omamljujući miris trave i pokošenog sijena. Udišući punim plućima opojne mirise, koji su izvirali iz sočnog šumskog tla, pošli smo popriječko preko livade prema trošnoj drvenoj kolibi, koja se uzdizala usred čistine. Iz njenog na pō srušenog dimnjaka izvijao se pramen svjetlosivog dima koji je tako ugodno dražio naše nosnice. Koliba je bila podignuta na maloj travnatj ravni, koja se prema dolje sve više širila i stepeničasto silazila u dugački prostrani dolac. Oko kolibe je bilo rastrkano nekoliko visokih čvornovatih hrastova, čije su se krošnje gore visoko ispreplele u jedinstven, tek ponegdje rastrgan svod, koji je pružao ugodnu hladovinu. Bujnu zelen doca tek tu i tamo išarala je bijela boja ogoljelog vapnenca, a s gornje strane doca uzdizali su se obronci Velebita, visoke mrke stijene, iskidane crnim dubokim pukotinama, nalik na brazgotine u bijelom kamenu, iz kojih su strčila kržljava stabla i grmovi crnogorice. Ususret nam je došao visok, snažan čovjek — pozdrav, srdačan stisak ruke, topao, iskren pogled ispod gustih pomalo namrštenih obrva ovog gorštaka i bili smo prijateljski uvedeni pod gostoljubivi krov ove siromašne kolibe.

Padao je suton. Vani je bilo hladno i opet je počela kiša, a mi smo sjedili oko ognjišta, grijali prozeble prste i pričali s našim domaćinom i domaćicom, a vatra je pucketala i bacala crveni odsjev po našim umornim, preplanulim licima. Domaćin je s vremenom na vrijeme prekidao pričanje i žaračem podžarivao vatru, a tada bi se roj blistavih iskrica pucketajući raspršio zrakom i poletio u dimnjak. Ja bih još dugo i zamišljeno gledao za njima, sve dok me ne bi trgnuo iz razmišljanja glas naše domaćice, koja nas je pozivala na večeru. Pohlepno sam gutao dobro zamaštene krumpire i često zalijevao žalogaje dugačkim gutljajima masnog mlijeka. Domaćin nam je još dugo pričao, tužio se na stalne kiše i hladnoću, ali ja ga više nisam slušao. Oči su mi se sklappale i kad se vatra ugasila i pepeo prekrrio žar, pošto smo zaželjeli laku noć našim domaćinima, pošao sam teturajući na sjenik, zavukao se u mirisno suho sijeno i uskoro sam duboko i čvrsto zaspa.

Probudio sam se u praskozorje. Pošao sam da pogledam kakvo je vrijeme i očekujući sunce i svjetlost, širom sam otvorio vrata. Međutim oblio me hladan vjetar, a ljepljiva, mliječnobijela, neprozirna magla pokrila je cijelu krajinu. Sipila je gusta sitna kišica i bilo mi je jasno da od današnje planirane ture ne će biti ništa, jer zaista nema smisla vući se kroz tu mokru maglu, ne vidjeti ništa od cijeloga puta, a na koncu prmočen i prozebao tražiti nesiguran konak. Vratio sam se na ležaj i eto me sad ponovo u sijenu kako strpljivo slušam kišu, koja jednolično udara o krov ovog našeg privremenog konačišta. Tako smo odlučili da taj cijeli dan provedemo ovdje, čekajući da se vrijeme popravi, odmarajući se i razgovarajući s našim domaćinima. Pričali su nam mnogo o sebi i svojoj porodici i o tome kako ovdje žive. Tužili su se na vrijeme, na kišu i hladnoću. Tako nam je prolazilo vrijeme u odmaranju i razgovoru. I baš kad sam udobno ležao u sijenu, polubudan, a polu sanjajući, zazvali su me odozdo. Nisam ni opazio da je vjetar u međuvremenu primjetno ojačao, ali se više nije čulo zvonko udaranje kiše. Pošao sam tarući oči iz tamnog kuta svog ležaja prema svijetlu otvorenih vratiju. Svježji me vjetar odmah razbudio, i otvorio sam oči. Zrak je bio bistar, jasan, providan kao kristal, a gore u visinama osvježujuća bura nemilosrdno je razgonila i kidala tmaste oblake i ispočetka mali komadić tamnomodrog neba, kao prozorčić u neprozirnim oblačinama, rastao je sve više i više i više i sad je cijelo nebo zasjalo čisto i bistro. Tamo daleko dolje bjesnilo je more, a nama se ovdje činilo kao da kroz urlik bure čujemo i potmulo udaranje valova o hridi. Čitava obala Paga bila je u neprekinutom pojasu guste zelenkasto bijele pjene. Pjenušavi valovi hitali su s jedne strane Paškog kanala na drugu, i tamnomodra morska površina bila je gusto išarana bijelim krestama valova. Padao je suton, a daleko dolje na jugu krijesila su se svijetla Zadra, trepereći, kao da podrhtavaju od studeni, ističući se od tamnih obrisa bregova i otoka. Bura je duvala nesmanjenom žestinom, savijajući grane stoljetnih hrastova, ali to je bio dobar znak. Nebo je već bilo potpuno bistro i samo rijetki rastrgani čuperci oblaka lebdjeli su u dubokom plavilu. Večeras smo pošli na spavanje veseli, dobro raspoloženi s čvrstom nadom u toliko očekivano poboljšanje vremena.

I zaista, slijedeće jutro osvanulo je bistro, vedro i sunčano, ali je duvao studeni vjetar. Izvukao sam se iz toplog sijena, mamuran i neugodno iznenađen hladnoćom. Pljusak svježeg ledenog vode u lice odmah me osvijestio i nakon kratkog vremena naprtnjače su bile upakovane, teške i glomazne i samo su čekale da opet počnu tištiti naša leđa. Oprostili smo se od naših domaćina. Bilo je to kao da se opraštamo od starih prijatelja i svima nam je bilo pomalo žao kad smo odlazili.

Stapina

Foto: Dr. B. Gušić

Ko zna gdje ćemo provesti slijedeću noć? Hoćemo li opet ovako prijateljski biti primljeni pod skromni pastirski krov ili ćemo provesti noć izloženi kiši i hladnom vjetru? I pošli smo. Put?! Ah, da! Možda, za koze i za zmije. Bila je to opet ista takva bezlična kamena pustoš kao ono pred dva dana. Ustvari, nije bila ni pustoš, ali to nije mnogo mijenjalo stvar. Kose, strme, od vode grubo izjedene ploče i duboke škrape s oštrim nareckanim bridovima nisu više ipak pružale izgled cjelovite neraskinute kamene pustinje. Monotonu sivoću kamenjara oživljavale su guste neprohodne šikare. Žilave, oštre i zamršene grane grmlja i drveća povijenog prema moru, zakržljalog od bure, izvijale su se i kovrčavo stršile u vis iz dna vrtača i dubljih škrapa, čije je dno bilo ispunjeno tankim naslagama zemlje crljenice, boje svježeg crvene rde. Grubo rečeno, put je vodio stalno na istoj visini. Ipak to nije pružalo onu poznatu ugodnost za hodanje, i to zbog strahovito razrivenog kraškog terena. Pod isprepletenim lisnatim krovom šikare bilo je sparno i zagušljivo, usprkos snažnoj svježoj buri, koja je hujila iznad naših glava. Bezbroj muha i ostalih insekata, koji su se doimali poput mrvica prašine, vrvjelo je i zujalo pod zelenilom, u sparnom, zagušljivom zraku. Oštre poput iglica šiljate grane ometale su nas i otežavale nam

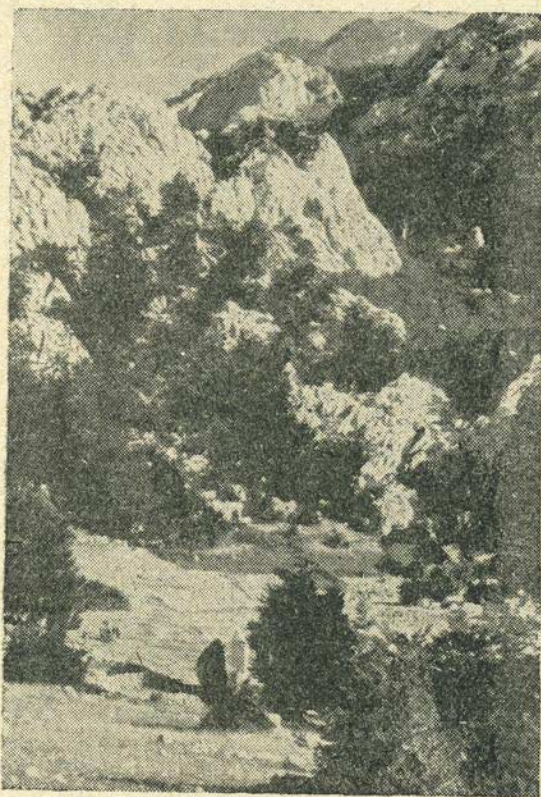
napredovanje, jer je neprestano trebalo zaklanjati oči. Prijanjale su se za odjeću i za голу kožu snažno poput pipaka hobotnice. Velike glomazne naprtnjače pune konzervirane, čiji su me oštri bridovi neumoljivo tišali na sve moguće uglove i krajeve, zapinjale su na svakom trnu i činile naš put još mučnijim. A kad bismo se nakon upornog provlačenja posrćući izvukli iz sparnog zelenog kotla na svjež zrak, kad bismo se uspjeli na neku uzvisinu na široke kamenite ploče, val hladne bure zalio bi nas čitave od glave do pete. Svjež vjetar mrsio nam je kosu, čupao košulju, klopario nlačama, zavljučio se pod odjeću, propuhivao nas je naskroz i obavijao nas čitave ugodno hladeći i sušeći nam znoj. Hodali smo primorskom stranom Velebita, držeći otprilike stalno visinu od 800 m, uporedo s glavnim velebitskim bilom. Poprijeke smo prolazili kroz mnogobrojne doce i vrtače, kamenite i zelene, gole i s vegetacijom. Ostavili smo glavne Velebitske vrhove i stijene, i sašli smo nekoliko stotina metara niže prema moru, na onu visinu gdje su većinom smješteni ljetni pastirski stanovi. Išli smo od stana do stana sa željom da što bolje upoznamo ovaj malo poznati dio Velebita. Gdje nas je zatekla noć, tu smo i noćili. Kozje staze, divlje i zaraštene bile su nam uz kompasa i kartu jedini putokaz. Prolazili smo kroz onaj vegetacioni pojas gdje se miješaju hrastovi s borovima, crnogorična šuma s mekim zelenilom bjelogorice. Tu se s jedne strane susreću doci puni sočne, zelene trave, koji se doimaju poput prostranih pašnjaka, a s druge strane, nepregledne kraške pustoši, bez puta i bez ičega živog. Upoznali smo život ovih pastira, siromašnih ali bistrih i slobodnih gorštaka, običaje i narav njihovu. Na svakom stanu bili smo gostoljubivo i prijateljski primljeni.

Hodali smo tako tog prohladnog, vedrog dana uz primorsku stranu Velebita, a bura je hujala i zanosila nas. S lijeve strane uzdizali su nam se kameniti obronci Velebita, široke, pločaste stijene, okomito izbrazdane dubokim crnim kaminima, a ispod nas, nama s desna, spuštao se sivi masiv Velebita u nepravilnim terasama sve do mora. Visoko gore propinjale su se oble, glatke, gotovo okomite stijene Šupljeg Kuka (1149 m), koji nazivaju tako po velikoj pećini pod njegovim vrhom, čiji crni otvor zjapi poput ždrijela. Nama, sićušnim ljudima, koji smo korak po korak svladavali ovaj razriveni kraj, izgledalo je kao da zadiru u same oblake. — Činilo se kao da providni pramenovi magle, trgani i nošeni burom, valjani prema jugu preko velebitskih stijena, zapinju za ovaj visoki, izraziti kuk, kao da njegov oštri šiljati vrh cijepa masivne gomile oblaka u rijetke čuperke pare. Teren je bio strahovito ogoljen. Nekad, davno, bile su tu guste hrastove šume, ali nemilosrdna sječa još u doba Mletaka, i kasnije, potpuno je uništila ove drvene prašume, a zatim, zatim su nadošle i koze, — one su ustvari i ogolile ovaj kraj tako potpuno. One su pobrstile grmlje i nisko prizemno bilje, pa je svuda izbio na površinu sivo plavičasti kamen i goli krš. Tek ponegdje još strše uvis iz ove kamene sivoće ogoljela stabla hrastova, zakržljala, grbava, okljaštrena, negdje više negdje manje povijena prema moru, a na mjestima izloženim vjetru gotovo usporedna sa svim kamenim tlom, iz koga su izrasla, kao posljednji bijedni ostaci nekadašnjih gustih šuma. Ostali su ovdje osamljeni, šibani burom, kao jedini preživjeli svjedoci onoga što može učiniti ljudska ruka, kakvu bijednu pustoš može stvoriti čovjek uništavajući prirodu oko sebe. Činilo mi se, kao da prolazimo preko ogromnog, bezimenog groblja, kao da ovi preostali zakržljali hrastovi predstavljaju nadgrobne spomenike onoj divnoj praškonskoj šumi i da tu stoje kao memento svima onima, koji bi opet počeli sjeći šumu bezobzirno i nerazumno uništavajući sve i ne misleći na budućnost.

Sada je opet pod nama ležao jedan dolac. Put se lagano spuštao u nj i blaga nizbrdica mamila nas je dolje, u tišinu, u zavjetrinu. Ali mi smo pošli lijevo, gore, u sam Velebit, među njegove najviše vrhove. Napustili smo za neko vrijeme našu uobičajenu stazu, koja nas je ovih posljednjih dva tri dana vodila stalno na istoj visini, kroz pastirske stanove. Sada je naime bio kraj svakomu putu, koji bi povezivao ove stanove što smo ih dosada prošli s onim južnim. Bio je to potpuno nenaselel dio Velebita, u dužini od nekih dvadesetak kilometara. Ovdasnji pastiri nazivaju takve besputne neprolazne terene čudnim imenom Japage, pa je tako taj naziv ušao i u kartu. Bilo bi nemoguće svladati ovaj ogoljeli i bezvodni teren bez puta, bez vode, bez okrepe i odmora, a osim toga, ne bi ni bilo zanimljivo. Zato smo odlučili da se uspnemo gore, na glavno velebitsko bilo, da dostignemo poznatu i markiranu planinarsku stazu koja vodi na vrh Visočice (1619 m).

Put je bio strm i vrlo zapušten. U kratkim i ostrim okukama uspinjali smo se polako i često smo zastajkiivali da predahnemo. Gromade kamenja ležale su porazbacane posvuda. Hodao sam lagano, jednakomjerno, i pri svakom koraku osjećao sam kako mi se izvrće noga u gležnju i kako cipela ne nalazi ni pedlja ravnog i

tvrdog tla, nego propada u krupan i neizgladen šljunak, kako oštri komadi kamenja poskakuju i izvrću se pod pritiskom cipele i kako me udaraju u potkoljenicu. Kad bi se strmina povećala, kad bismo prelazili preko glatkih stjenovitih skokova, jače sam se napregao i odmah sam osjetio kako mi se remenje od naprtnjače urezuje u ramena i zaustavlja mi dah. Slegnuo bih ramenima, pritegao na čas remenje, a zatim bih za trenutak opet osjetio na ledima nagomilane konzerve. Pri najmanjem

Devčić-draga u Srednjem Velebitu

Foto: Dr. B. Gušić

pokretu one bi ponovo zazveckale i zaškripale bolno me guleći po ledima. Zatim bi se opet na neko vrijeme sve primirilo, naravno u takvom položaju da bi me oštri bridovi tištali isto tako neumoljivo kao i prije. Netko će možda zlobno pomisliti: No, to ti je majstor, koji tako upakuje naprtnjaču da mu konzerve gule leđa, a rublje i druge mekane stvari valjda je nabacao po džepovima pa sada tu jadikuje. Ali nažalost uza sve moje sposobnosti i dobru volju tu se nije moglo ništa popraviti. A kako da se i popravi kad uz dvadesetak konzerava ima svega jedan lagani pulover i jedan sasvim originalan odjevni rekvizit neodređena oblika, neka famozna kombinacija vjetrovke, šatorskog krila, kišnog ogrtača i univerzalnog pokrivala za noć. Put je vodio kroz usku jarugu usječenu u strmi obronak. S obje strane puta uzdizale su se visoke sive stijene i ležali su povaljeni ogromni kameni blokovi, koji su bili obrasli vegetacijom pa je izgledalo kao da su već srasli s tlom. Stijene su bile sure i mrke i uzdizale su se visoko u vis pa sam imao dojam kao da hodamo kroz neku ogromnu raspuklinu ili po dnu dubog kanjona i kao da onu usku traku sivoplavog neba gledamo kroz staklo ili kroz opnu vodene površine. Bili smo duboko u zavjetrini pa je bilo sparno, a zrak je bio ustajao i težak.

Uspinjali smo se po zanimljivom, ali zamornom putu kroz vrlo slikoviti kraj. Sve je bilo zapušteno i neprohodno, ali je to davalo ovom kraju posebnu draž, svojstvenu samo onim planinama i uopće onim našim krajevima kuda jedva prodire savremeni život. Sve se doimalo tako sirovo, grubo, neotesano, — i stoljetni hrastovi, debeli, čvornati i s divlje isprepletenim granjem, i ono mnoštvo sitnog žuto zelenog prizemnog raslinja, sve one oštre trave, bodljikavo grmlje i žilave povijuše, koje su sputavale hod i otežavale napredovanje. Sive stijene, izbrzdane od vode i slabo građeni put, koji je čudljivo krivudao, — sve je to pokazivalo kako je priroda ovom dalekom, divljem kraju našeg Velebita utisnula neizbrisiv pečat tisućljetne divljine i osamljenosti. Gledali smo dolje na more kao iz kamina u stijeni. Glomazna trupina Velebita spuštala se u more preko mnogobrojnih dolaca, koji su odavde iz visine izgledali kao žučkasto zelene kvadratne dekoracije na ogromnom ćilimu mrkih sivih boja. More je bilo azurno plavo i vrlo uzburkano — izgledalo je kao da je protkano bijelim srebrenastim nitima, koje su se prelijevale i ljeskale na tamnomodroj površini. Usporedo s Velebitom pružao se otok Pag. Gledajući ga ovako, s visine, činio se beskrajno dugačak i očajno pust, bezvodan i neplodan. Sa svojom bezličnom jednolikošću nalikovao je na hrbat nekog ogromnog isušenog i od sunca ispečenog guštera. Pitao sam se da li je doista čitava ta žučkasta izdužena ravnicata tako beživotna i gola, kako izgleda odavde s visine, ili se i tamo među žutom zemljom i sivim škrapama izvijaju mnogobrojne biljčice, koje su sada suhe i umrtvljene, ali koje će se u proljeće zazeleniti, nabujati i raspupati te prekriti sve te velike površine šarenim cvijećem i svježom travom.

Strmina se odjednom primjetno ublažila. Izašli smo iz jaruge i izbili na terasastu visoravan, gdje smo odmah opazili razasute kolibe Bukovog doca. Prolazimo kroz bjelogoričinu šumu, udišemo meki šumski zrak zasićen opojnim parama tople zemlje. Sunčane zrake prosijavaju kroz svjetlozeleni lisnati krov iznad naših glava i šaraju po tamnom tlu, pokrivenom lišćem i mahovinom, zlatnožute šare i sitna sunašca. Pred nama se otvara širok travnati dolac, a upravo na rubu šume prelijeva se sasvim mala lokva, u kojoj se treperavo odrazuju guste zelene krošnje i čija je voda primjetno čišća nego onog famoznog Babinog jezera pod Vaganjskim vrhom. Pod njegovom savršeno glatkom površinom krstarili su bezbrojni punoglavci u svim mogućim smjerovima. Čim smo stigli pred kolibe bili smo srdačno pozvani unutra i dok smo sjedili uz ognjište i međusobno se prestizavali u tamanjenju oveće količine svježeg kiselog mlijeka, skupili su se oko nas pastiri i iz ostalih koliba. Raspreo se razgovor — naravno prvo o nama i o Velebitu, a zatim o njihovim brigama i problemima. Kasnije su nas otpratili po našem daljnjem putu, pokazavši nam usput lokalnu turističku atrakciju, kako smo to u šali nazvali: — veliku i široku pećinu ispod vrha Stolarske peći, čije su stijene bile iznutra sasvim tamnoljubičaste i crne, i s kojih je tako nemilosrdno curilo da bi i u slučaju kiše poslužila samo kao vrlo problematično zaklonište. Kako to već ide uz to — čuli smo i neku priču u vezi s tom špiplom, samo ne sjećam se više dali se radilo o zakopanom blagu ili o zmaju ili o djevojci, koju je dragi ostavio.

Oprostivši se s prijaznim pastirima nastavili smo put kroz rijetku mladu šumu, po svježoj hladovini i polutama, koja je godila očima. Opet je sunce šaralo svijetle pjegae, koje su titrale i treperile padajući okomito na tlo i prelijevajući se u svim nijansama zlatnih i srebrnih boja. Mekano, nagnjilo šumsko tlo i blago izvedeni put činili su hodanje ugodnim i neprezamornim. Samo naše naprtnjače na svoj poznati način oduzimale su svemu tomu dio ljepote ili bolje rečeno lake bezbrižnosti i ponovo nas nemilosrdno vraćale u stvarnost. Uspon je bio prekidan povremenim odmaranjem i zastajkivanjem na mjestima, s kojih se otvarao pogled na more, i nakon nekog vremena opet su iznikle pred nama trošne kolibe na pastirskim stanovima Miljković Kamenice. I tu smo bili dočekani srdačno i gostoljubivo i opet smo se malo okrijepili mlijekom. Pošto su nam spremno pokazali put, pastiri su se oprostili i vratili se svojim stanovima i brigama, a mi smo nastavili usponom.

Opet smo ušli u šumu. Napredovali smo lagano po zapuštenoj šumskoj stazi, a visoko iznad nas šumio je vjetar u gustim lisnatim bukvama. Bila je to lijepa šuma. Put je krivudao između mrkih stoljetnih stabala i stjenovitih hridina, koje su se svojom hladnom plavičastom bjelinom nazirale već iz daleka u tamnoj pozadini prašume. Mnoštvo povaljenih debala, koja ovdje tako trunu već godinama, otežavalo je napredovanje i širilo zadah truleži, ali je činilo šumu praiskonski divljom i lijepom. Debela, tamna, meka mahovina prekrivala je tlo i uspinjala se po stablima i hridinama, a sa crnih osušenih stabala visjeli su glomazni čuperci mahovine i kojekakvih povijuša od vrha pa sve do zemlje. Čitava šuma djelovala je mračno i mrko i u prvi

mah odbijala je svojom hladnoćom, ali nas je ipak snažno privlačila zbog svoje prirodne surovosti i divljine. Čini mi se da se ne bih ni najmanje začudio (još bih smatrao da to samo upotpunjava čitavu tu divlju ali harmoničnu cjelinu), kad bi se iz jedne od dubokih jama, pokrivenih lišćem i mahovinom, pomolila velika kosmata glava s vlažnom crnom njuškom i malim žmirkavim očicama, sumnjičavo zaklimala lijevo desno i opet se povukla u svoj brlog misleći valjda: Šta ovi traže u mome

Debeli Kuk (1271 m) — Pogled iz Trošeljeve dulibe

Foto: Dr. B. Gušić

carstvu? Ali ništa se slično putem nije desilo (ne znam da li da kažem nažalost ili na sreću!?) i tako se nakon nekog vremena šuma oko nas počela prorjeđivati i mi smo izbili na zeleni travnati proplanak Velikoga, a malo zatim i Maloga Javorovca. Stotine granatih bukava s kratkim stablima i bogatim krošnjama pružalo je svoje čvornate grane nad prekrasnom zelenom ledinom. Na nekim mjestima bukve su bile izmiješane s javorom, crnogoricom i svakojakim povijušama i to tako gusto da okomite sunčane zrake nisu mogle probiti lisnati krov. Drugdje je opet drveće oblikovalo uzdužne prodore, kroz čiji splet oko s uživanjem luta dok mašta od njih gradi staze, koje vode još neobičnijim prizorima šumske divljine. Zlatne sunčeve zrake slale su isprekidanu i bljedunjavu svjetlost, koja se negdje zadržavala na isprepletenom granju, a donekle je žarko obasjavala dijelove rudine do kojih se uspjela probiti. Tu nam se pridružio lugar, koji je upravo išao u Šugarsku Dulibu, a to je bio i naš cilj. Produžili smo put i nakon pola sata dosta strmog, ali ugodnog uspona kroz isto tako duboku i tamnu šumu kao i prije, izbili smo na široke prostrane livade, blage i valovite, koje su nas neodoljivo mamele da se ispružimo u meku mirisnu travu. Vjetar je duvao, nadimao nam košulju i hladio naša oznojena tijela,

a snopovi trave povijali su se pod zamahom vjetra, talasajući se i otsijevajući srebrenasto pod žarkim sunčevim zrakama. Sunce je poput usijane kugle zaslijepljujuće sijalo, a njegova silna bijela svijetlost kao da se razlila po tim širokim zelenim travnjacima i širila se svuda oko nas obuhvatajući nas i prodirući u nas same. Stajali smo na rubu livade nekoliko trenutaka izašavši iz mračne šume, zaslijepljeni, — gledali smo kako se poput mora talasa uzbibana livada preljevajući se u svim nijansama zelenog, zlatnog i srebrenog. Vjetar je donosio tople, opojne mirise trave i sočne zemlje, a visoko gore u svijetloplavom prozirnom nebu sijalo je sunce i grijalo ovu divnu zemlju. Livade su bile obrubljene gustim crnogoričnim šumama i neizrazitim, stjenovitim vrhovima. Nalijevo od nas uzdizao se Krug (1342 m), masivna kamena kupola, blago uzdignutih strana i širokog pločastog vrha. Sa sjeverozapada su se nizali mnogobrojni vrhovi srednjeg Velebita, stjenoviti, ogoljeli i blagih, zaobljenih oblika. Podno njih pružala se dolina Raminog Korita, obrasla tamnom neprohodnom šumom. Kroz nju je vodio markirani planinarski put kroz Srednji Velebit. Tamne šume, svijetle livade i bijele usijane stijene u zraku uzdrhtalom od vrućine, a iznad svega toga poput kulise plavo nebo, pružali su izvanredno slikovit prizor. Duboko dolje, iza nas more je pod sunčevim zrakama blještalo kao mesing.

Nastavili smo put. Prolazili smo preko sunčanih proplanaka i kroz guste mračne šume, u kojima je zrak bio hladovit i vlažan i ispunjen zadahom truleži. I ako je u grubim obrisima krajina zapravo svagdje slična, stalno nove slike i pejzaži promiču nam pred očima kao na filmskom platnu. Šume su pune ogromnih prastarih debala, s kojih više čitavi plaštevii tamnozelenih mahovine pa takav napola isušeni stoljetni javor izgleda kao gorostas, izmoren od besprekidne životne borbe, obučen u sive prljave dronjke. Po izrovanom mekanom tlu isprepliću se krute kvrgave žile, između kojih vrvi i gmiže čitav svijet nebrojenih mravi, gusjenica, kukaca, glista i kojekakvih drugih sitnih životinja, dok na proplancima strše iz visoke žute trave šiljati kameni tornjevi oštarih bridova i filigranski nazubljenih vršića. Uskoro smo stigli u Šugarsku Dulibu. Tu više nema one lugarnice, o kojoj još znaju pričati predratni posjetioci Velebita. Samo četvrtasti temelji ukopani u zemlju označuju mjesto, gdje je nekada stajala lugarnica, koja je često puta pružila utočište osamljenim planinarima. Ali cisterna još postoji i izvrсна hladna voda dobro nam je došla. Ispljuskao sam se vodom po licu i oznojena koža stegla mi se do boli pri dodiru ledene vode. Izvalili smo se u travu i pošto sam za nekoliko brižno odmjerenih grama dvopeka «olakšali» naprtnjaču, prepustili smo se sasvim milovanju sunca, koje je peklo tako intenzivno da uskoro više nisam mogao izdržati da me prži usred lica, pa sam se okrenuo na trbuh i, ukrstivši ruke pred lice, zagnjurio sam glavu u gusti busen mirisne trave, čije su me vlati dražile po vratu i grudima. Uskoro sam počeo osjećati kao da gubim ravnotežu, prevrćem se i padam nekuda sve dublje i dublje u crnu beskonačnost, dok su mi pred očima iskršavale slike posljednjih dana, — a zatim sam se odjednom trgnuo i probudio osjetivši da me neko uporno vuče za noge. Kao kroz omaglicu čuo sam da mi neki glas viče u samo uho kako je već kasno i kako se sunce već kloni zapadu.

Počeli smo silaziti. Ubrzo smo izašli iz šume i pred nama se otvorio širok pogled na more, otoke i na mnogobrojne četvrtaste doce, koji su se stepenasto spuštali sve do morske obale. More je bilo lagano namreškano i vjetar, koji je dolazio s juga zahvatio nas je na uskom izloženom grebenu takvom snagom, da smo gotovo poletili naglavice niz kamenitu strminu. Ali uskoro smo sašli niže u zavjetrinu. Strmo smo se spuštali po dobro izvedenom putu i prolazili smo između ogromnih stjenovitih gromada, čije su nerazmjerno izdužene sjene pod kosim zrakama sunca na smiraju, dobivale čudne, nestvarne oblike. Skakali smo velikim skokovima niz obronak, kamenje nam se mrvilo pod nogama i začas smo sašli u Bukovcu. Bio je to jedan od mnogobrojnih dolaca, koji su se ovdje pred nama prostirali. Otvoren prema moru — tamo se sve više spuštao i širio, a s gornje strane, od sjevera, bio je zatvoren silnim okomitim stijenama, koje su gotovo pod pravim kutom ulazile u mekano travnato tlo Bukovca. Stijene su bile bijele kao od mramora i usprkos velikoj širini i prostranosti djelovale su cjelovito i kompaktno: kao izliveno od metala ili islesane iz jednog komada kamena. Dolac je bio pun žute mirisne trave, koja je već dijelom bila pokošena i složena u plastove. Opazili smo kolibe i pastire. Prijazno su nas pozdravili, ali nas nisu mogli primiti na noćenje, jer je i njih samih bilo previše za tih nekoliko bijednih koliba. Prosljedili smo još nedaleko do idućeg doca. Probijali smo se neko vrijeme kroz šikarje i nakon što smo prošli kroz nekoliko dubokih

zaraštenih vrtača, izašli smo opet na sunce i opet se pred nama pružala mekana livada, još nepokošena, obrubljena šumom i grmljem, a gore više stijena i kamenim kukovima. Već smo bili veoma izmoreni od neprestanog pješaćenja kroz cijeli dan i jedva smo čekali da zbacimo naprtnjače, ispružimo se i izravnamo leđa. Sad smo hodali po dobrome putu, ali noge su mi već zapinjale i na ravnome, teško sam dizao otežale cipele i vukao sam se polako i mučno, dok su mi krupne graške znoja klizile

Pogled na Jurin Stan sa Panas vrha (1261 m) — U pozadini otok Pag

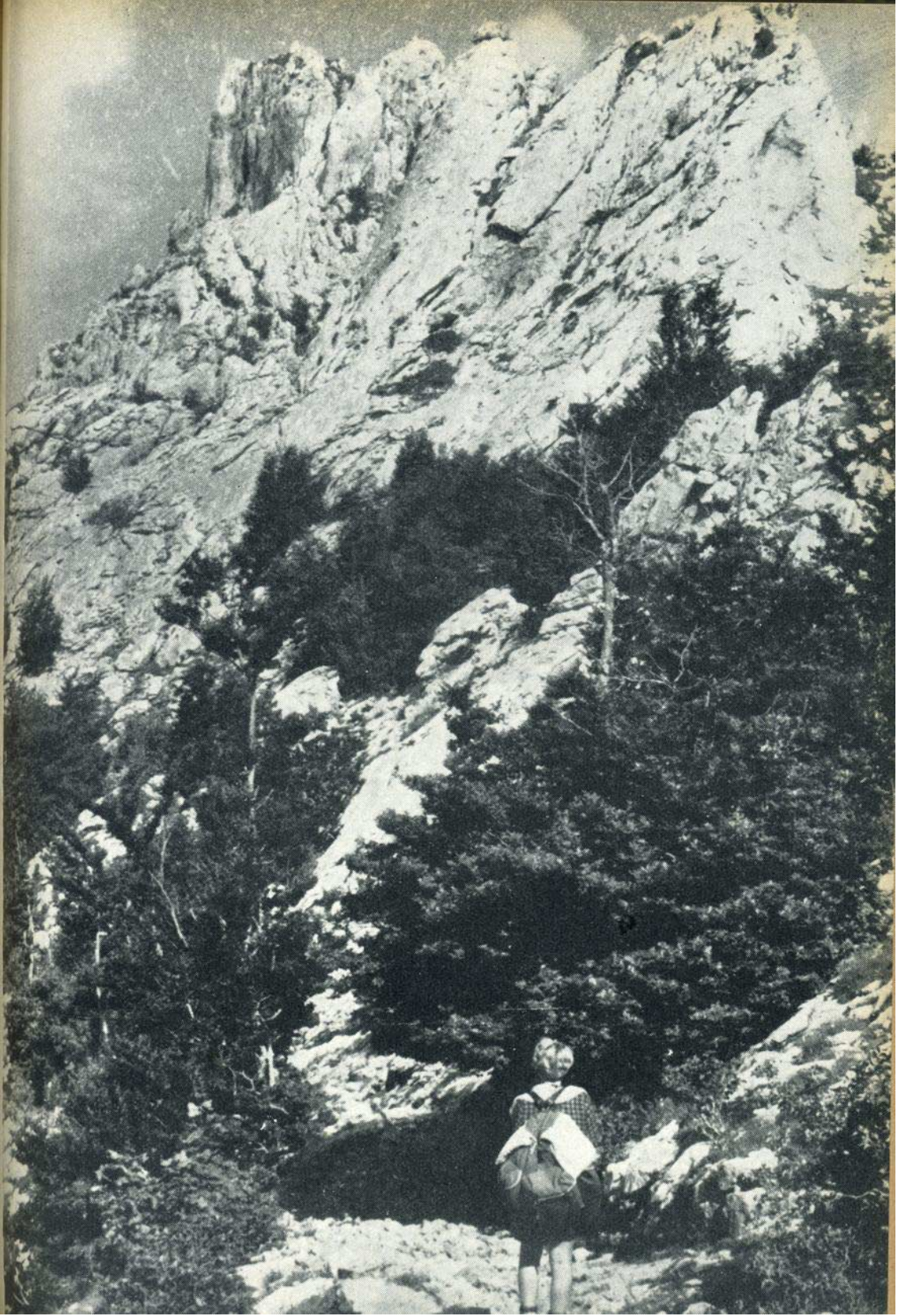
Foto: Dr. B. Gušić

po licu i vratu. Ključne kosti su me boljale od nošenja naprtnjače, bio sam žedan, a kad bih osušenim jezikom obilazio ispucane usnice, osjetio bih slankast okus znoja. Skrstio sam ruke na leđima i podmetnuo ih pod naprtnjaču, da bi smanjio pritisak na ramena, ali ubrzo bi me i ruke započele boljeti i morao sam ih osloboditi. Sunce mi je sijalo ravno u zatiljak. Nije me više zanimalo kuda smo prolazili. Nisam gledao lijepe, blage livade ni visoke stijene, ni more, koje je blistalo pod suncem, a na koje nisam smio ni pomisliti. Vukao sam se kroz visoku travu i samo čekaao da stignemo do koliba. Konačno se i to ispunilo. Kolibe su bile, izgleda, već dugo godina napuštene, ali to nas nije ni najmanje smetalo. Bacio sam naprtnjaču i osjetivši duboko olakšanje, sio sam na prag i naslonio se leđima o zid. Duboko sam uzdahnio i osjećao sam kako bol u krstima prolazi. Pustio sam se nekoliko trenutaka odmaranju. Ali nisam dugo uživao u blaženom poćinku. Trgnuo me glas našeg vode puta (koji je inače, u privatnom životu, moj otac), koji me je potsjetio da nisam »doma ni u hotelu« i da se treba spremiiti za noć.

Spustila se noć. Crna neprozirna tama obavila je čitavu krajinu. Zvijezde su se bojažljivo krijesile na tamnom, dalekom i čistom nebu. Čučimo oko vatre, koja

čudljivo pucketa i s vremena na vrijeme velikodušno nas zagrci gustim suklajima zagušljivog dima i rojevima užarenih iskrice koje pršte po nama. Šutimo. Svaki je zaokupljen time kako će što potpunije iskoristiti svoj dio mršave večere. Uzimam nož i pokušavam iz kutova konzerve izvući sve do posljednje mrvice mesa. Kod kuće ne mogu vidjeti sardine, ali ovdje marljivo žvačem i kosti, i otimam se da izažmem kruhom svaku kap ulja. Kad je zahladilo odilazimo spavati. U kolibi smo ležaj uredili na tzv. prvom katu, t. j. podignuli smo daske sasvim pod krov i položili ih na nekoliko poprečnih greda. Malo gimnastike, nekoliko zahvata i skokova i svi smo gore. Navukli smo svitere i čarape i zakopali se u sijeno i zaspali, potpuno zaboravivši da se prije toga bilo kako osiguramo od slučajnog pada sa tog zračnog kreveta, otvorenog na sve četiri strane. No ujutro svi smo se probudili čitavi i na svojim mjestima. Sunce je prosijavalo kroz rupe na krovu i tanke, ravne zrake probijale su tamu i osule suprotni zid svijetlim mrljama. Čestice prašine poigravale su i treperile u svijetlu. Otrësao sam sijeno i izašao na zrak. Dan je bio divan. Bilo je to prvi put u ova tri tjedna, da su jedan dan i jedna noć prošli bez kiše. Nebo je bilo bistro i plavo, i nijedan oblačak, nijedan pramen magle nije plovio u prozračnom plavetnilu. Sunce tek što je izašlo iza brda i obećavalo je vruć i lijep dan. Trava je još bila mokra od rose. Nismo se dugo zadržali ni oklijevali, želeći iskoristiti takav rijetko lijepi dan, i nakon kojih deset minuta već smo hodali dalje. Iako smo svi bili donekle rezervirano raspoloženi prema tako iznenađno čistom vremenu (prijašnji dani su nas naučili na to), ipak smo se osjećali veselo i radosno. Uspinjali smo se preko livada, koje su se, posute kapljicama rose, caklile pod jutarnjim suncem, probijali smo se kroz gusto isprepleteno grmlje kao biserom posuto, s kojega nam je voda curila za vrat, a paučina nam se ovijala oko glave, ali to nas nije smetalo. Prolazili smo kroz doce i livade, ljudi su već svugdje izašli i kosili, a mi smo se dizali sve više i više. Ubrzo smo stigli na Jurin Stan. To je koliba na vrhu doca, podignuta u sjeni ogromnih, valjda stoljetnih hrastova. Ne bih naročito zapamtio to mjesto, da nas tu nije starac, koji je sam ostao kod kuće, ponudio nečim što nismo očekivali i što još nismo susreli na Velebitu. Ponudio nas je medom. Bilo je to valjda najhranjivije, a i najtečnije od svega što smo kušali na čitavom našem putovanju. Smatrao sam da je to stari vrlo mudro učinio, jer nam je malo meda zbilja došlo kao naručeno. Srdačno smo mu zahvalili i malo zatim započeo je strm i zamoran uspon kroz šumu i grmlje, po stazi koja je poput zmije vijugala čas amo, čas tamo. Granje nas je šibalo po licu, a staza je bila izderana od vode, pa smo se često znali i po nekoliko koraka otklizati natrag po tvrdom kamenu. S vrha (Panas vrh 1262 m) pružio nam se opsežan pogled na doce ispod nas, na more i na otoke. Zatim smo ušli u šumu. Bilo je ugodno hodati po dobrom ravnom putu u hladovini visokih, starih bukava, iznad kojih je šumio vjetar u naletima. A zatim je opet došlo na red spuštanje, pa zatim opet uspinjanje. Ne sjećam se više (a ko bi se i sjećao) koliko puta smo silazili u duboke doce i koliko puta smo se opet uspinjali da ponovo siđemo u jedan dolac, sasvim sličan onome od maločas. Doci su bili doduše lijepi: puni meke, mirisne trave, okruženi gustim crnim šumama ili visokim, šiljatim, kamenim kukovima. Ali pomalo je i to zamaralo. Često puta staza se gubila i netragom nestajala u dubokoj neizgaježenoj travi ili u neprohodnom zamršenom gustišu. Često smo uznemirili po kojeg poskoka ili ričovku, ali nijedan nije pokazivao napadačke namjere: čuvši korake po suhom lišću, ispružio bi se i šmugnuo s puta u travu, u škrape ili među korijenje.

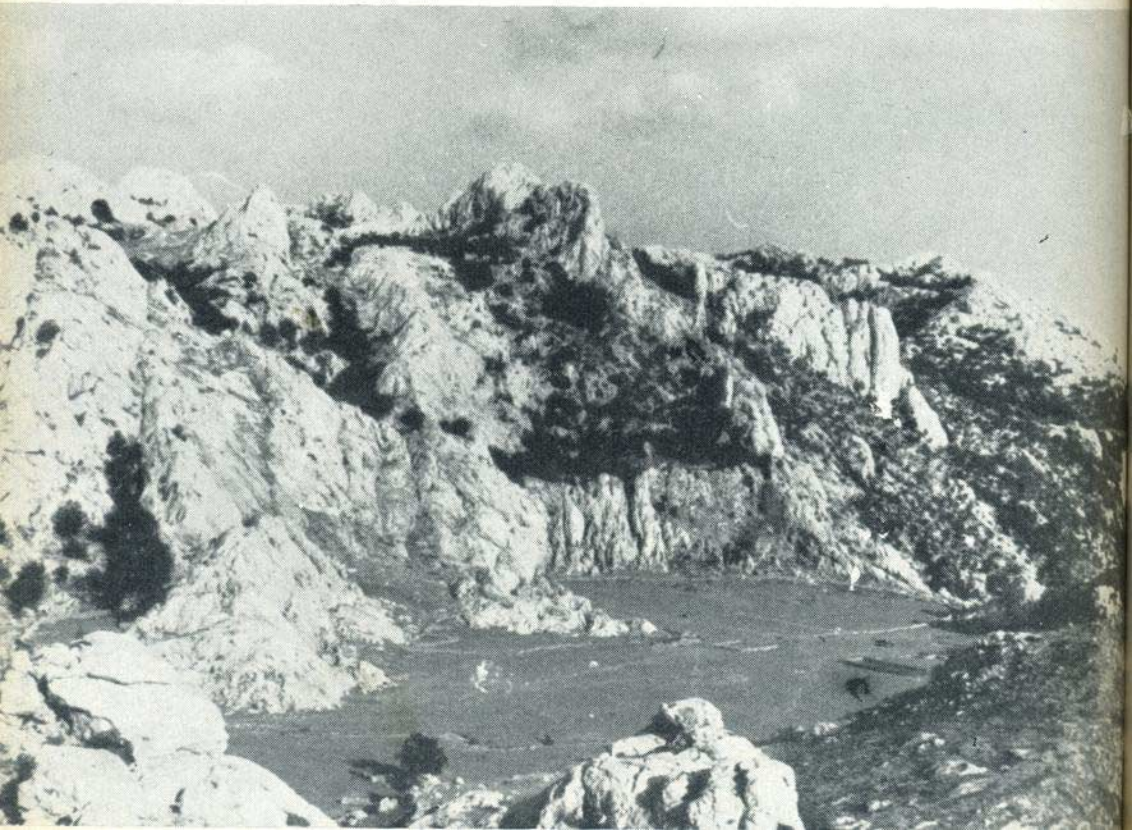
Oko popodneva stigli smo u Šarića Duplje. Nismo silazili do naselja. Seljaci su kosili sijeno po obroncima oko sela, pa su nam pripravno pokazali daljnji put, ispitujući nas naravno usput o nama i o Velebitu i šta ćemo ovdje. Sjećali su se nekih predratnih planinara, ali rekli su da poslije rata još nisu nikog sreli. Bilo je podne. Penjali smo se po travnatim stranama Stružice (cca 1200 m), a sunce je nemilosrdno žarilo i sijalo nam u zatiljak. Bilo je opet vruće i sparno, naprtnjače su ponovo otežale, a znoj je curkom curio po nama. Zastajkivali smo svakih nekoliko koraka da predahnemo. Teško sam hvatao dah. Remenje od naprtnjače urezivalo mi se u ramena, a strmina je bila velika i vukla je nazad. Konačno smo stigli na greben Stružice. Na drugoj strani otvorila se nova slika: bogate zelene livade i šume, guste, neprohodne i tamne, a tamo tek mali gajevi ili pojedino razasuto drveće s tamnim kolobarima sjene na sunčanoj livadi. Šiljate stijene i tornjevi stršili su usred livade. Zakoračili smo kroz travu, koja se sva crvenila od silnog mnoštva šumskih jagoda. Bio bi zbilja grijeh propustiti takvu priliku. Odbacili smo naprtnjače. Jagode su bile divne. Krupne, zrele i sočne. I bilo ih je posvuda. Sio sam u travu, zagrabio šakama i trpao ih obim rukama u usta. Nije me smetalo ako sam slučajno progutao i nekoliko

Pogled na Bukovac sa silaza sa Šugarske dulibe — U pozadini otok Pag

Foto: Dr. B. Gušić

vlati trave ili grumenčić zemlje. Imao sam puna usta jagoda i osjećao sam kako mi se rastapaju u ustima i kako mi svježih slatki sok curi niz grlo. Bio je to divan osjećaj nakon osušenog dvopeka i neukusnih, masnih šardina. Jagode su po mom mišljenju već i inače fina stvar, ali u ovakvim izvanrednim prilikama, nakon jednolične i — uglavnom — neukusne hrane predstavljale su pravi užitak. Kasnije smo ih brali u naše aluminijske porcije, miješali sa šećerom (kojega samog također više nismo voljeli žvakati) i tako pravili nešto gotovo nalik na sladoled. Zaboravili smo na vrijeme. Uživali smo u jagodama i suncu. Razmišljali smo i dali da prespavamo ovdje, pod gustim krošnjama bukava, jer to je bilo zaista prijatno mjestance, samo u blizini nije bilo vode. I to nas je konačno natjeralo da smo se, nagutavši se do grla sočnih jagoda, digli i bacajući čeznutljive poglede za jagodama, nastavili put Korčali smo poprijeke kroz sve strmiye livade i pašnjake, a zatim smo ušli u zamršen labirint visokih, šiljatih tornjeva i kukova, između kojih je krivudala staza. Put je bio izveden slično Premužičevoj stazi, kao u minijaturnim Kukovima. Čas smo se strmo i klizavo spuštali u neku mladu udolicu, zatim smo se isto tako strmo ponovno uspinjali među nazubljene kamene tornjice. Često je put vodio preko dubokih, ali srećom uskih škrapa, koje su zjapile crninom duboko ispod nas. Katkada smo nailazili i na šire provalije, preko kojih je bilo prebačeno po koje brvno ili nekoliko njih pa su pravili mostić obrastao mahovinom. Mahovina je prekrivala rupe pa je izgledalo kao da je put ravan i siguran. Ali jedan neoprezan korak i noga propadne do koljena pa i dublje kroz splet grmlja i osušenih, okljaštrenih grana, što ih je vjetar nabacao po putu, preko škrapa i ponora. Stanem jednom nogom na brid škrape, oštar poput žileta, držeći se rukom za stijenu, a drugom tražim sigurno uporište, spuštam je na mahovinu ili granje, grana se uz prasak prelomi, a ja posrtnem i izudarim se, i noga mi padne u duboku pukotinu punu nazubljenog kamenja. Preklinajući sve te morfološke, erozione ili kakve već oblike našega »bogatog i raznolikog« krša, oprezno napredujem dalje, pazеći da ponovno ne odерem nogu do koljena. Tu izgleda kao da grmovi crnogorice i kržljava, isušena stabla rastu iz golog kamena. Jedino se na dnu uskih, vijugavih škrapa nakupilo nekoliko centimetara zemlje, drugo je sve golo, vodom isprano i vjetrom zbrisano, a iz pukotina naoko nevidljivih, izbija borovica i oštro grmlje. Nama s lijeve strane i nadalje se uzdižu visoke, glatke i na vrhu nareckane stijene, koje kulminiraju i sastaju se u najvišoj točki, u Debelom Kuku (1271 m), a s desna, te iste stijene strmo se spuštaju još nekoliko desetaka metara niže, do dna dubokih, zaklonjenih dolaca. Kad pogledam dolje, čuđim se sam sebi da ne poletim niz glatke stijene do dna tih dolaca, a kad pogledam naviše, čini mi se kao da će stijene, koje su se zlokobno nadvile nad naše glave; sad na negdje puknuti i srušiti se na nas. A staza ipak pronalazi kako tako ravne prijelaze, preko kojih vijuga, uspinje se i spušta.

Sunce se već klони zapadu. Doci pod nama već su u dubokoj sjeni. Uskoro ulazimo u šumu. Obavija nas hladovina, ali niotkuda ni daška vjеtra, lišće kao da se skamenilo od vrućine. Zrak je sparan, težak, gotovo bih rekao zagušljiv. Oblijeva nas znoj i ispijam posljednje gutljaje mlake vode iz ugrijane čuturе. Opet se strmo uspinjemo kroz šumu. Polako se vučemo po neravnom, izrovanom putu, dok noge, teške kao od olova, jedva još pomičem, i dok se sve na meni lijepi od znoja. Pomažem se donekle rukama hvatajući se za grane i mlado stabalje, koje se savija i izmiče mi pod znojnim dlanovima. Već sam počeo sumnjati da ovaj put uopće negdje ima svoj kraj, iako sam jasno vidio da do vrha više ne može biti daleko, i zaista, konačno smo izbili na malu vršnu visoravan zvanu Trošeljeva Livada, na sunčani proplanak okružen gustim šumama. Trava je mirisala i čak je počeo vjеtrić dувati. Odavde se lijepo isticala suncem obasjana trokutasta stijena Debelog Kuka sa svojim okomitim kaminima, koja kao da je izranjala iz šumskog zelenila. Ali pogled na suprotnu stranu bio je još ljepši, upravo veličanstven. Teren se strmo spuštao do u veliki prostrani dolac, gotovo bih rekao polje, koje je već ležalo duboko u sjeni, dok se s druge strane doca, upravo nama nasuprot, uspinjao veličanstveni masiv Stapa, Simonovića Stapine, koji se u silnim bjelčastim stijenama strmo rušio u prostrani dolac. Bila je to široka razrovana visoravan, ogroman sklop strmih visokih stijena, koje su se na nekim mjestima upravo prepadno rušile u dubinu. Kukovi, tornjevi i grebeni najbizarnijih oblika stršili su i isticali se među masivnim okomitim stijenama. A nad svom tom gomilom stijenja dominira Stap, markantna masivna kamena kupola sa strmo i glatko odrezanim stranama, koje će od prvog penjača, koji se bude uspeo na njegov gotovo nepristupačan, osamljen vrh, zahtijevati izvanrednu vještinu i tehničku spremu.

Spuštamo se po strmom stjenovitom pobočju do pod Stap. Noge mi već same klize niz šljunkom posutu strminu. Rukama se usput hvatam za grmlje da zaustavim prebrzo klizanje. Stigli smo u dolac pod Stapovim stijenama. Prelazimo preko prostranih livada, dijelom pokošenih, dijelom još nepokošenih, tražeći pogodno mjesto za noćenje. Strme stijene okružuju nas gotovo sa svih strana, tamne i mrke, a samo visoki i daleki vrhovi žare se poput iskara u ugaslom pepelu, pod zadnjim vodoravnim zrakama sunca na smiraju. Prolazimo pokraj razorenih koliba, od kojih strše još samo ogoljeli zidovi. Uskoro začujemo i šum vode. Dakle tu smo! Izvor ipak nije presušio. Stijene su bile žute i klizave od alga, a voda je žuborila i pječušala se, preskačući preko razbacanog kamenja. Slapić je šumeći padao sa znatne visine, tekao još nekoliko metra po zemlji, a zatim je potočić nestajao bez ikakva vidljiva traga u propustljivom kraškom tlu, koje ga je požudno upijalo u se. Mislim da nije potrebno reći da smo odmah svukli košulje i turili glave pod mlaz hladne vode, koja nam se pršteći razlijevala po vratu i leđima. Ostao sam tako, puštajući da me zalijeva voda, osjećajući kako me po cijelom tijelu obuzima ugodna hladnoća, sve dok mi se vrat nije ukočio od studeni i pognutog držanja. Ubrzo smo se spremili za noćenje. Raskopali smo jedan plast i rasprostrli po zemlji debeli sloj mekanog sijena. Zatim smo s nekoliko kamena složili ognjište, zapalili smo naramak suhog granja, vatra je ispočetka bojažljivo tinjala, a zatim su plameni jezici liznuli visoko u zrak, granje se zadimilo i zapucketalo, i ubrzo je u aluminijskoj porciji zacvrčala narezana slanina. Skupili smo se oko vatre, ljubomorno je čuvajući da ne ugasne, a dim nas je štipao za oči i žara nam je udarala u lice. Večera je ubrzo bila gotova. Sjeli smo oko vatre i svaki je, zadubljen u svoje misli, polako žvakao svoj dio riže, a sve gušći mrak obavijao je stijene i vrhove. Obrisli dalekih vrhunaca postajali su nejasni i pretapali su se u noć, a mašta je od njih činila fantastično oblikovane likove, koji su kao tamne sjene oblaka lebdjeli u prostoru. Vatra je bacala treperave crvenkaste sjene, koje su sablasno poskakivale po okolnim tamnim stijenama. U dušu se uvlačio osjećaj tajanstvenosti i neke neobične, umorne mirnoće. U daljini je huknula sova, a nevidljivi šišmiši šušтали su u letu svojim mekim baršunastim krilima. Po Velebitu je padala noć...

Vlado Redenšek, Zagreb

Mjerenje dubine ponora

Naša je domovina pretežno zemlja krša, t. j. izgrađena od vapnenačkih stijena, koje su pune pukotina i šupljina. Najveći dio pukotina proteže se u dubinu.

Prigodom planinarenja često nađemo na kakvu jamu, ponor ili bezdanicu, često s malim otvorom, a kojiput sa ogromnim zjalom, koje nas zaustavlja i mi stojimo nemoćni pred njim. Iz radoznalosti bismo se najrađe spustili unutra, ali moramo odustati od toga, ukoliko nemamo za to dovoljno potrebnih pomagala, na pr. užeta ili ljestava. A kad imamo i to, tad nastaje pitanje, kolika je dubina, koliko treba za spust užeta ili ljestava. I tko god dođe prvi puta pred otvor jedne jame ili ponora, svatko će nesvjesnim pokretom baciti u dubinu kamen, dva ili više njih. Jednako rade i istraživači špilja, jer prema dužini vremena, koje treba kamen da stigne na dno, stvaraju se predočbe o približnoj dubini. Poznavanje pak dubine ponora od velike je važnosti, bilo da se radi o ponoru, u koji se spušta s površine zemlje, ili kad se takav ponor nalazi pod zemljom, kao nastavak kakve špilje. Tek nakon poznavanja približne dubine poduzimlju se pripreme za spuštanje s potrebnim količinama užeta ili ljestava. Spuštati se u nepoznatu dubinu s običnim užetom, predstavlja uvijek stanovitu nesigurnost pa i opasnost, osim toga za takav pothvat treba imati snage i vještine.

Ima više načina da se izmjeri neka dubina. Jedan je način, da se u ponor jednostavno baci kamen, a izračunavanje se zasniva na matematičkoj formuli za slobodan pad, koja glasi:

$$v = \frac{g}{2} \times t^2$$

Pri tom v označuje visinu u metrima, g odgovara zemljinoj akceleraciji ili ubrzavanju pada, što iznosi 9,81 m/sek, a t je vrijeme pada. Ovaj račun odgovara teoretskoj vrijednosti dubina u praznini (II. stupac). No u ovoj formuli nije sadržan otpor kojega uzrokuje uzduh, a koji raste proporcionalno s kvadratom brzine i ovisan je o težini i obliku padajućeg tijela.

Za kamen vapnenjak, okruglastog oblika, teškog 1—5 kg može se primijeniti o zakon pada tijela II. stupac tabele uz provedene i naznačene ispravke.

Budući pak da se stignuće kamena na dno ponora obično ne vidi, već samo čuje, zato treba uzeti u obzir brzinu širenja zvuka, njegovo usporavanje, uslijed refleksija na stijenama ponora.

Iz tabele razabiremo da počevši od četvrte sekunde kamen pada skoro jednom stalnom brzinom, a otpor uzduha izravnavava pad težine. Dakle za veću točnost treba izračunati vrijeme, kojim se zvuk širi od dna ponora pa do otvora, gdje se nalazi istraživač. (IV). Da uštedimo izračunavanja na mjestu, služi nam ova tabela.

I	II	III	IV
Vrijeme pada	Teoretske vrijednosti dubine u praznini	Približne vrijednosti dubine u zraku	Približne vrijednosti obzirom na brzinu zvuka
1 sek. ili manje	4,90 m ili manje	4 m	4 m
2 sek.	19,60 m	18 m	18 m
3 sek.	44,15 m	40 m	40 m
4 sek.	78,50 m	65 m	60 m
5 sek.	122,60 m	93 m	85 m
6 sek.	176,60 m	123 m	113 m
7 sek.	240,30 m	154 m	142 m
8 sek.	313,90 m	185 m	170 m
9 sek.	397 m	217 m	200 m
10 sek.	490,50 m	250 m	227 m

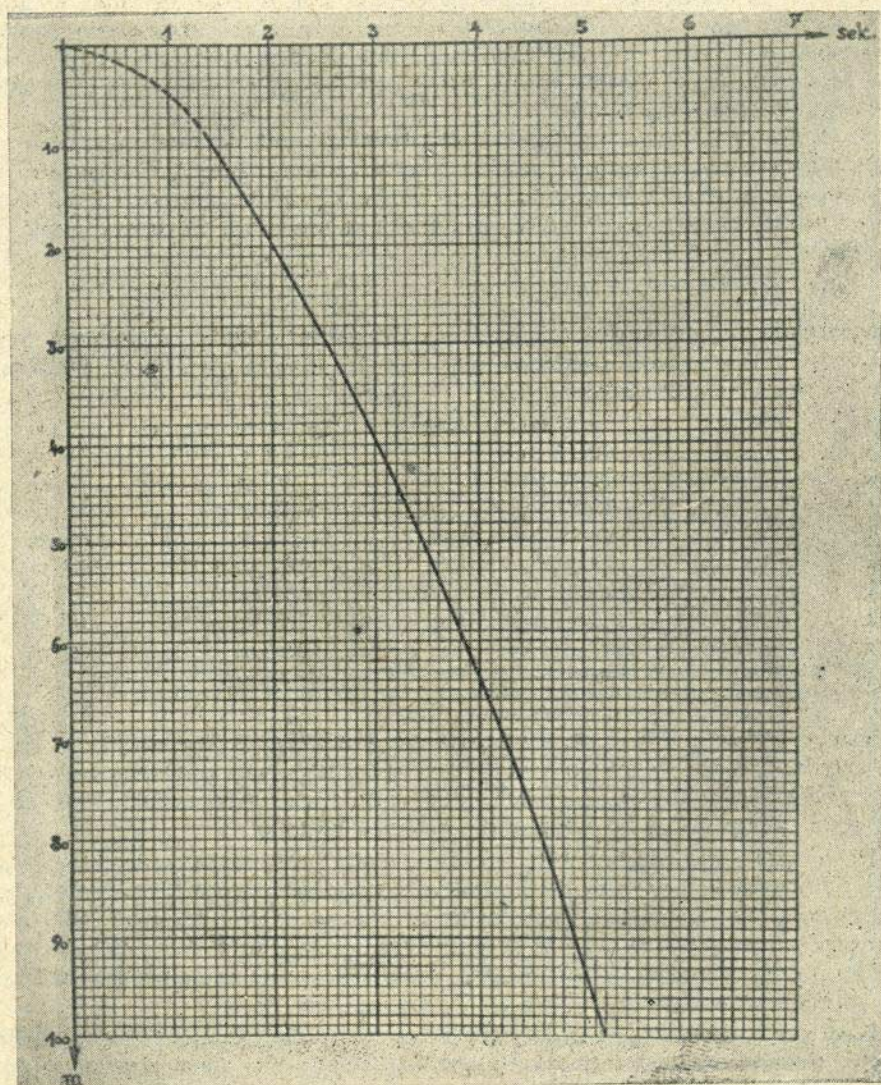
Ako je ponor nedovoljnih dimenzija i nejednakog oblika, dešava se da bačeni kamen odskače na izbočinama stijena, pa u tom času ne možemo imati više jasnu predodžbu o dubini. U nepravilnim ponorima može se čuti, kako se kamen dugo vremena kotrlja niz padine srušenog stijenja.

Drugi način mjerenja dubina, pomoću viska, točniji je, a sastoji u tome da se odmotava konopac sa dosta teškim okruglim utegom ili sa svjetiljkom, sve dok ne stigne do dna. Ali ovaj način će biti pouzdan samo onda, kad je dno ponora odozgora vidljivo, a to je moguće samo onda, ako se približimo rubu ponora toliko, da konopac slobodno visi u zraku. Ali to su dvije pretpostavke, koje se rijetko ostvaruju.

Kod većih dubina se često krivo procjenjuje čas, kada uteg dodirne dno ponora, zbog elastičnosti konopca. Osim toga treba biti na oprezu, da uteg ne zapne među stijene u pukotine i da se ne zakvači na izbočinama.

Treći način mjerenja obavlja se upotrebom ure štoperice, i ovaj način daje dovoljno točne rezultate dubina. Zasniva se na empirički dobivenoj krivulji od O. Schaubergera iz Hallstetta, koju čini vrijeme pada ubačenog kamena (Fallzeit-kurve). Na priloženoj tabeli označeno je vrijeme pada sve do 100 m. Veće dubine bilo bi teže izmjeriti, budući da se zbog vrtnje Zemlje, padajući kamen otklanja prema istoku i ne bi dospio izravno do samoga dna. I tu se uzimlje okruglast kamen od 2—5 kg. Vrijeme pada mjeri se štopericom na desetinku sekunde, od momenta kada se kamen ispusti, pa do udarca na dno. Vrijeme pada u sekundama pokazat će nam tabela dubinu od 10—100 m.

Empirički izračunata krivulja za ustanovljivanje dubina ponora

U tabeli se može pročitati dubina samo do prvog udarca kamena. Pada li kamen nakon prvog udarca i dalje, a da se pri tome ne kotrlja, onda se može pomoću drugog mjerenja ustanoviti dubina drugog dijela ponora, ili pomoću druge štoperice, koja se stavlja u pogon u času prvog udarca. No treba odbiti od vremena, kojega pokazuje štoperica, vrijeme, koje zvuk mora prevaliti od prve ili gornje dubine, što iznosi 0,1 sek. za svaka 34 m.

Kako vidimo ura štoperica je vrlo važno pomagalo za određivanje vremena pada, dok određivanje brojanjem nije nikad dovoljno točno, jer o dobroj procjeni dubine ovisi uspjeh, a neuspjeh, kad uslijed krive procjene opažamo, uoči samog spuštanja u dubinu, da nismo sa sobom donijeli dovoljno užeta ili ljestava.

Zorka Zubović, Zagreb

Sjećanje na jesen 1953.

IZ HRVATSKE U SLOVENIJU

Tokom mjeseca kolovoza spremala se jedna grupica od šest članova Planinarskog društva »Željezničar« u posjet Julijskim Alpama. Međutim razne nepredviđene zapreke odgodile su ovaj pohod. — U Alpama je zapao prvi snijeg i nadolazak (iako spori) ciklone s Atlantika prekrrio je i naše nebo kišnim oblacima, gustim maglama i »povremenim« pljuskovima, kako veli prognoza. Pod ovakovim iako slabim vremenskim prilikama, nakon poslijepodnevne kiše jednog utorka krajem mjeseca rujna, kad je — kako se ono kaže — curilo kao iz kabla uputili smo se ipak sa glavnog kolodvora, i to ne ljubljanskim nego riječkim radnim vlakom u Gorski Kotar. Plan puta predložio je ing. Joža, a mi smo ga prihvatili i spremili se za nj. Polazna točka u planine — Delnice, a silazna — Cerknica.

Zgurani po raznim vagonima sjedimo ne baš odviše veselo. Odebeli Rudo skućio se na maloj pomoćnoj klupici, Božo sjeda među vojake, Ivo žali zbog marmelade, koju je u brzini ostavio kod kuće, a pisac ovog članka — teška se srca rastaje od »neophodno potrebnih sitnica«, koje vraća mami. Ostali se nalaze u drugom vagonu. Iza Karlovca našli smo se svi zajedno, ali ne u novim serijskim kolima, nego na obožavanoj biljci naših gora, na mekoj jeli, na svijetlom jasenu ili brijestu.

Nekome umjesto jastuka služe vlastita koljena, nekome tuđe rame, a bit će da je ugodno i u oširokoj petlji, koja ispod podbratka drži cijelu glavu. Ta to i nije po život opasno, osim debeljuškastih naprtnjača, koje sa visine prijete puhe hrane za pet dana, pune rublja, gunjeva, kišnih kabanica, karbidnih svjetiljaka, kuhala, karata, uz kompas, fotoaparatus, a po prvi puta je ovdje i naš novi društveni dalekozor.

U Delnicama nas je dočekala gusta kiša. U obližnjoj gostionici, gdje su zbog bunovnosti (u 5.10 sati) sigurno mjesto mlijeka stavili vode u bijelu kavu doznali smo, da od nedalekog raskršća tek 20 minuta hoda na cesti prema Lorkvama saobraćaju dnevno deseci kamiona Šumtransa na relaciji Crni Lug — Delnice — Lučica 12 km.

1. dan

I tako je započeo naš prvi planinarski dan.

23. je rujan. Cestom prolazi šest planinarskih spodoba. Natovareni kao margarci i prekriveni svim mogućim tekovinama moderne nauke, kao gumenim ogrtačem, koji nikako ne propušta vodu, ali i potpuno sprečava isparivanje tijela, ceradom za robu težine najmanje 3—4 kg, prozirnom polivinil kapuljačom, društvenom vjetrovkom, kao i crvenim kišobranom s rasklimanim kosturom. Ispod svih tih zaštitno-kišnih sredstava nalaze se naprtnjače ugate kao kovčezi, a teže od tuceta najtežih gojzerica zajedno s blatom.

Kiša sipi. Kamioni ne dolaze. Skoro i gubimo nadu, da ćemo se još danas ukrcati i povesti. No eto konačno stiže jedan kamion. Šofer nas prima i mi se uskoro vozimo. Kamion na dosta mjesta staje, šofer oprezno vozi i polagano mi-moilazi druge nakrcane »kolege«, koji već voze goleme balvane. Ova vožnja na otvorenom daje nam mogućnost, da promatramo prirodu, koja je nažalost ovita u laganu maglu. Obuzima nas miomiris crnogoričnih šuma. Magla nam se uvlači u nosnice. Motor isprekidano dahće. Jačina mu je 127 KS, a po iskazu šofera radi i za 140 KS. Vožnja ovim putem, kamioni, manipulacije, slagališta, žilavi brdski konjići, drvosječe i nepregledne šume tokom ovog i slijedećih dana, dozivlje nam u misli sve ono, što smo učili, čitali ili čuli o ovom predjelu.

Cesta vijuga; u 12 km prolazimo 95 zavoja do Crnog Luga. U njemu nema više tragova razaranja. Nekoć, god. 1770. tamo je bila sagrađena peć za talenje željeza, dok se je u Brodu na Kupi obrađivalo sirovo željezo. Kmetovi su zbog eksploatacije stradavali, a često su se zbog nalazišta ruda kod svojih domova morali i seliti. Došlo je jednom zgodom i do otvorene bune.

Pomoćnik šofera, domaći svijet i radnici pričaju nam o težini šumskog posla, o prijevozu, divljači, o snijegu. Nakon sat i po vožnje jurimo kroz Malo Selo, zatim kraj lugarnice u Vršićku, često puta mijenjajući smjerove. Kroz oslabljenu maglu vide se strme i duboke provalije prema Gerovu, a mjestimice i stijene. Stižemo do lijepih livada. To su Šegine. Izlazimo iz kamiona. Šofer neće da primi nikakvu nagradu za ovih dvadeset kilometara. Kamion juri dalje u Gerovo, poznato središte posjeda Zrinski već u XVII. st. i važno rudarsko mjesto, a u II. svjetskom ratu partizansko ratno uporište.

Buka kamiona prestaje. Nalazimo se u mirnoj prirodi, na lijepim livadama. Vadimo zemljopisne karte i posavjetujemo se o daljnjem napredovanju. Dišemo punim plućima želeći se napiti ove svježine, uživati u mirisu košanica i jesenskog cvijeća. Nekoć je tu bilo seoce u planinskoj zabiti, a danas... tek po koji humak obrastao travom, pravilan skup kamenja, ugao jedne kuće, a tamo kraj šikare — temelji nestalog doma. Nalazimo se usred padina planina, nadaleko poznatih svojom ljepotom. I one pripadaju Dinarskom planinskom spletu. Ta to je čuo već svaki naš đak u osnovnoj školi.

Iz Šegina krećemo naprijed u smjeru jugozapada prema Lascu. Put nas vodi ugodnom šumskom cestom. Ma da se ovdje kiše i magle izmjenjuju već osam dana, nismo loše volje. Gorski Kotar je područje naše domovine poznato po velikim količinama oborina (bilo kiša ili snijega). Obronci planina okrenuti k jugu, t. j. Jadranskom moru izloženi su udaru toplog i vlažnog morskog zraka, koji struji s juga, jugozapada i jugoistoka. On se diže i daje obilje oborina.

Polagano se uspinjemo. Šuma je skoro nijema. Gdje su ona dva medvjedića, koje je jučer sreo šofer našeg kamiona? Jučer su tako dugo stajali, gledali razgoraćenih očiju i konačno odgegali u šumu. Ne znamo bi li se oduševili takvim susretom!? A opet, i priželjkujemo ga.

Za sat i četvrt umjerenog hoda stižemo u Lazac. Nedaleko baraka nalazi se velika dizalica, koja svojim kliještima zahvaća i podiže najgolemije trupce i slaže ih u kamione. Ovdje nema više bukava. Sama mekana crnogorica. Ljudi su uglavnom na poslu, neki vrše ovdje potrebne pripreme. Na više mjesta po okolnim šumama čuje se zvuk sjekira i spori hod natovarenih kola. U jednoj baraci titraju promukle žice neke gitare. Ovdje nema izvora, vodu pijemo iz bačve.

Lazac se nalazi na 1061 m nadmorske visine, a mnogi ga planinari smatraju najpodesnijom ishodišnom točkom i za Risnjak i za Snježnik, jer usponi nisu ni daleki ni teški.

Odmor je kratak. Opraštamo se s rijetkim stanovnicima ovog prebivališta. Zbog nestalnog vremena odlučismo poći na Snježnik, koji ima dovršen i opskrbljen dom od 1951. godine. Nakon nekih dvadesetak minuta hoda primjećujemo prvu markaciju. Kasnije se one crvene na redovitim razmacima. Napredujemo u smjeru jugozapad, dižemo se starom rimskom cestom do 1352 m. Na ovom se mjestu cesta spušta prema Platku, a mi odabiremo uspon na Snježnik.

Slika vegetacije naglo se mijenja. Drveće postaje niže i tako se svojim rastom prilagođuje naletima vjetera i snijega. Magla postaje sve gušća. Uspinjanjem izlažemo se sve češćim i žešćim udarcima vjetera. Odjednom gubimo markaciju, razilazimo se tražeći je, i nakon duljeg traženja izbijamo na pravi put. Izlazimo iz rijetke šume. Dosta često tražimo markaciju, koja je, usput rečeno, često vrlo nezgodno postavljena. Planinska gusta i oštra trava je ovlažena i zeleni se među golim kamenjem tamnog vapnenca. Pijev ptica je potpuno zamro, tek po koja osa ili planinska buba srdito prozuji. Vjetar postaje sve jači, ispremiješani jugo s istočnjakom. Penjemo se stalno prkoseći vremenu i za kratko eto nas na vrhu Hrvatskog Snježnika 1506 m.

Mi stojimo na samome vrhuncu i uzalud pogledom tražimo planinarski dom pod vrhom. Maglene mase kovitlaju se kao u paklu, vjetar čas popušta — dišemo slobodnije, čas nas priljubljuje uz pećine. Kao da nas želi otjerati odavde. Ali mi mu dovikujemo: »Doći ćemo opet i pred nama oživjet će onaj pogled, koji smo toliko priželjkivali: modri Kvarner, Učku, Bijeće Stijene, Slovenski Snežnik, Julijske Alpe, Karavanke, Kamniške Alpe i nebrojene planine i brda, sve lanac za lancem«.

Što ćete, sada se moramo pomiriti sa sivilom. Takav je i krov doma na Snježniku, koji konačno ugledasmo, kad se jedna maglena zavjesa digla. Šibani vjetrom naglo se spuštamo nekoliko metara pod vrhom. Želimo ući, ugrijati se — no pošto se na naše kucanje, pozive i lupanje iz doma nitko ne javlja, a prozori su i vrata zatvoreni, napuštamo nadu da ćemo prenoćiti pod krovom. Međutim sreća nam služi, pronalazimo ulaz iz podruma, te po malim pomoćnim ljestvama dolazimo do drvenog poklopca, dižemo ga i nađemo se u prostranoj blagovaonici. Lijepi stolovi i stolci, na svjetiljkama zeleni se klekovina, a eto tamo jedan privlačiv kutak, gdje su članovi našeg društva tako ugodno proveli 1. maj o. g. (t. j. 1953.) Širimo zastore na prozorima, ali ne prozore! i toplim pogledima namigujemo velikoj zelenoj, ljepolikoj ali hladnoj peći.

Laćamo se posla. Svatko ima svoj određeni zadatak. Podjela rada je dobra, postaje nam toplije od lančanog prebacivanja goriva iz podruma u blagovaonicu. U nusprostorijama dolazimo i do vode i sa zadovoljstvom utvrđujemo, da će nam blagovaonica biti i spavaonica. Kreveti su na kat, svi zajedno; ljestvice nisu drvene nego prave penjačke od konoplje. Presvlačimo se, spremamo večeru na kuhalu i sa zadovoljstvom gledamo na pune naprtnjače, a ja i s uzdahom olakšanja što ću imati manje za nositi.

Sjedimo zaokupljeni svojim mislima. Danas je srijeda, sastanak alpinističkog odsjeka — još dva dana, pa eto moram biti u Zagrebu — što radi Stjepko, sunce tatino — pravo pogađa prognoza: kiša, vjetar, magla, i t. d. i t. d. Udaramo žigove u naše planinarske iskaznice, notese, dnevnike, rješimo po koju križaljku, a »strastveni« kartaši Rudo, Aca i Božo igraju bez nadvikivanja. U želji da se sutradan što ranije dignemo iz kreveta, uvlačimo se pod 3, 4 do 5 pokrivača. Slušamo simfoniju vjetra i kiše, zaboravljamo velegradski ritam života, fluorescentnu rasvjetu, novo pošljunčene pločnike, velesajamski prepunjene tramvaje i u 18.45 sati tonemo već u san. Vatra plamsa, ugodno grije, i slučajni noćni šetač zatvara vratašca.

Ustajemo rano i neobično nam je žao, što zbog magle nemamo izgled.

Tako započinje naš

2. dan

Ali ipak, magle postaju rjeđe. Veselimo se, vjetar se stišao. Počinjemo se spuštati kroz gustu klekovinu bora. Ovaj isječak bilnog svijeta sjeća nas na opis dr. Ive Horvata, koji je opisao skupinu Hrvatskog Snježnika u jednom predratnom broju »Hrvatskog planinara«. Ova skupina je zanimljiva u botaničkom pogledu, jer se tu sastaju tipovi alpskih livada i kamenjara s tipovima hrvatskih livada i kamenjara. Po slabo markiranom putu dolazimo do ceste Lazac-Platak, koju smo jučer poslije podne napustili. Tamo nailazimo na ploči zapisano, da je od vrha Snježnika dovdje 19 minuta, međutim po vlastitom je sudu potrebno bar 45 minuta. Spuštamo se cestom do vojničke karaule i primjećujemo neku markacionu ploču čak 10 m daleko od ceste, ma da je jedno drvo na domak ceste. Ne možemo se odlučiti za uspon na Risnjak, koji je u površini od oko 40 km² na prijedlog našeg botaničara dr. Ive Horvata proglašen narodnim parkom.

Prelazimo preko temelja karaule i jednom usporednom cestom odvajamo se u suprotnom smjeru, te zakratko stižemo na Platak, odnosno na dom na Platku (1111 m).

Razgledavamo dvije goleme blagovaonice, a i spavaonice na I. katu. Neke su luksuzno opremljene kaučima, druge su manje — zajedničke, i jedna velika skupna planinarska. Razne nusprostorije, koje bi mogle biti sa higijenskog gledišta bolje uređene, neopremljene su i nagriza ih vlaga, koja moći strop i zidove sve do prizemlja. (Nadamo se, da su se do danas, t. j. 1955. stvari popravile). Na domu su nam spremili meso (iz konzerva) s paštom i podvorili nas vinom. Neki od nas, koji nismo otprije poznavali Platak, upoznali smo bar dom i okolicu i to najbližu, ovog prelijepeg kraja naročito zimi za skijaše. Kad je prema mjerenjima 1950/51. Zagreb-Grič imao svega 4 dana neprekidnog snježnog pokrivača, Sljeme 31 dan, Platak je imao čak 108 dana. Iste godine je visina snijega u Zagrebu bila 8 cm, a na Platku 83.

Usput saznajemo, da se na Platku nalazi ključ od doma na Snježniku, u koji je pristup dozvoljen samo subotom ili nedjeljom, ali samo u prisustvu jednog člana odbora. A što se događa s onima koji se popnu na Snježnik iz Lasca, i k tome još za vrijeme tjedna? Ovi mogu bivakirati pod vedrim, odnosno oblačnim nebom!

Opraštamo se od domaćih i krećemo k našem slijedećem cilju — Sloven-skom Snježniku. Prolazimo nekih dvadesetak minuta u smjeru zapada cestom k Trsteniku i odvajamo više u smjeru sjevera na mjestu, gdje počinje izbljedjela markacija kod Snježička. Razgledavamo specijalke, pak kad nam odjednom

markacija potpuno nestaje, jedino su nam karte i kompas, te zdrav razum i osjećaj mjerilo za orijentaciju. Nakon dva sata hoda ulazimo u jednu polumračnu guduru, punu poluspilja i rupa, visokih crnogoričnih stabala bez ijedne ptice. Iz raznih pukotina — rekli biste — može u taj čas proviriti koji medvjed, ili neka druga zvijer — ali prolazimo »neopaženo«.

Dalje napredujući odjednom se mijenja krajobraz. Spuštamo se po rubovima malih dolina kao stvorenih za logorovanje. Zavirujemo usput u jedan otvor, koji u čast njegovom pronalazaču nazivamo »Božino zjalo«. Joža, Božo — sam otkrivač i Aca spuštaju se unutra po dubokoj naslazi suhoga lišća uz prethodno bacanje kamenja. Zašto? Da po zvuku čujemo dokle će kamen padati i da eventualno istjeramo kakovu životinju. No naši penjači, oprostite — silazeći — članovi izniješe žive glave, jer nisu dospjeli dublje od 3 m. Širinu dimnjaka procijenili su sa 2 1/2. Unutra su našli drvene saonice s jarmom. »Naučno« utvrđen smjer pružanja istok-zapad. Ostala 3 člana čekala su vani uzbuđeno. Nitko više nije želio ući, da se ne poremeti ravnoteža od 3 + 3, ukoliko bi nekoga trebalo izvlačiti.

Idući dalje putem izbijamo na bivšu jugoslavensko-talijansku granicu. Nailazimo na ostatak zida karaule; cementiramo ugrađeno mjesto s okruglim otvorom za kotao, a u okolišu sve puno malina. Poput biljoždera odlazimo u berbu da osvježimo usta, jer cijeloga dana nismo naišli na izvor vode. Vrijeme se poboljšava. Odmičemo livadama posutim kamenjem, virimo u duboke gole vrtače, a od šume nailazimo najčešće na crnogorične a ima i bukova. Netko primjećuje, da je jela otpornija od smreke i da manje strada od težine snijega.

Prošlo je tri sata lagana hoda, s odmaranjem, branjem malina i slikanjem, i mi stižemo do jedne bačve za vodu, a malo dalje pod obronkom vidimo malu drvenu kolibu tek dovršenu. Tamo zbog simpatija s našom pratilicom, ugodnom starom cestom, koja ovdje zavija i spušta se u Istru, naš »generalštab« održi viječanje. Ono potraje tek 30 minuta i mi skrećemo lijepim puteljkom u gustu šumu u smjeru sjevera, putem bez markacija i bez poznavanja terena.

U šumi se počinje hvatati mrak, ne možemo nikako točno odrediti kako je daleko do Čabarske Police, a čini nam se da idemo suviše daleko prema Istri pa skrećemo. Odmičemo brzo i nakon kratkog vremena začujemo za nama nečije — hu —. E dobro je! Čovjek! Ivo prvi odvrati. Ubrzavamo korake, ali kad nam taj »čovjek« uzastopce tri puta odgovori hu, hu, hu, postaje nam jasno — to je sova uhara ili ušara. Naš Ivo je tako uvjerljivo hukao, da nas je skoro dva km pratila postepeno približavajući se, a zatim nas na jednoj okuci prestigla; slijetala je s viših na sve niže grane — jer sigurno je bila kratkovidna — i napokon odletjela razočarana, što smo mi tek ljudi, a ne njezina družba oštarih pandža, našušurenog perja i buljookih očiju.

Iza nekoliko okuka u mraku ugledamo neku hrid, odnosno bivšu talijansku financijsku postaju tik bivše granice. To je bio Javor, 2 km udaljen od Čabarske Police. Cestom projuri mali automobil, kako smo kasnije doznali »ljubeznog« direktora šumske uprave u Klani. Niti mahanjem niti zaustavljanjem, pa ni uz »indijansku« viku ne uspije nam ga zaustaviti. U nedalekoj ruševini financijske postaje ne nailazimo mogućnosti za spavanje, te se uvlačimo na sjenik prazne, ali vrlo uredne male kuće, koja se nalazi s druge strane uz rub ceste. Kasnije dolaze ovamo na spavanje i neki stanovnici udaljenih sela, pa u razgovoru saznajemo, da će ovamo doskora useliti novi lugar. Oni nas upućuju do izvora, pa nam i večera ide bolje u tek. Nakon kratkog vremena spavamo u svježem sijenu.

Ranom zorom u petak 25. rujna spuštamo se s Javora prema Čabarskoj Polici. Cesta se odvaja u Klanu, u Istru, a mi jednom kraticom dolazimo do izvora, koji nam je sinoć upotunio našu večeru. Usput nailazimo na preostale temelje talijanskih vojnih objekata i jedne kapelice. Konfiguracija tla nam ođaje blizinu izvora. Na kamenju vidimo talijanske vojne znakove. Već nas okružuje guštik, trčimo mekanom travom. Začas se usred trave među porabčanim, ali kao nanizanim kamenčićima pojavi sićušni potočić, k njemu se pridruži i drugi iz nekog izvora — i nakon kojih dvadesetak koračaja punimo već naše boce. Zaustavimo se na mjestu zpuštenog zidanog vrela. Prilično štedljivo trošimo naše zalihe, jer znamo, da tokom ovog dana ne ćemo moći ništa kupiti.

Magle se povlače »u pozadinu«. Božo, naš »fotooperater« ušančuje se iza jednog kamena, a začas — eto ga iza jedne bukve, da nas snimi u raznim situacijama: kod jela, kod punjenja boca, u oči polaska, kod promatranja prirode — ne bi li bio što veći izbor slika kako za naše osobne uspomene, tako i za naše zidne planinarske ormariće. (Da je bilo ljepše vrijeme, bilo bi i ljepših snimaka). Hodamo i nadalje bez žurbe. Tokom ovog i ostalih dana jedva da se i kada uvlači i neka čestica nervoze, nestrpljenja ili neraspoloženja u nas. Prema »stručnom« sastavu ustanovljujemo, da se naše društvanee sastoji baš od po dva člana iz naših jaćih društvenih sekcija (markacione, alpinističke i špiljarske).

Dobrog smo raspoloženja, a bilj bismo još i boljeg, da se konačno, na Slovenskom Snežniku riješimo magle i ostalih vremenskih tereta. Moglo bi to i uspjeti, jer u ovaj čas se nalazimo na Čabarskoj Polici, 1113 m, a daljnji uspon od 683 m obećava mnogo.

Sve u hodu razgledamo Čabarsku Policu (Pian della Secchia), prostranu gorsku dolinu. Nekoć je tu bila planinarska kuća, lugarnica, krčma, a sada sve te kuće uz ostale talijanske građevine stoje puste, bez krovova s ogoljelim zidovima, praznim prozorima, stršećim dimnjacima, otpalom žbukom i spaljenim tavanicama. Negdje raste trava s mahovinom, a negdje se diže već i malo drvo.

Prolazimo dalje po putokazu Mezališće-Leskova dolina. Uspinjemo se blago cestom i promatramo taj cijeli negdašnji talijanski utvrđeni pogranični sektor — podmukla mitraljeska gnijezda, gromade kamenja, bunkere, manje zgrade kao i čitave vojarne na dva kata, s fasadom od oko 20 prozora, dvorištem, stajama kod ulaza i visokim obrambenim zidom. Na cesti klešu kamen i kubici-razu samo muškarci, dok smo dan prije na hrvatskoj strani vidjeli i žene, kako rade taj posao. (Za kubik zarade 500 din, a dnevno mogu izraditi kubik i pol.)

Počinje sipiti kiša. Za nepuna dva sata stižemo na raskršće pet putova, gdje je stari devastirani talijanski vodovod. Ovdje se s nama rastaje jedan naš drug, kojemu se žuri u Zagreb. On produžava cestom u smjeru sjeveroistoka oko Snežnika, dok mi »udarimo« prema sjeveru i spuštamo se do velikog drvenog slagališta, gdje rade Bosanci iz Travnika. Prosjedimo nekoliko cigar-duhana, razgovaramo o njihovom životu i slušamo priče o medvjedu, koji dolazi u goste, o jelenjoj rici i nebrojenim događajima iz carstva životinja.

Kod uspona, koji traje sat i tričetvrt možemo se dobro služiti talijanskom markacijom (na kamenu uvijek dvije usporedne crvene crte). Osvježujući se malinama zalazimo iz jedne rjeđe bukove šume u pojas klekovine.

Postepeno napređujemo. Osvrćemo se. Za nama se u nižim predjelima počinje vedriti. Magle se penju nevjerojatnom brzinom po grebenima, čas nas pre-

stižu, zatim nam se provlače pred nosom, zamataju nas u svoje mase, okružuju nas s boka, lete nad našim glavama, jure širim prolazima, lete nad našim glavama i opet, guraju se kroz klekovinu. Stižemo konačno do prvih livada. Fijuk vjetra, i odjednom ugledamo kroz rjeđu maglu skupinu kamenih litica fantastična oblika. Djeluju kao »fata morgana«, i uskoro nestaju.

Nalazimo i pojedine nježno bijele pustene biljke runolist, jedan od najljepših simbola planinarstva. Nisu one željene veličine, dosta su manji od »traženih« uzoraka i već ocvali, ali su nam vrlo dragi, jer smo ih sami našli. Ubiremo komad, dva, a ostale ostavljamo u ovom carstvu samoće i tišine. Slovenski Snežnik, visok 1796 m i slabije je poznat nama hrvatskim planinarima, jer je dugi niz godina pripadao Italiji. Pa ni danas ovdje ne prolazi često ljudska noga, ali zato ovdje zemlju uoptavaju teškim hodom veprovi (naišli smo i na tragove) ili nečujno prođu plahe divokoze.

U 13.30 sati stižemo na vrh, no zbog vjetra stisnuli smo se u jedan kut razrušene vojničke karaule i pitamo se, ne bi li se ovdje mogao podići dom ili bar sklonište, dok vrijeme ne uništi potpuno ono, što je podigla žuljevita čovječja ruka. Vjetar šiba sve jače i već naslućujemo vedrinu pod niskim maglenim oblacima... Ali baš nikako da se razvedri. Počinjemo se spuštati. U predjelima, koje smo prošli vedri se i mi hvatamo bar donekle pogledom dio ove »maršrute«. Brda pokrivena šumama, duboke doline i travnati proplanci. Zbog naglog udara vjetra spuštamo se i dalje. Put je dobro uređen i markiran. »Markirant« je Tomaž Mlakar, datum 5. VIII. 53.

Kojih 150 m pod vrhom ne možemo se ni snaći od velikog iznenađenja. Magla nestaje. Otvara se pogled na mnoge hrvatske planine, na Risnjak, Snježnik, Bjelolasicu, Klek. Cijeli Gorski Kotar leži pred nama kao na dlanu. Eto, ono je Učka, prema zapadu od nje i djelić Istre, pa dalje Nanos, kao brana prema Trstu, dok nam Velebit, more i otoci ostaju oku nedohvatni. Na istoku se otvara pogled na dio okolice Cerkniškog jezera i mnoga bijela slovenska sela.

Gutamo sve to pogledom i radujemo se. — Baš otkrivamo smjer našeg dosadašnjeg hodanja jučerašnjeg dana kroz guste prašume Gorskog Kotara. Pred nama su deseci i deseci km² veličanstvenih prirodnih ljepota i rijetkosti. Sedam lanaca brda stoji čvrsto zbijeno kao u bojnim redovima, ozbiljno poput rijetkih stanovnika ovih zabačenih krajeva, valovitih obrisa poput mora. Takovim vidikom tek shvaćamo veličinu prostora. Naprtnjače ostavljamo na travi i kao djeca trčimo ususret hridinama, koje se strmo ruše nad doline. Trčimo kroz uske prolaze u klekovini, dok nas ne obuhvati svojim grbavim tijelima, sputa i zaustavi u napredovanju. Tobožnju blizinu hridina odmah ocjenjujemo — dalekom. — Stojimo okruženi stotinama tih stabalaca, na oko smo *mi ljudi* u ovaj čas zarobljenici klekovine i prirodnih ljepota.

Za nas se vrijeme zaustavilo. Vadimo karte i kompas, s jedne strane Hrvatska, a s druge Slovenija. Dalekozorom približujemo svaku bijelu liticu, šiljaste vrhove smreka i jela, zamagljene obrise, naslagane trupce u dolini, malenu drvenu posudicu obješenu na ogoljenom drvetu za sol srnama, daleke zaseoke i sela, odvaljenu hridinu, koja se tek »malim prstom« drži za svoju maticu, a najviše u još uvijek neprimjetno zamagljeni vrh Snježnika. Fotograf Božo skače — »snimiti vrh bez magle!«, da je to postići. No oblačići se takmiče, čuju se pódstreci snimatelju — naprijed Božo!, prijetnje »zamaglitelju«... i na navalu formuliranu športskim riječnikom ustukne priroda i uz hura!!! 1:0 bi konačno snimljen vrh!

»Domaći« smo u ovom kraju. Daleko pod nama čujemo jelenju riku. U duhu ucrtavamo put našeg partnera Ace, koji cestom u nizini zaobilazi Snežnik i bez žurbe ide u Leskovu dolinu na kamion. Niti ne slutimo da se »uvio« u »umjetnu maglu« prigodom ekspres-preporučenog silaza cestom. Tu kamuflažu je navukao, kad je ugledao nekih pedesetak koračaja nad sobom medvjedicu i čuo kako nedaleko nje prašti granje, i cvili, sigurno neposlušno mlado. U kasnijem razgovoru priznao je da je dao petama vjetra i postigao rekord u planinarskom trčanju. Nova disciplina!

Još jednom dalekozorom preletimo panoramu i žurimo u Leskovu dolinu. Vanredno dobro markiran put vodi nas oko sat i pol na rubovima dubokih nedohodnih provalija od 150—200 m kroz šume do ceste, gdje se jedan bijeli kućni pas s crnim uškama razveselio pozdravu kolege — oprostite našeg Ive i guta vjerojatno prvi, a možda i posljednji put keks u svom psećjem životu.

Silazimo još uvijek. Put vodi cestom. Hoćemo li prvo uzeti rakiju pa vino, a zatim eventualno jaja i sir? To ja važno pitanje! Naš Rudo priželjkuje opet vjerojatno slamu ili sijeno; ta rekao je nakon prve planinarske noći: »Vrag mu ..., tko laže, da je jelovina meko drvo!« Inženjer Joža sumnjičavo procjenjuje dužinu puta od Gašperjevog hriba. I doista, tako je! Nismo dovoljno pazili na markaciju i zato pogrešku, izvan označenog puta, plaćamo ovećom šetnjom. Ah, koje li sreće, da našem Joži bar pamučna čarapa pod vunenom ne tare žulj! Ivo uzalud želi naučiti jelenju riku, no rogatog nastavnika nigdje naći, ni čuti.

Eto nas u Leskovoj dolini. Tu je lugarska kuća bez opskrbe i bilo kakvog pića. Dobro je da je ovdje prisutan konferansijer — zabavljač, Aca, i njegov medonja je središte pažnje. Presvlačimo se. Na lugarovom, t. j. čuvarevom štednjaku kuhamo ostatke jela i dok se mjesec smješka — spavamo u sijenu zamotani u gunjeve i duboko se uvlačimo u sijeno.

4. dan

U subotu 26. rujna u 5 i pol sati krećemo cestom prema sjeveru. Dobro je da se ne pouzdavamo u kamione. Za dobra dva sata hoda stižemo u nizinu, u Kozaršće. Prolazimo kroz šumski park knezova Windischgrätz. Fotografiramo potpuno ušćuvani (restaurirani) dvorac Snežnik s 2 kule i prekrasnom pozadinom. Na cesti uskaćemo u kola povrtljarstva. Strma glava Snežnika je čista. U Pudobu nalazimo na hotel s pivom i »brinjevcem«, rakijom od borovnice.

Ojačana tijela i duha stižemo po planu do mjesta Stari Trg. Tu je turističko društvo Loške doline postavilo svoju ploču: Grad Snežnik — 1 h, Vrh Snežnik — 7½ h, Križna gora 1½ h, Križna jama 1¼ h i t. d.

Nakon savjetovanja, da li da odemo u manje istraženu, a po riječima Josipa prekrasnu Križnu jamu, pao je izbor ipak na Postojnu — jer sad je već vrijeme odmjereno! Ukrčavamo se u autobus. Cesta nas vodi pod padinama Javornika, obronkom obale Cerkniškog jezera, u ovaj čas polja. To je krško povremeno jezero, pod vodom od jeseni do proljeća. Sada se na njemu još zelene livade i pašnjaci, pasu stada goveda, a za koji dan će iz brojnih otvora iznenada probiti podzemna voda i pretvorit će polje u jezero. Hladni će vjetrovi silaziti s brda. Sve će zabijeliti snijeg, a vodena će se površina uzburkati kao more i smiriti pod ledenom korom — a u proljeće će zemlja progutati u svoje krške pukotine ove ogromne količine vode i seljaci će pohvatati preostale ribe. (Veličina polja je 4.028 hektara površine). I tako se to ponavlja iz godine u godinu, iz stoljeća u stoljeće.

Za jedan sat vožnje prođemo kroz Cerknicu, najveće mjesto na Cerkniškom jezeru, prolazimo Rakek, dižemo se serpentinama i za tričetvrt sata ugledamo Postojnu.

Muški članovi »ekipe« zaustavili su se kod prvog brijača želeći da steknu pitomiji izgled. Poslije ručka krećemo u špilju. Nekih 150—200 ljudi, pojedinci učenici tehnikuma iz Kragujevca, stranci iz Njemačke i Francuske nestrpljivo čekaju da uđu. Zbog ograničenog vremena mi želimo ući unutra čak i pješice, ali to nam ne dozvoljavaju i mi se ukrcavamo tek u drugi mali vlak s otvorenim vagonetima. Navikli da se uvlačimo u špilje s karbidkama često pognuti i klečeći, sada se 15 minuta vozimo čas kroz goleme osvijetljene dvorane sa stropom visine od 20 metara. No često uvlačimo glave kao kornjače, jer su svodovi nekih uskih hodnika vrlo niski. Vozimo se i kroz plesnu koncertnu dvoranu osvijetljenu brojnim lusterima i uživamo u ljepotama krškog podzemlja.

Međutim ja osobno moram priznati, nisam se ovdje mogla predati onom mirnom uživanju kao u ostalim špiljama. Mjestimice prejako svijetlo briše zamamljive obrise, sve se slijeva u preosvijetljenu površinu, svjetlucava kora prestaje biti takovom, — onaj fantastični lik zahtijeva bar nekoliko časaka promatranja. Smatram, da ni za jedan trajni užitak u životu nije dostatan samo hip vremena, da ga se površno užije. Čas se predajemo vlastitim dojmovima. Zatim opet stojimo u skupini pred zavjesama od stropa do poda, u izmjeni svijetla i sjene tražimo najinteresantnije formacije. Vraćajući se prema izlazu moje se oči sukobljuju s ogromnim sijalicama, što također nije prednost. Razgledamo i bazenčić u kojem su čovječe ribice i žurimo se na vlak.

5. dan

U nedjelju 27. rujna put nas vodi na brežuljke od nekih 700 — 800 m visine preko sela Kožlek. Na sjeveru se vuku sve rjeđe magle obasjane suncem poput srebra, a u daljini diže svoju glavu Triglav, naša ovogodišnja neispunjena želja. A s druge strane je naš miljenik Snežnik. Stojimo ovdje kao sred vage, damo našim osjećajima ravnotežu, — jer svaki kraj i svaka planina ima svoje ljepote!

Počinje posljednji spust. Iz visine Gorskog Kotara i Snežnika ulazimo u sve gušće borove šume u t. zv. Pekel (hrvatski pakao). Na mjestu gdje čisti potok već hrli puteljkom umjesto svojim koritom, gradimo branu od kamenja, drvlja i blata, dubeci prolaz cepinom i dajući smjer njegovom koritu. A za kako dugo? Malo vremena iza našeg odlaska tek je po koji velikj kamen ostao kao svjedok sićušnog nastojanja... Gorski potok se čas prebacuje preko kamenja, čas se dostojanstveno razlijeva. Provlačimo se za markacijom kroz šikaru, držimo se golih stijena i kamenja, dolazimo na puteljak k petom slapu. Huka nas zaustavlja na jednoj okuci, a sa par koraka stojimo na domaku vodopada koji se u dva pramena s visine od oko 25 metara ruši prskajući nas svojim kapljicama, zaglušujući bukom i zadivljuje nas svojom snagom. U guduri je dosta mračno, a obronci šuma kupaju se u sunčanom sjaju. Tamno modro jesensko nebo upotpunjuje harmoniju spektra boja, koje su jedino moguće i tako neizrecivo lijepe, — u prirodi. Strmi silaz svladavamo pomoću nekoliko ljestava i čeličnih užeta za osiguranje uz oble hridine. Posjećujemo još i prvi i treći vodopad. Uzak kanjon od svega nekoliko metara naglo se širi i već gazimo travom pokraj male kućice i za 1 h ugledamo Borovnicu, našu željezničku stanicu za Ljubljanu.

Sumnjamo da ćemo stići na vlak u podne. Jedina nada je zakašnjenje, i to veliko zakašnjenje. Na velikoj okuci prije mjesta već čujemo vlak, vidimo dim — a i cijelu kompoziciju i startamo. Vlak je prošao signal, jurimo na blagajnu i već skoro o pokretu uskačemo, crveni kao ljute paprike, uznojeni kao da izlazimo iz parenice, a vedrog smiješka, kao kad smo sat ranije uživali u ljepotama Pekla.

Ljudi nas pogledavaju. Zakratko smo u Ljubljani, prelazimo u zagrebački vlak. Uživamo u jasnom vidiku na Kamniške Alpe i jurimo dalje prema Zagrebu.

Dr. Ivo Lipovšćak, Zagreb

S Južnog Velebita

Rado se vraćamo u planinu kojom smo nekad prošli i na koju nas vežu ugodne uspomene. Izgradnjom doma Štirovac u Juž. Velebitu otpala je potreba nošenje šatora, pa je to uvelike olakšalo posjećivanje te planine. Novi dom je izgrađen u Dubokoj dolini, a zovu je i Bukova draga, u velebitskoj uskoj dubodolini što se pruža na istok ispod sviju glavnih vrhova tog dijela Juž. Velebita, od Badnja pa sve tamo do iza Malovana. Tom će dolinom uskoro protjecati moderna šumska cesta i spajati cestu Sv. Rok—Mali Halan sa cestom Gospić—Karlobag, dižući se na nadmorsku visinu od 1400 m. Dom Štirovac i nova cesta, koja je već u izgradnji, omogućuje pristup i uspone na najviše vrhove Velebita sa njihove sjeverne strme i stjenovite strane u kojoj su usponi dosada bili veoma rijetki, a poznat je bio jedino onaj na Vaganjski vrh. Položaj doma Štirovac može, donekle, opravdati samo izgradnja te ceste, jer će se do doma moći doći teretnjakom ili autobusom. No, to bi bio slučaj, da je dom sagrađen na livadi ispod Badnja — tu livadu specijalka krsti Štirovac — pa bi na tom mjestu dom mogao imati i vodovod sa prirodnim padom vode iz vrela kojim se sada služi. Sve ostalo govori protiv lokacije doma. Smještaj mu ne dozvoljava nikakva vidika. Smještaj u uzanom prošoru, koji nadvisuje strme i visoke gorske kose, a okružen još i gustom mladom šumom bukovine, ne dozvoljava nikakva vidika osim uzana horizonta neba, pa planinaru uopće nije moguća orijentacija o eventualnoj naoblaci i vremenskim prilikama. Vrijeme i Velebit usko su povezani, jer ni u jednoj našoj planini ne nastupaju vremenske promjene toliko naglo i iznenadno kao tu, gdje se ukrštavaju tople morske sa hladnim kontinentalnim strujama. Novi dom je osim toga prilično udaljen od t. zv. medačkog puta, koji iz primorskih strana vodi u Liku preko Vel. Paklenice i prevoja Buljme. Prirodno bi bilo, da se je smjestio na nekoj privlačnoj točki na tom prirodnom prijelazu, jer bi u tom slučaju jednako služio planinarima kao i radnom narodu, koji iz primorja prelazi u Liku tokom čitave godine. Dom Štirovac je solidno građen od kamena, na kat. Imade dvije kuhinje od kojih ona što sada radi, a služi kao stan čuvara, uopće nije povezana sa unutrašnjim dijelom doma. Druga, t. zv. zimska kuhinja, povezana je sa blagovaonom, no štednjak u njoj još nije osposobljen za rad. U domu uopće nema nužnika, već su sa svake njegove strane, daleko u šumi, iskopane latrine. To mu je temeljna pogreška, jer u ovoj planini s ličke strane, na nadmorskoj visini od 1400 m, vlada noću osjetna hladnoća, a česti su vjetrovi, magle i kiše, te snijeg usred ljeta, pa je već iz

zdravstvenih fazloga trebalo riješiti to pitanje na način, kako ga danas svaki Ličanin rješava u svojem domu. Dom inače pruža dobar konak i opremljen je sa dovoljno suđa i priborom za jelo. Zasada nije opskrbljen, no s malo dobre volje, to bi se pitanje dalo povoljno riješiti u odnosu na mlijeko i sir, čega ima dovoljno u nedalekim pastirskim stanovima. Čuvar doma je prijatan i gostoljubiv, no po njegovu shvaćanju on je samo čuvar, a ne i opskrbnik doma, a ponudit će vas sa svim onim čime sâm raspolaže za vlastitu prehranu!

Na programu našeg boravka u Juž. Velebitu bio je i uspon na njegov najviši vrh Vaganj (1.798 m). Našu namjeru da rano izjutra krenemo, iz doma osujetila je jutarnja kiša. Ispunilo se čuvarevo predviđanje da će se vrijeme popraviti do devet sati, pa se pokrenusmo u deset ponijevši sobom vode i malenost hrane u torbicama. Popevši se na Badanjskuolicu osjetismo prve žarke sunčane zrake uz pratnju prohladne burice, koja nas je osvježavala na kamenom putu ka Docima odnosno Strugama. Međutim, prije Struga zapelo nam oko na crveni natpis na nekoj stijeni »Vaganj. Sklonište«, a strelica je pokazivala u istočnom pravcu na stazu što se polako uzdizala. Poslušali smo tu planinarsku oznaku i pošli označenim smjerom. Na prvom prijevoju nestalo je šume, a sa šumom i planinarske oznake, no nađosmo se na zapadnom rubu Marasovca-doca, a nasuprot istoimenog vrela, koje nismo odmah zapazili. Vaganjski vrh izdizao se pred nama s onu stranu doca, a da mu se priđe trebalo se uspeti na kamenjar obrašten žbunjem u nižim, a klevovinom u višim predjelima. Proučivši taj kamenjar što se ispriječio pred nama opazili smo u njegovom južnom dijelu čistinu, koja se uzdizala sve do prijevoja, što se od Vagnja pruža u jugozapadnom pravcu. Bilo je stoga razumno, da se domognemo te čistine i da konačno riješimo pitanje najkraćeg uspona na Vaganj. Došavši do vrela Marasovca, krenusmo odmah od njega strmo uzbrdo da bismo se što prije primakli podnožju Vagnja, pa tako zaboravismo na izabrani pravac. Kamenj tereni nas je ubrzo prisilio da uđemo kozjom stazom u klevovinu, koja je s visinom terena postajala sve viša i viša, a kad nas je prerasla, našli smo se na rubu strme provalije, kojoj nismo mogli sagledati dno uslijed visoke klevovine. Tu smo tek zapazili da smo skrenuli s puta, pa se brzo odlučismo na uzmak istom stazom. Nakon priličnog spuštanja odlučno smo zagazili u nepriličan kamenjar, da dokučimo već prije odabranu uzanu čistinu, koja se postepeno uzdizala na jugozapadni prijevoj Vagnja. S tog prijevoja ugledali smo desno, duboko dolje, Babino jezero a sa tog mjesta mogli smo neposredno uspeti se na vrh Vagnja, no današnje nepotrebno lutanje urazumilo nas, pa smo krenuli dobro utrtom stazom, južnom stranom Vagnja na drugo sedlo, koje taj vrh veže sa Babinim vrhom (1.760 m). Tu smo naišli na markaciju koja sa Struga, a preko Babina jezera, vodi na Vaganj i dalje na Goliće. Duskora smo stajali na vrhu ljuskavog Vagnja, gdje nas je dočekaao prohladan sjevernjak. Sa triangulacione točke vrha spustili smo se na najsjeverniju, nešto nižu kotu Vagnja, koja se u okomitoj stijeni ruši prema sjeveru. S te kote Vagnja prema jugoistoku pogled pada na okomito odrezane stijene Golića i nekih međuvrhova, što se ruše prema Dubokoj dolini. Pogled na sjeverozapad pruža nam sliku ogromnog prostranstva Velebita, čiji se bezbrojni vrhovi nižu u nedogled sve tamo do kraja najsjevernijeg dijela te planine. Vidik na najveći dio Like bio je potpuno čist, a izuzetak činila je Lička Plješevica, čiju su glavu obavili gusti oblaci, koji su se lijeno primicali Velebitu. Nenadano smo se i mi našli u magli, a kapi kiše udarale su nam u lice. Za nekoliko časaka magle bi posve nestalo i pojavilo bi se toplo sunce, a prohladni sjevernjak stalno nas je opominjao da se treba skloniti. Prema moru nebo je bilo posve vedro, no jaka insolacija izazivala je prozirne maglice nad morem i nad

dalmatinskim kopnom, pa prostim okom nismo zapažali pojedina mjesta u tom smjeru. Nismo zaboravili pogledati kakva je ono provalija u koju smo danas malone sišli lutajući klevotinom. Duboka je to ponikva, zapravo kotao, obrastao gustom klevotinom iz koje izbijaju strme stijene na sve strane, a naročito na podnožju vrha na kojem smo stajali. Nismo mogli objasniti zašto ovce prolaze tom klevotinom i silaze u tu guduru. Da smo tvrdoglavo slijedili put ovaca u tu guduru, po svoj prilici tog dana ne bi stajali na najvišem vrhu Velebita.

Prohladni burin primorao nas da nađemo zaklon u zavjetrini s južne strane vrha. Pregledom terena i pomoću karte ustanovili smo, da smo usprkos današnjeg lutanja ipak prije stigli na Vaganj, nego li da smo pošli na Struge i odanle krenuli označenim putem preko Babina jezera. Naš put zapravo je najkraći put u terenu; to je prečica označenog puta što sa Struga preko Babina jezera vodi na Vaganj, i nije prestrma, a vodi dobro utrptom stazom po čistini golijeti sve do markacije Buljma—Struge—Vaganj. Ta se staza odvaja ulijevo od označena puta Vrelo Marasovac—Buljma nekih pet stotina metara daleko od vrela idući prema Buljmi. Zbog vode na Marasovcu, te radi njene kratkoće bilo bi vrijedno, da se ta staza označi.

Dan je bio pogodan za hodanje u kamenom terenu pa smo odlučili da se popnemo i na Babin vrh, koji nam je zastirao pogled na Vel. Paklenicu. Spustili smo se na sedlo što veže Vaganj sa Babinim vrhom. Tu smo naišli na dva mlada čobančića, koji nam se ponudiše da će nas odvesti u Babinu goru — Crljeni Kuk — odakle je, po njihovu mišljenju, najljepši pogled na Vel. Paklenicu. Babinom gorom nazivaju velebitski čobani kameni masiv između Buljme i Babina vrha, a koji se gotovo okomito ruši u Vel. Paklenicu. U tom kamenjaru nalazi se Crljeni Kuk, a tu se nalazi i prijevoj sličan onome kod Buljme, ali viši od potonjeg. Taj je prijevoj lako pristupačan sa Babina doca, a da se do njega dođe, treba se ponajprije spustiti duboko dolje do Babina jezera, pa se dići na policu južno od jezera, pa duboko dolje preko strmog kamenjara u neki kotao, pa u dnu ovog naći izlaz između stijena na Babin dolac. Nećkali smo se u nepovjerenju prema čobanima. No stariji od njih hladno i ozbiljno nam reče, da on tim putem često prolazi goneći ovce ili tražeći izgubljene, da na putu ima golijeti, ali da se može proći. Predvođeni, spustili smo se do Babina jezera. Jezerce je oko 40 metara dugačko, a 20 široko, dubine od 6 do 7 metara sudeći po duboku zvuku kamena, kojeg je jedan od čobana bacio posred jezera, stalno je i nikad ne presuši, a ima u njem i vodenog bilja. Uspeli smo se zatim na policu južno od jezera, pa s nje ugledasmo duboko pod nama kameni kotao u koji se trebalo spustiti, te konačno prijeći u dnu kotla neku kamenu prepreku, da bi se stiglo na Babin dolac, lijepu i za oko ugodnu zelenu oazu u sivom kamenjaru. Spuštajući se u kotao naišli smo u kamenjaru na alpski klinčić ružičaste boje, a neobično velik i ne bez mirisa. Jedan od čobančića ubrao je jedan cvijet, pogledao me, i predao mi ga bez riječi. Shvatio sam, da je to neka počast pa sam cvijet stavio u zupčak. Mekom travom Babina doca uspeli smo se preko travnatog prijevoja na same stijene što se ruše u bezdan Vel. Paklenice. Iznenadeni prekrasnim vidikom smjestili smo se na stijenama. Vel. Paklenica našla se pod nama cijelim svojim prostranstvom, a u njenom zelenilu i sivoći stijena bijelila se u istočnom njenom dijelu samo jedna točka — Parića-stan. Jugoistočno od Sv. Brda i skupine Vlaški grad Jerkovac-Kom smjestilo se Karinsko pa Novigradsko more sa Masleničkim ždrijelom, a u samom velebitskom kanalu na dalmatinskoj obali smjestio se Vinjerac, pa dalje zapadno Ražanac i preko njega Nin, kojeg danas obilježava visok tvornički dimnjak njegove nove ciglane, najveće u Dalmaciji. Otoci Pašman i ostrim vrhovima načičkan Ugljan kao da čine

jedan otok, a preko krajnjeg Dugog otoka gubilo se otvoreno more u magli. Sunce nas je tu neobično peklo, pa smo svukli kapute. Okrenuvši se prema Vaganjskom vrhu neobično smo se iznenadili videći ga obavijenog maglom, koja bi se nakon kraćeg vremena razišla, potisnuta i raznesena u vis jakim toplim strujama s mora. Taj prirodni proces odigravao se cijelog dana, pa smo i mi bili sudionici u toj igri, a sada udaljeni od tog vrha svega dva kilometra, i sjedeći trista metara niže, nalazimo se u primorju, gdje pali sunce tolikom snagom da skidamo i košulje. Naši čobančići trgali su se za dalekozor i zurili u daljinu. Bila je to najveća nagrada što smo im mogli dati!

Kraticom između stijena stigli smo do njihova pastirskog stana na Strugama. Usput, onaj stariji, pričao je kako su nedavno na Babin dolac sišla dva mlada medvjedića i ganjali se s ovcama. Nije ih tjerao, a kad se pojavila medvjedica, počeo je bježati i zvati u pomoć. Kad mu se pojavio otac s toljagom u ruci, stali su vikati, pa je medvjedica zagundala, što je bio znak uzbune i za mlade, a onda se zajedno izgubiše u kamenjaru bez štete po stado. Upitali smo ih kako se snalaze sa zmijama u planini. »Ovdje gore na visini ih nema. Kad silazimo s planine, tamo prema moru nađemo ih dosta, no svaku ubijemo« — glasio je odgovor. Pred samim stanom dočekala nas planinka, jer su naš dolazak psi najavili. Djevojka od 16 do 18 godina primila nas je sa smiješkom, a kad je opazila klinčić u zapučku mog kaputa uskliknula je od čuda: »Našli ste rožu!« Upitali smo je kako se zove taj cvijet, a ona jednostavno odgovori: »To je prava roža!« Ugostila nas je velikom zdjelom kisela mlijeka i toplom ječmenom pogačom, jer varenike ni sira nije bilo, a mi, da ne povrijedimo gostoprinstvo, dali smo se najozbiljnije na posao. Ni glad ni dobra volja ne pomogoše nam da progutamo pet litara, gusta kisela mlijeka, toliko gusta da bi ga nožem mogao rezati. I ona se kidala s čobančićima za dalekozor. Ovaj stan naseljuju ljeti čobani iz okolice Obrovca, pa u ispaši stada treba osam dana da od Obrovca stignu do Struga kod Buljme. Ostavili smo planinki dar u novcu, jer nam mlijeko ni kruh nije htjela zaračunati.

Pred domom Štirovac nestrpljivo nas je očekivao čuvar doma, koji nam je spremio iznenađenje. Bilo je šest sati poslijepodne, a kazali smo mu da ćemo se vratiti u dva. Čorbast pasulj začinjen slaninom čekao nas od dva do šest sati! Tog jutra, kad smo čekali da prestane sipiti kiša, pričali smo mu kako se na planinskim domovima opskrbnici brinu da planinari, kad se vraćaju u dom, dobiju neku toplu hranu. Nije htio da zaostane za drugima, pa nam je spremio prvorazredan pasulj. Ako ovako nastavi morat ćemo i dom Štirovac staviti među opskrbljene domove!

Slijedećeg dana jutrom, prva mu je vijest bila, da je pred zoru odagnao ispred doma divlju krmaču sa dvoje prašćića. Čuo je kako rokće tražeći hranu, pa da ne bi tko od nas došao u nepriliku izašavši iz kuće po prirodnoj nuždi, smatrao je svojom dužnosti, da nas te neprilike oslobodi. Kad smo se tog dana opraštali s našim domaćinom naišao je neki postariji brkati čoban, pa nas domaćin upozna s njim. Bio je to glavar stada ovaca, koje pasu po proplancima Duboke doline, a dolaze na ispašu na ličku stranu Velebita od sela Kruševa, što leži između Karina i Obrovca. Tužio se da su mu vuci raznijeli dvadesetak ovaca. Stisnuo sam mu ruku u znak saučešća nad tolikim gubitkom ovaca, koje mu njegovi suseljani povjeriše, pa sve onako u šali dodam: »A nije li koja od izgubljenih ovaca svršila na ražnju? A koliko si ih prodao? Treba ljudi da se sažale i smanje pašarinu ili porez, pa razdrli vuci toliku janjad!« Pogledao me sa značajnim smiješkom, pa kratko odgovorio: »Može i to da bude!«

S nešto olakšanim naprtnjačama uspinjali smo se na Badanjsku policu u namjeri, da u sjevernoj stijeni Badnja nademo put na vrh. Pravac puta odredili smo kad je Badanj osvanuo pred nama na putu iz Metka za Štirovac. Sa Badanjske police krenuli smo desno u šumu u sjeverozapadnom pravcu dobro utrto stazom do pod samu sjevernu stijenu Badnja. Produžili smo ispod stijene preko dva široka kamena plaza zapadno, da izbijemo na prijevoj između Badnja i prvog Badanjskog vrha. Ostavivši naprtnjače pod stijenom produžili smo penjanje prema prijevoju. Međutim, stijena nam se otvorila prema samom vrhu, pa smo krenuli tim smjerom. Nakon dužeg penjanja odabrani put i prijevoj opazili smo duboko dolje i desno ispod nas. Zaustavili smo se na zapadnom hrptu Badnja u stijeni deset metara ispod vrha. Dalji strmi uspon onemogućio bi nam silazak, a sići smo morali istim putem, jer smo pod stijenom ostavili naprtnjače. To nam je bio prvi i posljednji neuspjeh u izvedbi našeg programa, a divan pogled prema Počiteljskom vrhu i Visočici, te prema mnogobrojnim vrhovima Srednjeg i Sjevernog Velebita ublažavali su nam mrzovolju.

Sat i po kasnije sjedili smo ispod prvih, burom prignječenih, bukava pod samom Buljmom i promatrali već poznati vidik sa tog mjesta. Spuštajući se serpentinama u Vel. Paklenicu naskoro smo naišli na štetočinstvo u bukovoj staroj šumi. Kad smo se spustili do sastojina borove šume, do zadnjih ostataka borovih šuma, koje su nekad pokrivale najveći dio primorskog Velebita, bili smo užasnuti štetočinstvom na koje smo tu naišli. Osim već plegnutih borovih stabala tu je mnogo borova nasječeno sjekirom s namjerom, da ih bura sruši, pa će kao vjetroлом doći u ruku seljaka-štetočina! Na mnogim mjestima po tri usporedne staze spuštaju se pored prastarog izgrađenog puta, pa kiše s tog dijela šumske površine odnose preostali humus nepovratno u strmi torent potoka Bezimenjače.

Razmišljajući kako da se stane na put ovom štetočinstvu stigli smo do Parića-stana, bijele kuće koju smo ugledali već sa Crljenog Kuka i Buljme. Srdačno nas je dočekala ženska čeljad. Sjedeći na verandi pred kućom uživali smo u vareniki i ječmenoj pogači. Na upit gdje su muške glave, okrenula se žena Ante Parića prema sjeveru, prema vrletnim stijenama što se gotovo okomito ruše u Vel. Paklenicu, pa kratko zatim reče: »Eno ga moj gospodar silazi niz stijene. Bit će za pō sata ovdje!« I mi smo uprli pogled na iste stijene, no nismo ništa zapazili. Pomoću dalekozora pronašli smo kako se dvoje ljudi spušta niz stijene zapadno od Babina Kuka. Ovaj kameni zub, što se koso nadvio nad Paklenicu, daje dojam da nesigurno stoji, i da će se strmoglaviti u provaliju. Za pola sata stigao je Ante Parić sa svojim bratom do nas, pa smo se srdačno pozdravili. Nije nam bilo poznato da u Vel. Paklenicu vode sa sjevera i neki drugi putovi odnosno staze, osim onog preko Buljme te onog od Sv. Brda-Ivine vode. Tim se putem služe Parići i ostali seljaci iz Vel. Paklenice, kad polaze na košnju na Vaganjski i ostale vrhove tog dijela Velebita. Sam put izbija na Goliće pa njime uzlaze i konjići, mazge i magarci bez tovara, a natovareni vraćaju se u selo preko Buljme. Ante Parić nas uvjerava da za sat stiže tim putem na Goliće svladavši u stijeni visinsku razliku od oko 700 metara. Bilo nam je to čudno i nevjerovatno, no kad se prisjetismo onih mališana-čobana, što su kao koze skakali s kamena na kamen te sa stijene na stijenu, nismo više sumnjali u Antine riječi, jer je i on cio svoj život proveo u tim stijenama. On i brat mu kosili su sijeno na Vagnju pa nas dvoje zapaziše kad smo silazili sa sjeverne stijene Badnja. U njih kao i u Antine žene — a valjda i u ostalih — zaista su oči sokolove!

Za vrijeme okupacije proživjela je Vel. Paklenica teške dane. Onih šest, sedam kuća opljačkali su Talijani i četnici 28 puta. Stanovništvo je spašavala

planina, gdje su mnogo toga posakrivali, a naročito stoku. No otkad su si prvi-put u Vel. Paklenici stisnuli ruke lički i dalmatinski partizani nestalo je pljačke i straha, pa je ta važna dolina bila stalno pripojena oslobođenom teritoriju.

Kuća, kojoj je sada gospodar Ante Parić, već nekoliko decenija prima planinare na konak. Starina Franjo Parić, koji se prvi susretao s planinarima već prije Prvog svjetskog rata, umro je prošle godine u starosti od 110 godina. Smrt tog tipičnog gorštaka visoka stasa i žilave građe, koji je mnogo naših planinara starije i najstarije generacije proveo po Juž. Velebitu do najinteresantnijih mjesta, do kojih bi se inače teško ili nikako došlo, ostala je nezapažena kod planinara, jer slučajem prilika nije nitko od starijih posjetio Vel. Paklenicu od njegove smrti do danas. Lijepo uređena soba za planinare u prastaraj obiteljskoj kući, koju je pok. Franjo vlastitom inicijativom uređio da bi olakšao posmanjkanje planinarskog doma u tom kraju, najljepši je spomenik što ga je starac Franjo ostavio iza sebe, a njegov unuk Ante, sa ostalim članovima porodice, kroči tvrdoutrtim stazama gostoprimitstva i gostoljubivosti, koje je tako čvrsto ugazio pokojni Franjo.

Josip Kostović, Zavižan

Sjeverni Velebit

Od svih planinskih spletova i masiva našeg Jadrana vidno i daleko po ljepoti odskače planina Velebit, a posebno njegov sjeverni predjel. Dobar dio te naše planine krševit je i goletan, ali jedan dio je bogat stoljetnim (bjelogorično-crnogoričnim) šumama, vrletnim visovima, vrlo bujnim pašnjacima, a nadasve divnim pogledom na more i otoke Hrvatskog Primorja. Taj slabo poznati posebni predjel u cijelom velebitsko-planinskom sistemu isključivo pripada Zavižanu, i njegovoj okolini. Svojim planinskim kukovima i visovima nadvio se nad mala primorska mjesta, naselja i ceste i nad Jadran, kao da bi želio reći: »Ja gledam vas, kada vi ne ćete mene!«

Prekrasni raznolični pejzaži, pogledi na bezbroj otoka i otočića, divne morske obale, živopisni smještaj naših primorskih mjesta i naselja, ostavljaju u čovjeku trajnu uspomenu tako, da sa zavižanskih visova, gdje planina gleda u more, a more u planinu odlazi sa ushićenjem jedinstvene ljepote.

Malo našeg svijeta (osim domaćeg žiteljstva) spominje ime Zavižan, a i logično je to, budući da o njemu imamo vrlo malo oskudnih podataka, te mu je posvećena premalena pažnja kao i mnogim drugim predjelima naše domovine. On se nalazi nedaleko historijskog i poznatog primorskog grada Senja na nadmorskoj visini od preko 1620 metara i to u istočnom smjeru od grada. Pristupačan je sa dvije strane: sa primorja iz Sv. Jurja, Starigrada i Jablanca, a iz Like preko mjesta Krasno. Svi prilazi k Zavižanu i usponi su prohodni i to šumskim putevima i stazama približno iste daljine od podnožja velebitskog masiva do Zavižana.

Na Zavižanu, na 1600 m. nadmorske visine, pod velikim stjenovitim kukovima vrhunca Vučjaka, koji su obrasli mješovitom crnogorično-bjelogoričnom šumom, nalazi se planinarski dom »Milana Žeželja«, kojim i upravlja planinarsko društvo »Zavižan« u Senju. U domu je smještena i hidrometeorološka sta-

nica, koja sakuplja danomično podatke o atmosferskim prilikama nad ovim područjem. Jednokatna zgrada lijepo uređena izvana i iznutra, pruža planinaru ugodan boravak za kraće ili duže stanovanje. Okolni vrhunci: Veliki Zavižan, Vučjak, Veliki i Mali Rajinac, Rožanski i Hajdučki Kukovi okićeni su gustim stoljetnim šumama, pa ta okolina daje jedinstveni položaj pl. domu pred mnogim drugim planinarskim domovima. Sa doma se pruža prostran pogled na veliki dio tih vrhova, na tamne dubine i duboko dolje na more i otoke. Dani provedeni na Zavižanu često se kasnije obnavljaju u svijesti, dok čovjek ponovo poslije dugog niza godina ne ugleda one iste drage kukove i šume, koji mu svojom prirodnom ljepotom i svježinom, te šumskim mirisima vraćaju izgubljenju energiju i ljubav za ljepotu.

I klimatski uslovi Zavižana vrlo su povoljni i zdravi, ne samo za čovjeka, nego i za floru ovog kraja koja je vrlo bujna i raznolika. Usprkos svih tih činjenica ipak Zavižan nije posjećen onako, kako je svojim smještajem zaslužio. Nad samim ovim predjelom sjevernog Velebita t. j. nad visovima pod kojima se nalazi planinarski dom, a koji gledaju prema moru, susreću se dvije zračne struje odnosno mase, topla od mora i hladna iz unutrašnjosti kopna (Like). Ti trajni prilivi zračnih masa uslovljavaju preko dana ugodan boravak, dok je preko noći malo hladnije zbog priliva i jačine gorskog zraka. U ljetnim mjesecima (a to su i jedini mjeseci bez snijega) lipnju, srpnju, kolovozu i jednom dijelu rujna, srednja dnevna temperatura kreće se od $4,4^{\circ}\text{C}$ do $17,7^{\circ}\text{C}$. Dani su pretežno vedri ili sa malo oblaka koji su više lokalne naravi t. j. formiraju se nad velebitskim masivom. I klimatski faktori stopili su se u jednu skladnu cjelinu ovog, nazovimo ga, planinsko-gorovito-primorskog kraja, a što u svojoj biti i jest. Uz krševito-šumovitu sredinu zavižanskog terena prilagodio se je i biljni svijet. Po zavižanskim udolinama, klančićima i padinama kao da je netko rukom posijao sočnu travu i raznovrsno šumsko cvijeće, a među ostalim i planinski cvijet runolist. Sve te prirodne ljepote i krasni vidici uzdižu Zavižan i daju mu prednost ispred većine planinskih predjela u našoj domovini, a posebno ispred dalmatinskih i ostalih primorskih planina. Još jednom želim istaknuti, da je malo pisano o Velebitu, a napose o Zavižanu i njegovim ljepotama.

Sve što je priroda imala obilno je poklonila ovom djeliću velebitskog gorja, Zavižanu, pa tko ga jednom posjeti taj ga ima vječno u lijepoj uspomeni. Opisati ga je teško, ali posjetiti ga i proživjeti je ipak lakše.

Aconcagua

Frvenstveni uspon preko zapadnog pobočja i južnog grebena. Učesnici Frederic i Dorly Marmillor, F. Grajales i pok. Fr. Ibanez, koji je poginuo 30. VI. 1954. u bolnici u Kathmandu uslijed smrznuća zadobivenih prilikom uspona na Dhaulagiri.

Veliku »južnu stijenu« Aconcague (zapravo jugoistočnu) dijeli od zapadnog pobočja dugačka gorska kosa-greben, koji se od samoga južnog vrha spušta u dubine doline Horcones, a pruža se uglavnom smjerom jug-jugozapad. Naš put je vodio po zapadnom pobočju do visine od nekih 6600 metara, a odatle dalje do vrha uspinjali smo se po spomenutom grebenu. U visini između 6000 i 6600 metara ova je kosa neprohodna zbog orijaških kamenih gomila poput tornjeva. Niže dolje ona se rasčlanjuje i pretvara u pećine, izbrazdane kuloarima (prolazima), koji se mogu lako zaobići po sipinama.

Na osnovu opažanja, što smo ih izvršili s raznih vrhunaca »Cordon de los Dedos« još u veljači 1952., mogli smo temeljito proučiti smjer našeg puta i osobito otkriti veliki kuloar blizu južnog grebena, koji nam se činio prikladnim prolazom do njegovog gornjeg dijela. Posljednjim izviđanjem kroz dolinu »Sargento Mas«, koja leži s južne strane, uspjelo nam je provjeriti, da bi pristup onuda bio manje pogodan i da će najpovoljnija ishodišna točka biti Plaza de Mulas. Prilikom ovog drugog izviđanja obišli smo sporedni obruč grebena, koji dijeli dvije doline Horcones. Najviša točka tog obruča jest dvostruki vrhunac naslaganih pećina od oko 5500 m visine, s kojega se pruža doista uzbudljivo krasni pogled na jugoistočnu stijenu Aconcague. I baš s tog razloga smo predložili (I. uspon F. i D. Marmilloda 11. I. 1953.), da ga prozovemo »Cerro Mirador« (bajni vrh). Prema argentinskoj karti 1:50.000 ovaj obruč skreće s kote 6707 južnoga grebena Aconcague i tu označuje vrh od 6089 m; ustvari on se odvaja s kote 6089, a vrh 6089 ne postoji.

18. I. 1953. napustili smo Plaza de Mulas (4250 m) s tri lako natovarene mazge s namjerom, da se utaborimo na polovici visine zapadne padine, na podnožju prvih pećinastih stijena, što opasuju čitavu ovu stranu tog brda. Najprije smo prelazili horizontalno u smjeru juga, a zatim smo morali traverzirati jedan klanac i svladati dugačku prepreku strmih pećina. Pojedini dijelovi bili su teški za mazge, koje su prvi put prolazile te predjele. Iako smo utrošili čitav dan na uklesavanje staze s našim cepinima, ipak nam se jedna životinja okliznula kojih pedesetak metara u dubinu — na sreću bez težih posljedica za sebe i za našu opremu. Tu smo sad već prepoznali trag i otkrili (na oko 5500 m) smještaj zajedničkog logora s članovima francuske ekspedicije na Fiz Roy u prošloj godini.

Nezahvalna uloga da povede mazge natrag u dolinu zapala je našeg druga J. Guajardo. On je jednako i kasnije preuzeo brigu, da za nama nosi šatore, pošto mi dalje nismo nosili drugo do najnužnijeg lakog materijala za bivakiranje: kratke zračne stručnjače, vreće za spavanje i jedan Zdarsky (šator) za svu četvoricu.

19. pošli smo na izviđanje, a 20. rano ujutru krenusmo na put, svaki s naprtnjacom od nekih 15 kilograma. Vrijeme je lijepo, ali sa sjeverozapada puše ledeni vjetar; između pojedinih rafala čuje se urlanje vjetra povrh visokih stijena iznad nas. Mi napredujemo više manje horizontalno duž uznožja stijena u smjeru južnoga grebena, 2—3 km daleko. Dno velikoga kuloara kojim se moramo uspinjati, leži u polovici te udaljenosti nad prvim pragom visokim oko stotinjak metara. Nakon zavoja pokrivenih šljunkom nailazimo na odronjene pećine, ali ne iznalazimo zgodnog prolaza na sljeme tog praga. Uspon onamo je moguć samo okomito u veliki kuloar, i tako smo ga i trebali izvesti na osnovu našeg jučerašnjeg izviđanja, ali želja da što više štedimo svoje snage nukala nas je da i dalje tražimo lakši uspon. Ponad fantastičnih kamenih orgulja, koje je vjetar izbušio u krhkim naslagama kamena, otkrili smo konačno malo podalje od južnog grebena duboki kuloar zasut snijegom i ledom, u koji smo ušli. On vodi kroz usjeklinu sjeverno od kote 6009 m, a mi smo se morali uspinjati gotovo sasvim do te usjekline, prije nego što smo mogli skrenuti nalijevo. Okrenuvši dakle leđa grebenu spuštamo se nakoso dolje nekih 200 m preko strmog odrona i tako hvatamo dno našeg velikog kuloara (5700 m). Situacija, koju smo tu našli, bila je veoma povoljna, ali je popodne već bilo podmaklo, i zato

smo oklijevali zagaziti u to orijaško klizište u tako kasni sat. Osim toga smo naišli na jedan prirodni zaklon za naš bivak, i to je učvrstilo našu odluku da nastavimo put sljedećeg dana.

21. u zoru započeli smo juriš kroz kuloar; s početka po glatkim kamenim pločama, na kojima su naši vibrirali stvarali čuda, a kasnije po izvrsnom snijegu. Vrijeme je sveudilj bilo dobro, ali se vjetar pojačavao i njegovi udarci često su ugrožavali našu ravnotežu. Nakon uspona od nekoliko stotina metara, stigli smo do jednog tjesnaca, gdje se kuloar suzio između dvije pećinaste stijene. Ali smo imali sreću; umjesto stijene, pred kojom smo strahovali, iskrasne nam pred očima lijepo zasnježeni žljeb. Navezismo se po dvojica i pričvrstismo dereze. Malo poviše kuloar se opet proširio. Odmah zatim po široka nagnuta čistina, zdesna naslonjena na greben, svršava s okomitom stijenom, koja čini izbočinu na grebenu, a njena visina se postepeno smanjuje ulijevo. I na tom lijevom rubu postavljamo naš drugi bivak u nekoj vrsti žlijeba izrovanog između vrhunca jednog snježista i podnice stijene (oko 6400 m).

Noć je bila neugodna. Iako se vrijeme nije pokvarilo, preko našeg brda strugali su oblaci, koji su neprekidno sipali na nas mlazove sitne solike. Kao da nas je neki zloduha povrh našeg žlijeba iz zasjede zasipavao. Mi smo se stisnuli u našim vrećama od pahuljica i pod Zdarskym, ali ledena krupica posvuda je našla da prodre do nas. Kad se sutradan razvedrilo, odvažismo se doduše izmiliti iz naših čahura, ali smo bili vrlo neodlučni i nismo znali šta da poduzmemo. Napokon smo se morali pomiriti sa sudbinom i ostati na tom mjestu, dok se oporavimo. Ako vrijeme dopusti, pokušat ćemo prijelaz, ako ne, morat ćemo se vratiti dolje. Pod večer se nebo razvedrilo, a boja horizonta pri zalazu sunca obećavala je dobro. Krivulja našeg optimizma opet je porasla.

23. siječnja. Od 2 sata ujutro slušamo simpatični šum našeg benzinskog kuhala. U zoru smo spremili naprtnjače i krenuli na odlučni put. Prva dva sata bila su najteža. Tek smo se nešto malo uspjeli, kadli se na nas obori bura s takvom snagom, da je hladnoća prodirala do kože usprkos debljine naše odjeće. Napredujući po gornjem rubu stijene — neke vrsti sporednog grebena zapadne padine — stigli smo do točke, gdje se ova spaja sa sljemenom južne kose, vjerojatno na koti 6707 po karti 1:50.000. Sunce se izdiglo na čisto nebo bez oblaka. Na sve strane pruža se neograničeni pogled. Mi se zaustavljamo, da izmasiramo noge naših drugova i onda nastavljamo put po grebenu, koji ne ćemo napustiti sve do vrha. Mislili smo, da ćemo hodati po glatkom zasnježenoj i zaleđenom grebenu, a kad tamo imali smo pred sobom blago rebro, po kojem se izmjenjivao snijeg s razrovanim pećinama i kamenjem. Ustvari smo naišli samo na jedno jedino opasno mjesto, na jednu malu izbočinu izvrnutih hridina. Pomalo je vjetar popustio toliko, da je to bio najljepši dan u ta tri tjedna u Kordiljerima. Uspinjali smo se polagano i mirno uživajući od srca u našoj šetnji pod sunčanim nebom.

Od Mercedario do Pupungata sjajni niz vrhunaca i ledenjaka srednjih Kordijera proteže se u duljini od 200 km, a njihov reljef se još jače ističe iznad bijelih naslaga pahuljavih oblaka, koji su se slegli u uvale dolina. Ali naši očarani pogledi ispituju ponajviše grandioznu jugoistočnu stranu i njenu perspektivu isprekidanu nadvisima leđa naslaganog u terasama. Kamenje, koje namjerno odvaljujemo, juri vrtočlavlom brzinom i gubi se u praznoj dubini prema crnkastoj kori donjeg ledenjaka Horcones, koji se stisnuo u dnu doline, 3000 metara ispod nas. A mi već zamišljamo naš uspon po toj jugoistočnoj stijeni i u duhu se penjemo s terase na terasu.

U 5 sati popodne tradicionalni zagrljaji na vrhu Aconcague. Tu nalazimo u malu hrpu kamenja okomito zabodeni cepin, što su ga prije 6 godina tu ostavili T. Kopp i L. Herold, koji su prvi stigli na taj vrh sjevernim putem. Ja taj cepin zamjenjujem za svoj uvjeren, da će ga za nekoliko dana japanska ekspedicija, koja dolazi sa sjevera, odavde odnijeti i predati svečano Predsjedniku Peronu... Ta mala igra ponavlja se češće na vrhu Aconcague. Upisujemo se u vrhunsku knjigu, u kojoj nema drugih upisa osim dvojice Nijemaca, i stavljamo je natrag u kutiju dodavši i običajne male zastavice: švicarsku i argentinsku.

Greben, duž kojega nastavljamo naš prijelaz, s početka je uzan, i potreban je veliki oprez tim više, što je i jako zasnježen. Nakon 200—300 metara teren postaje laganiiji i mi skidamo užu i dereze. Malo prije nego smo se spustili u poznati nam »kanalčić« sjevernog vrha, prolazimo mimo kostura jednog guanaco (andska divokoza), kojemu se tu već prije više godina začudio i Kopp — i svi oni, koji su o tom čitali u njegovoj knjizi. Ibanez nam otkine jednu capicu za uspomenu i predlaže, da greben, koji spaja oba vrha, nazovemo »grebenom guanaco«. Kako je već bilo kasno,

odustali smo od uspona na blizu sjeverni vrh, koji uostalom sva četvorica već poznajemo. Malo nakon zalaza sunca mi se jedan za drugim dosklizasmo do malog sklonište »General Peron«, koje je Grajales brzo očistio od snijega, što je unutra prodro kroz slabo zatvorena vrata. Naše benzinsko kuhalo stupilo je odmah u akciju i doskora je ugrijalo maleno sklonište od dasaka.

24. siječnja vratili smo se u Plaza de Mulas, a nakon oduljeg zadržavanja u skloništu Plantamura (oko 6000 m) i nakon odmora uz prvi tanki mlaz vode, koji smo otkrili u jednoj kamenoj usjeklini. Koliko li nas je rezveselio žubor žive vode, što smo je u dugim gutljajima sipali u naša prosušena grla... a k tome nas blaži ono toplo sunce...! Bio je to posebni užitak nakon toliko dana provedenih u svijetu krutog leda. Ali i taj će brzo izblijediti kao i bolni ujed hladnoće i suha žeda. No u nama će ostati sjećanje na proživjele časove u tim visinama, i razvedravati nam i najtmurnije časove života, ako takvi nadodu...!

Put po zapadnom pobočju i po južnom grebenu predstavlja umjereni stepen teškoće. Ali je mnogo zanimljiviji i više »alpinistički« nego li običajni sjeverni put, koji je već danas u svojih devet desetina jahača staza. Pošto je ishodišna, a i povratna točka ista za oba smjera, to se bez većih poteškoća može kombinirati ugodno traverziranje Aconcague. Naš smjer je bio najlogičniji i iziskivao je 7 dana vremena. Od toga otpada jedan dan na istraživanje puta, a jedan dan na zadržavanje zbog lošeg vremena. Dakle, pod povoljnim uvjetima treba računati između 4 i 5 dana za ovu turu. Dobri navez, privikao na visinu, mogao bi čak eventualno već drugog dana stići do gornjeg bivaka, a treći dan na vrh, osobito ako se može zaobići kota 6009. Veliki kuloar može biti donekle opasan zbog kamenih lavina. Za vrijeme našeg ranog jutarnjeg penjanja vidjeli smo svega jedan oveći kamen, koji se odronio s gornjih strmina i stropčastao u uzinu kuloara, malo iza kako smo mi prošli. Ne vjerujem, da bi opasnost tokom dana bila veća, jer je to velika visina i sunčane zrake su slabe, ali može da postane opasnije pod kraj sezone.

Jasno, da se ovaj put može preporučiti samo onima, koji dobro podnašaju velike visine i posjeduju moderni, topli i lagani materijal za bivakiranje.

(Prijevod s francuskog članka
F. Marmillog u Les Alpes I/1955)

Dr. M. Florschütz

Branko Frank, Kutina

„Biokovo lijepo ti si . . .“

Najveća je želja svakog mladog planinara da se uspne na Triglav, Dinaru, Velebit, Goliju i neke druge vrhove, sa zbilja zavidnom visinom. Poseban je užitak koji nam pružaju planine svojom raznolikošću. Svaka planina ima svojih specifičnih osebnosti, svojih čari. No utisak, koji je na mene učinio izlet na Biokovo ostat će nezaboravan.

Vrletna je to planina, koja se pruža duž Jadranske obale između Cetine i Neretve. Kao da se diže iz samoga mora, Biokovo izgleda kao neprelazan zid, krševit i go, pokriven gdje gdje zelenim mrljama vegetacije. Običan prolaznik, koji se vozi brodom, mora se oduševiti kontrastima boja i oblika ni ne sluteći da to nije sve što Biokovo pruža.

Logorovao sam s članovima PD »Jelengrad« iz Kutine podno samog Biokova, u Brelima. Jednog dana došao je dugo željeni trenutak: izlet na Biokovo. U grupi, koja je pošla za Bašku Vodu bili su Vlado, Tomica, Neda, predsjednik društva drug Jagačić i ja. Ne znam što je svaki od njih mislio i osjećao, no u meni se razvio nekakav čudan osjećaj veselja s primjesama potajne strepnje, tako da je to izgledalo kao nekakva trema, pred onim što je trebalo da dođe. No takav osjećaj potpuno mi je razumljiv, ako se uzme u obzir da je to bilo moje planinarsko »krštenje«. Svi ostali prošli su neki manje neki više naše planine. Što se toga tiče od nas mladih najiskusniji je Vlado, a o drugu Jagačiću da i ne govorim. Njih dvojica su već prošle godine bili na Biokovu, a među ostalim imadu i žigova Triglava. Vozeći se brodom gledam Vladinu iskaznicu. Listam, brojim: ništa manje nego 38 žigova s raznih vrhova. Gledam ga i divim se tom mladom planinaru, a on se samo skromno, no nekako u isto vrijeme nadmoćno smješka. Taj smijeh nije nestao s njegova lica ni onda kad sam ja, zajedno s Nedom i Tomicom, promatrao stijene Biokova. Vjerojatno je moje lice odavalo osjećaj čuđenja, kada su nam pokazivali kuda se moramo penjati.

Oko 18 sati stigli smo u Makarsku. Nakon nužnih informacija, uputili smo se prema planini sa željom da što prije stignemo do planinarskog doma na visini od 1370 metara.

S trga smo pošli ravno ulicom, koja nas je dovela do uskog puta među maslinicima. Takvim putom išli smo desetak minuta, zatim smo skrenuli ulijevo i pošli prvom serpentinom. Makarska je već bila iza nas. Pred nama je bio još jedan skup kuća i — Biokovo. Uskoro smo stigli do tih posljednjih kuća. Tu smo se na čas zaustavili i posljednji put, prije nego »zagazimo« u planinu, usmjerili smo svoje pogleda na Biokovo. A ono je izgledalo kao ogromna avet raširenih krila, ali ipak primamljiva u svom nijemom miru, i kao da čeka da nas primi u svoj zagrljaj . . . Krenusmo dalje. Odmah iza posljednje kuće uspon je postao teži, da takav ostane čitavog puta. Osjećali smo se izvrsno, tako da je vladalo vedro raspoloženje. Hodali smo jedan iza drugoga veselo čavrljajući i šaleći se. Svakim korakom bili smo sve dublje u planini, u jednom novom svijetu bogatstva i raskoši. Svakim časom zamjećujemo nešto novo, ljepše. Jedinstven je osjećaj nalaziti se u planini kad sunce zalazi, s divnim pogledom na more i prekrasnom panoramom Makarske. Kroz sumrak hodamo dalje. Sada

već šutke, jer umor se osjeća, iako nitko to ne pokazuje. Odjednom čujemo ugodan zvuk zvonaca. S lijeve strane uz pećinu spušta se nama ususret krdo koza i ovaca. Gledali smo ih kako superiorno vladaju onim terenom, skačući s kamena na kamen, kao da se nalaze na kakvoj ravnoj površini. U prolazu izmijenismo nekoliko riječi s goničima. Počeo se hvatati mrak. Mi se nalazimo već duboko u planini. No uslijed izvanredne akustičnosti čuje se glazba iz hotela u Makarskoj. Prve zvijezde pojavljuju se na kristalno čistom nebu. Pale se svijetla u Makarskoj. U isto vrijeme na glatkoj morskoj površini pojavilo se bezbroj svjećarica. Tako na visini, čovjek kao da se nalazi između dva neba pokrivena zvijezdama, osjećajući se u isto vrijeme beznačajan i velik, pun snage. Već dosta umorni, na domaku cilja, sjeli smo da se odmorimo i uživamo u tom veličanstvenom prizoru. Malo kasnije, hodajući, začusmo lavež pasa kod planinarskog doma. Bili smo zadovoljni, što smo stigli, umor je bio jači od nas.

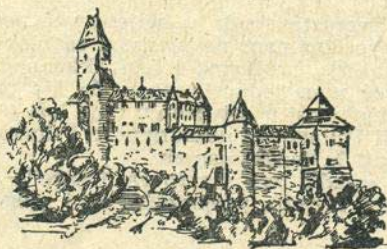
U domu smo se ugodno smjestili zahvaljujući velikoj susretljivosti opskrbenika Marina. To je vrlo simpatičan drug četrdesetih godina, nadasve uslužan i brz. Svi ga hvale, gledamo u knjizi utisaka. »Mnogo sam prošao«, kaže drug Jagačić, »ali takvog obskrbnika još nisam sreo.« Poslije večere Marin nam je pričao o životu u planini i o borbama na Biokovu za vrijeme NOB-e. Zatim smo svi zajedno pjevali. Legli smo dosta kasno i onako umorni odmah zaspali.

Zorom nas je Marin probudio. Brzo smo se spremili i krenuli prema »Sv. Juri«. Pred nama je bio put od dva sata hoda. Ovaj dio puta bio je mnogo lakši no onaj od Makarske do doma. Lagano se uspinjemo i imademo osjećaj kao da hodamo po ravnom. Čudimo se različitim kontrastima: na jednoj strani gola stijena, na drugoj lijepa bjelogorična šuma pretežno bukova. Svi željno očekujemo čas kad ćemo se naći na vrhu. Drug Jagačić i Vlado su odmakli a mi ih slijedimo. Izlazimo iz male šumice i gle: pred nama je posljednji, ali i najteži dio puta. Vrlo strm uspon no na svu sreću ne previše dugačak. Još malo i bit ćemo na vrhu. Nestrpljenje raste. Još, još jedan zavoј — radosni povici. Tu smo! 1762 metra nad morem. Krasan pogled otvara se na obje strane. Gledamo na more: Brač, Hvar, Pelješac, Korčula, Lastovo, Vis. Sve je to daleko ispod nas. Kažu da se i talijanska obala vidi poslije kiše. S druge strane: Imotski, Sinjsko polje i mnoga sela. Oduševljenju nema kraja...

Vrijeme brzo odmiče, moramo se vraćati.

Sjedeći na brodu, koji je stajao u luci Makarske i čekajući na njegov polazak naši su pogledi bili usmjereni na Biokovo. Nisam siguran, ali mislim da su i ostali mislili kao i ja, da ljepotu Biokova mogu uočiti i osjetiti samo oni koji njime prođu. Poslije svega toga nameće mi se jedno pitanje: Kako mogu svi oni koji se uopće ne bave planinarenjem upoznati ljepotu planina i uopće ljepote naše zemlje. Jer ono što oni vide to je samo manji dio.

Vratili smo se u logor umorni, no veseli i sretni. Razgovoru nije bilo kraja. Oni koji nisu išli, radoznalo su nas ispitivali, pomalo nam bili zavidni i taj dan smo bili junaci logora. Mi smo se jednoglasno složili, da nam je izlet na Biokovo bio najljepši doživljaj za vrijeme našeg logorovanja.

Iz planinarske literature

ETOILES ET TEMPÊTES (six faces nord), napisao Gaston Rébuffat, izdanje B. Arthaud, Pariz-Grenoble, 147 strana + apendiks i 37 fotografija.

Knjiga predstavlja opis uspona kroz šest sjevernih stijena, vjerojatno najtežih u evropskim alpama. Ona predstavlja i više od toga: pred nama je djelo čovjeka koji je od penjanja napravio sebi profesiju, ali koji u svoj zanat unosi sav polet amatera. Prelazeći na brzinu preko svojih početničkih dana, autor hronološki, čisto opisno, iznosi svoj put, pričajući sa puno osjećanja za lijepo u prirodi. On je stvoren za stijenu, on je u njoj našao sebe — to je njegov jednostavan odgovor na sva pitanja. Istina je da je malo ljudi kao Gaston Rébuffat koji su prošli (i ostali živi) sve što je opisano u knjizi: sjevernu stijenu Grandes Jerasses i sjevernu stijenu Drusa u grupi Mont Blanc, sjeveroistočnu stijenu Piz Badile u Engadinu, sjevernu stijenu Materhorna u Valaisu, sjevernu stijenu Velike Zine u Dolomitima, i sjevernu stijenu Eigeru u Bernskim Alpama.

Kada bi ovo bila prva knjiga koja govori o ovim tek pred rat osvojenim stijenama, bilo bi interesantno kroz nju saznati više o tome. Ali to je već poznato; i na našem jeziku postoji više djela domaćih i stranih, sa tom sadržinom. A već smo i pomalo navikli na opise tih dramatičnih uspona, koji su za štamparska poduzeća vjerojatno financijski vrlo zahvalan materijal. Zašto je potrebno da se piše o senzacionalnim usponima da bi pisanje našlo put u javnost? Zašto skroman svakidašnji planinarski rad nije predmet ničijeg romana? Možda je potrebna ruka većeg majstora da bi svakidašnjica postala interesantna.

Romantična žica autora cijelo vrijeme pokušava da od teškog napravi lijepo, a to može da razumije samo onaj koji to tako i doživljava, a to je planinar. Ali ako je knjiga pisana za planinare, njima ona ne donosi ništa novo. A za široku publiku to ostaju čudaci koji nalaze sumanuto zadovoljstvo u nepotrebnom izlaganju životnim opasnostima. Sa zanimanjem sam pratio kako publika prima ovakve knjige: neki su se naježili i odgurnuli je («strašno je to i gledati»). Drugi su pitali »kakva je to fotomontaža?«. »Kada gledam ove stvari, dođe mi da prestanem da se bavim alpinizmom!«, rekao je jedan mladi penjač, dekuražiran beznačajnošću sopstvenih dostignuća u kojima se dosada njegova ambicija uljuljkivala. Neki se pitaju: što nam može nadoknadi stečenu vrlinu ako poginemo?

Kroz svoju knjigu Rébuffat kao da je htio da kaže: sve je to tačno, ali naša radost je u borbi za život, a ne u smrti, i ona je samo naša.

U nizu knjiga na temu penjanja ova ne predstavlja ništa posebno. Pa ipak, ljubitelji planina u njoj će naći još jedan hvalospjev prirodi, primjer upornosti, srčanosti i drugarstva, dat kroz lično iskustvo na skroman način, pristupačan samo onima koji su stigli zaista daleko.

Dr I. S.

HIGH ADVENTURE, napisao Edmund Hillary, izdanje Hodder & Stoughton, London, 224 strane.

Evo još jednog dokumenta o najvećem planinarskom događaju našega doba. Iako knjiga pretenduje da bude autobiografija svjetskog planinara broj jedan, ona je to samo djelomično. Hillary svoju biografiju zapravo i počinje u Himalaji, možda s pravom smatrajući da su njegovi šegrtski doživljaji u New Zelandskim Alpama blijedi prema osvajanju vrha svijeta. Mi bi svakako voljeli da čujemo i nešto više o njegovom Zeelandu, utoliko prije što je to kod nas rijetko pominjana tema, ali osim nekoliko privlačnih fotografija i općih napomena na početku knjige, ne nalazimo više ništa.

Iako je o osvajanju Everesta svuda u svijetu već podrobno pisano, Hillary u svom opisu daje nešto novo. On nam ne pristupa sa planovima, šemama, dvadeset puta ponavljanim historijatima, brojkama i tehničkim podacima. On ne filozofira i ne stvara »ideologiju«, već nam jednostavno priča šta osjeća, prikazujući se kao sposoban penjač, čija tvrdoglavost u ostvarenju cilja leži u osnovi njegovog uspjeha. Možda baš toj kombinaciji Hillarijeve nezadrživosti i drskosti, i Huntove obazrivosti i pedanterije treba pripisati britanski uspjeh.

Vidio je jednom kao mladić dva planinara, i zaželio je da i on to bude, da i njegovo lice bude od sunca i vjetra preplanulo, da i njegovi mišići budu otvrdnuli

od dugog marša a u duši spokojstvo poslije prebrođenih teškoća i doživljenog uspjeha. Pomislio je u sebi »oni znaju zašto žive«, i kada je probao osjetio je da više ne može bez planina. Škola mu nije išla od ruke te ju je napustio, gajio je sa ocem pčele a misli su mu lutale po planinama. Čitajući knjige sanjao je o svjetskim vrhovima, i ne sluteći da će njegov skorašnji odlazak na penjanje u evropske Alpe biti neposredan uvod u penjanje na Himalaje, koji od 1950 godine predstavljaju stalnu scenu njegovog rada.

U ovoj knjizi opet čitamo poznatu priču o izviđanju, pripremama i osvajanju vrha svijeta. Ali ona je interesantna i uzbudljiva. Čuli smo novinarske izvještaje, čuli smo Huntove brojke i vidjeli njegove grafikone, a sada vidimo kako je stvarno izgledalo penjanje kao doživljaj — ono što nam je svima blisko. Zbog toga ova knjiga ne predstavlja samo dokumenat o jednom historijskom događaju, već i literarno djelo. Interesantna je zamisao da se u knjizi objave i čitavi komadi Hillarijevog filma, snimljeni na pojedinim markantnim točkama uspona. To još više doprinosi da se čitalac unese u inače tečno i slikovito pričanje doživljaja, i da zajedno sa junakom savladuje teškoće i uživa u pobjedi.

Ova knjiga pokazuje da Hillary nije samo majstor u snijegu i ledu, već da perom umije da barata isto kao i cepinom.

Dr. I. S.

V I J E S T I

III. SLET PLANINARA SRBIJE

Slet se održao na planini »Goliji« koja se nalazi jugozapadno u Republici Srbiji nedaleko Kopaonika. Polazna stanica za Goliju je Raška. Od Raške do sletišta ima 27 km sa usponom na 1.650 m, dok je najviši vrh Golije 1.833 m.

Već sama činjenica da je slet određen na toj visini i tako daleko od polazne točke pokazuje, da su organizatori imali nakanu prirediti jednu čisto planinarsku manifestaciju. Sletišta se nalazilo na proplanku zvanom »Česta vrela« koji se nalazi ispod vrha »Crni vrh«, jednog od najljepših vrhova na Goliji.

Prostrani proplanak »Česta vrela« bio je razdijeljen na nekoliko posebnih tabora, igrališta, ambulante, kuhinje i ostalih pomoćnih odjeljenja. Sama organizacija Sleta bila je uređena po skautskom primjeru, gdje je svako jutro bilo određeno ustajanje, dizanje zastave i ostale priredbe, koje su se održavale po programu Sleta. Navečer bilo je opet spuštanje zastave uz prisustvo svih članova sleta i čitanje dnevne zapovijedi. Tako je svaki učesnik znao što se na sle-tu zbilo ovaj dan, kritiku eventualnih griješaka kao i program za slijedeći dan.

Prisutno je bilo oko 1.500 planinara i planinarki Srbije, a iz ostalih Republika bilo je oko 30 osoba.

U programu sleta osim pojedinih sportskih natjecanja, kao odbojka, takmičenja u strijeljanju, bacanju kamenja i balvana, skok u visinu, trke i t. d., bilo

je najvažnije za nas planinare orijentaciono takmičenje. Takmičilo se 35 grupa iz različitih društava sa 175 učesnika koji su dobili zadatke da pomoću karata i kompasa nađu određeni zadatak, vrela, kotu ili drugo markantno mjesto i to u daljini od 25—50 km., tako da su ostali noćiti jednu noć vani pod šatorima. Na određenim mjestima bili su šatori kontrole sa radiostanicama, koji su štabu sleta javljali kada je koja ekipa prošla i unašali svakoj ekipi potvrdu o prolazu iste u poseban spisak i u svoj zapisnik. Ocjena je bila tako stroga da su postavili čak i jednu lažnu kontrolu jer se htjelo, da svi oni koji naidu na nju sami uvide, da je ta kontrola lažna jer je smještena izvan njegovog puta i cilja.

Interes je za takmičenje bio tako velik da su gotovo svaku ekipu nakon povratka u sletišta pratili članovi njihovog društva do štaba, da provjere kako su njihovi članovi uspjeli u tom maršu.

Ako se uvaži da je kroz cijelo vrijeme sleta ili bolje rečeno kroz vrijeme tog takmičenja padala kiša sa velikom hladnoćom te da su članovi ekipa onako mokri spavali vani pod šatorom, gdje ih je zadesila noć i unatoč toga došli borbeni, zadovoljni natrag, vidi se da je moral i disciplina bila zaista na planinarskoj visini.

Na 7. VII. u svečanom dijelu sleta povodom svečanosti održani su govori od strane članova štaba sleta, gostiju bratskih planinarskih Saveza Hrvatske i BiH, Armije i narodnih vlasti. Tom pri-

likom proglašeno je na sletu i nekoliko društava kao najbolji te podijeljene nagrade takmičarima orijentacionog marša. Nagrade su bile jedan šator i pet cepina, te zastava i pet planinarskih hlača.

Kiša je ometala sve priredbe sleta, jer je uz jaki vjetar padala cijelog vrijeme sa malim prekidima. Unatoč te kiše program se odvijao uzorno. Disciplina je bila vanredna, duh učesnika na visini a organizacija odlična. Svaku večer kod logorske vatre bilo je unatoč kiše veselje, ples pjevanje i zabava. Poslije svečanog dijela sleta, u četvrtak 7. VII. 1955, zaključen je slet i pošlo se polaznoj točki za slet »Raški«, gdje se je opet štab sleta pobrinuo za hranu i smještaj sviju učesnika do dolaska njihovih vlakova.

Nekoliko ekipa je unatoč kiše ostalo još par dana na sletištu, koje će odvojeno čiti kući po svom nahodjenju.

Smještaj sleta, organizacija, disciplina na sletu i program bili su na visini, pa je svaki učesnik mogao sa tog sleta ponijeti najljepše utiske, jer je i ta kiša koja je štošta pokvarila u programu, pokazala planinarsku svijest drugova planinara Srbije.

IV. SLET PLANINARA JUGOSLAVIJE U TJENTIŠTU NA SUTJESKI

Održan dne 26.—27. VII. 1955

Zaključkom Plenuma Planinarskog saveza Jugoslavije u Sarajevu odlučeno je, da se ove godine održi slet planinara Jugoslavije u Bosni. Već na plenumu izjavili su predstavnici Bosne i Hercegovine, da će se slet po svojoj prilici održati na jezeru Jablanici, kako bi posjetitelji sleta mogli ujedno posjetiti i ogromnu elektranu u Jablanici.

Konačno je u zadnji čas, samo 14 dana prije početka, promijenjeno, da se slet održi u Tjentištu. U ovo kratko vrijeme nije mogao sletski odbor dati svima republikama sva potrebna uputstva, jer je sletišta izvan željezničke pruge, a spojeno je samo sa šumskom željeznicom, što je utjecalo, barem u našoj republici, da je bio manji posjet.

Na slet je stiglo oko 2.500 učesnika, većinom iz Bosne i Srbije, dok je iz Hrvatske bilo oko 150 učesnika.

Otvorenje sleta bilo je 26. VII. tek oko podne, zbog lošeg vremena i zbog čekanja još nekih drugova koji su trebali stići vlakom iz Foče. To odgađanje pokvarilo je donekle svečanost otvorenja. Slet je otvorio domaćin predsjednik Planinarskog saveza Bosne i Hercegovine

Dr. Stevo Jokanović, a govorili su i drugovi delegati Planinarskog saveza Jugoslavije i ostalih republika, te predstavnici narodnih vlasti Republike Bosne i Hercegovine. Poslije podne isti dan pošlo se na grob Narodnog heroja druga Save Kovačevića, pa su mu svi učesnici sleta odali počast. Tom su prilikom predstavnici republika polćžili na grob vijence.

Isti dan su počela sportska natjecanja kao streljačka, trčanje i t. d. Od planinarskih disciplina pošle su ekipe pojedinih društava na orijentacione marševe sa određenim zadacima. Natjecala su se pojedina društva iz Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore.

Navečer se zapalila velika logorska vatra i ispalile mnoge raketa. Jedan drug, učesnik proboja naših boraca u Sutjeski prikazao je preko zvučnika kratko i veoma lijepa sve teškoće i junaštvo naših boraca prigodom borbi u Sutjeski.

Cijeli ovaj večernji program odvijao se lijepo ma da je padala jaka kiša.

Drugi dan, 27. VII. pošli su učesnici sleta sa vijencima odati počast kosturnici palih boraca u bojevima V. ofenzive na Sutjeski.

Kod završetka sleta dodjeljivane su nagrade Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, kao domaćinu i najboljim društvima kod natjecanja na orijentacionom maršu.

Dodjeljivane su nagrade društvima kao šator, vreća za spavanje, naprtnjača, cepini, planinarski opjevni predmeti i što je neobično kod planinara dvije lopte.

Nakon govora delegata Saveza i ostalih delegata zaključen je slet, pa su se prisutni počeli razilaziti.

Ovaj slet je imao sportsko planinarski karakter, pa se je tako kod pojedinih članova štaba sleta zamjeravalo, da se ode na planinarske ture, a da se ne čeka na rezultat sportskih natjecanja i ostalog programa sleta kao dizanje i spuštanje zastave i t. d.

Ovaj slet nas je opet mnogo naučio, jer se pokazalo, da se kod odluke za smještaj sleta mora računati na loše vrijeme i prilaz sletu, jer se prilaz šumskom željeznicom od Foče do Tjentišta i natrag odvijao dosta teško i izgubilo se mnogo na vremenu, pa je zato i otvorenje bilo istom oko podne. Sve je to otežavalo pravilan rad sleta što je za požaliti, jer je domaćin Saveza Bosne i Hercegovine dao sve od sebe da bude slet na visini i tome se ima zahvaliti da je slet tako uspio.

Organizacija sleta bila je veoma dobra. Hrana je bila veoma obilna i dobra, svaki je dobio hrane koliko je htio.

Razglasna stanica bila je dobra, samo treba ubuduće dati više pažnje programu, glazbi i na način obavještanja pojedinih točaka.

Svakako treba dati priznanje organizatorima sleta, da su na tom mjestu, uz te vremenske prilike, uspjeli ovako dobro organizirati slet sa 2500 učesnika.

Dragutin Mlač

NOVE MARKACIJE NA VELEBITU I OBNOVLJENE MARKACIJE NA BIJELIM I SAMARSKIM STIJENAMA

Komisija za markacije pri PSH je preko grupe alpinista planinarskog društva Sveučilišta »Velebit«, a u okviru svog plana, markirala u južnom Velebitu tri markacije. Jedna od tih je markacija, koja je izvedena od željezničke stanice Medak, preko mjesta Medak do Bukove Glave. Tu se spaja sa već markiranim putem koji vodi do novosagrađene planinarske kuće pod Štirovcem. Ta markacija je obnovljena. Prva od dviju novoizvedenih markacija vodi od planinarskog doma do Buljme preko Marasović vode, raskrsnice za Vaganjski vrh, te se spaja s putem koji vodi preko Parića-stana i Velike Paklenice u Starigrad. Markaciju od početka Grubišina dolca do Buljme obnovili su članovi planinarskog društva »Dinara« iz Knina. Treća markacija je izvedena jednim od najljepših puteva u južnom Velebitu i vodi od planinarskog doma sjevernom stranom Babina vrha, Vaganjskog vrha, Malovana, sistemom livada, kroz guste šume i najzad dolinom Bunovac, da se poslije serpentina, koje vode do Bunovačkih vrata (srušeno staro planinarsko sklonište) spoji sa južnim putem te zatim njime sastavi do grebena i dalje prema Svetom brdu. Markacija je izvedena samo do grebena. Sada mogu planinari u istom danu uživati u jedinstvenim ljepotama sjeverne strane Južnog Velebita i nakon serpentina povratiti se južnim putem koji pruža pogled na more, otoke kao i krške oblike karakteristične za taj dio.

U planu je obnova markacije Struge-Visočica, Struge-Sveto brdo, (južni put), te izvođenje spoja do ceste Obrovac-Lovnac.

Grupa srednjoškolske sekcije PDS »Velebita«, obnovila je markaciju puteva na Bijelim Stijenama i to od Begove staze Rusovim jarkom do Hircove kuće. Druga obnovljena markacija vodi od

Hircove kuće ispod Boca na Begovu stazu i njom do 13. kilometra, pa dalje lijevo do Ratkovog skloništa na Samarskim stijenama. Ovdje je ista grupa izvela radnu akciju na samom skloništu.

B. L.

IZ RADA PLANINARSKJE SEKCIJE »DR. MAKSA PLOTNIKOVA«

U okviru Planinarskog društva »Japetić« u Samoboru osnovana je u lipnju prošle godine Planinarska sekcija u poduzeću Fotokemika, koja nosi ime jednog od pionira naše fotoindustrije i poznatog alpinista pokojnog Dr. Maksa Plotnikova.

Ova mlada planinarska jedinica veoma je ambiciozna u svom radu i već je dosada imala lijepih uspjeha.

Sekcija ima već znatan broj članova, pa izgleda, da će uskoro postati samostalno planinarsko društvo.

Veliku agilnost i polet dokazuje i to, da je sekcija organizirala planinarsku izložbu u spomen Dr. Maksa Plotnikova, koja će se održati u Samoboru od 23. do 30. listopada ove godine, a na učestvovanje u izložbi pozvani su članovi svih planinarskih društava učlanjenih u Planinarski savez Hrvatske. Izložba će biti u prostorijama Gradskog muzeja u Samoboru.

Za drugo polugodište 1955. izrađen je, na polugodišnjoj skupštini, obilan radni plan, po kojemu će biti priređeni izleti i ture u planine Gorskog kotara, Zaslavlja i tri velika planinarska marša. **Ur.**

T E Č A J GORSKE SLUŽBE SPASAVANJA NA BIJELIM STIJENAMA

U posljednje je vrijeme broj alpinista u Hrvatskoj znatno porastao, a s tim u vezi i broj uspona, koji se izvode u republikama, koje nemaju razvijenu tu službu. Zbog toga Komisija GSS kod planinarskog saveza Hrvatske želi osposobiti što veći broj svojih članova za samostalno spasavanje iz stijene, pa će održati tečaj na Bijelim Stijenama krajem mjeseca rujna ove godine.

Prema zaključku Plenuma GSS održanog u Zagrebu 19. VI. o. g. priređene su vježbe za članove stanica izvan Zagreba i to na Okiću i Kalniku. Komisija je osigurala instruktorsku momčad, koja je sa polaznicima vježbe prešla cjelokupnu penjačku tehniku. Vježbe su bile izvođene u okviru priprema za tečaj.

Završetak tečaja održat će se na Kleku, gdje će tečajci sudjelovati u demonstraciji spasavanja »unesrećenog« iz jednog težeg smjera.

Tako će naša služba spasavanja dobiti novi, mladi kvalitetan kadar samostalnih spasavalaca.

ALPINISTIČKI ISPITI

U ovoj penjačkoj sezoni održani su ispiti za najviši naslov u planinarskoj organizaciji Hrvatske. U ispitnoj komisiji bili su pročelnik Komisije za alpinizam PSH Stjepan Brlečić, i pročelnici alpinističkih odsjeka Slavo Brezovečki. Nikola Šimunović i Aleksandar Blažuk.

Predsjednik ispitne komisije Stjepan Brlečić, ispitivao je kandidate o ciljevima, zadacima, organizacionoj shemi planinarske organizacije s posebnim osvrtom na organizaciju i zadatke alpinističkih odsjeka. Slavo Brezovečki, ispitivao je povijest i ideologiju planinarstva i alpinizma, zahtijevajući uz opće poznavanje povijesti planinarstva kod nas i u inostranstvu, i objašnjenje individualno-psiholoških gledanja na alpinizam i njegove probleme. Pročelnik AOPDS »Velebit« Nikola Šimunović detaljno je i precizno ispitivao kandidate tehnički dio i tražio demonstraciju određenog zadatka opisom ili crtežom. Osim tehničkog dijela ispitivao je i prvu pomoć, te organizaciju tura i logorovanja. Saša Blažuk, pročelnik AOPD »Zagreb« ispitivao je orijentaciju na terenu sa i bez pomagala i morfologiju stijena.

Ispitu su pristupili: Nedjeljko Jakić, Ivo Bujan, Branko Lukšić članovi AO PDS »Velebit«, Drago Kivač član AOPD »Zagreb« i Drago Šafar pročelnik AOPD »Željeznica«. Oni su pristupili ovim ispitima nakon višegodišnjeg aktivnog staža za koje vrijeme je veličina od njih ispunila uspone ekstremnog stupnja teškoće, kao i brojne prvenstvene uspone.

Svi kandidati su na ovom ispitu potpuno zadovoljili i pokazali svoje primjerne sposobnosti i znanje iz cjelokupne građe, a napose u tretiranju alpinističkih ideoloških problema. Na ispitu se vidjelo da kandidati prate ne samo svoju domaću nego i inostranu stručnu literaturu.

Nakon ispita je kandidatima dodeljen naslov alpiniste, te su njime dobili i službeno priznanje za svoj svestran planinarski rad koji su ispoljavali kao članovi Gorskog službe spasavanja, kao suradnici planinarske štampe, kao članovi upravnih odbora društava. Kao alpinistički instruktori oni su se najviše zala-

gali za napredak i osposobljavanje mladih penjača.

Ispiti za alpinističke instruktore održani su u društvima na kojima je bio prisutan i po jedan član Komisije za alpinizam. Tako su do sada položili s uspjehom ispiti: Nenad Paulić član PDS »Velebit«, Anka Šephar član PD »Željeznica« iz Zagreba i Vlado Jelaska član PD »Mosor« iz Splita.

PONOVLJEN ASCHENBRENNOV SMJER U TRAVNIKU

Ervin Hanzer i Branko Lukšić, članovi AOPD »Zagreb« i AOPDS »Velebit« prepenjali su 31. VII. i 1. VIII. o. g. najteži smjer u Julijskim Alpama, t. zv. Aschenbrennerov smjer.

Ovo je prvi hrvatski navez, koji je ponovio ovaj smjer, a prepenjalo ga je od godine 1937. svega jedanaest naveza.

Detaljan opis ovog vrhunskog pothvata naših alpinista bit će objavljen u jednom od slijedećih brojeva »Naših planina.«

B. L.

SPLITSKI PLANINARI U TALIJANSKIM ALPAMA

Ovog je ljeta jedna grupa članova splitskog »Mosora« izvršila pohod u talijanske Alpe i nakon povratka u domovinu ispunila izlog svog društva slikama sa ove ture. Tako je ovog mjeseca kolovoza izlog »Mosora« bio mnogo življiji od prošle godine u tom mjesecu. Vjerujemo, da će i »Naše planine« objaviti kakav zanimljiv opis sa i drugih ljetnih tura članova PD »Mosor«. Ur.

LOGOR ALPINISTA HRVATSKE

U drugoj polovini mjeseca kolovoza Komisija za alpinizam pri FSH organizirala je logorovanje za pripravnike i alpiniste. Organizacioni vođa logora bio je Stjepan Brlečić, koji je i ove godine s uspjehom organizirao logor. Tehničko vodstvo sačinjavali su Nikola Šimunović i Branko Lukšić.

Za vrijeme logorovanja koje je trajalo od 15. do 28. kolovoza sa bazom u Šljamerovoj kući u Vratima i planinarskoj kući u Krnici prepenjan je 41 smjer. Na sastanku rukovodstva logora svake večeri prije izvršenja zadatka sastavljeni su navezi prema sposobnostima penjača i postavljenim ciljevima. Nakon penjačkog uspona slijedio je dan odmora, kojeg se provodilo u vježbama, dogovoru za slijedeće penjačke uspone, pravljenju

skica i nacrtu kao i davanjem opisa za sljedeći smjer. Ostali dio dana proveden je u raznim igrama, šali, pjesmi i u pričavanju planinarskih doživljaja. Na ovom logoru penjali su zajedno penjači AO »Zagreba«, AO »Velebita«, AO »Željezničara« i AO »Mosora« iz Splita.

Propenjano je 87 smjeri što otpada oko 5 smjeri na svakog učesnika, a to pokazuje maksimum zalaganja svakog penjača, napose rukovodstva.

Logor je imao napredni karakter na kojem su mladi penjači u dvije grupe pod rukovodstvom alpinista penjali pretežno srednje teške i teške smjerove u stijenama Triglava, Cmira, Stenara, Ponca, Mojstrovke, Razora, Prisojnika, Dovškog, Gamzovca. Osim lakših smjerova prepenjani su u svjevnjorj stijeni Triglava: Bavarski smjer, Jugov steber i Copov steber.

Uspjeh logora je potpun jer su 4 vođe naveza osposobili 13 mladih penjača za samostalno vodstvo u lakšim smjerovima. Ovo je prvi logor na kojem učestvuju i mladi talentirani splitski penjači koji su pokazali naročitu volju i smisao te će stečeno znanje prenositi svojim mladim drugovima, kojima su zbog dline Alpe teže pristupačne. **B. L.**

NOVA PLANINARSKA KUĆA U PROKLETIJAMA

Ivangradski planinari su 13. srpnja svečano otvorili svoju novu planinarsku kuću na Čakoru (1849 m) u Prokletijama. Kuća se nalazi na sedlu pod Djevojačkim Kršem gdje prelazi cesta Titograd—Peć preko Prokletija, što je ujedno najviši cestovni prijevoj u Jugoslaviji. Nova planinarska kuća bit će od naročite vrijednosti i za skijaše, jer se nalazi u centru divnih skijaških terena, sa spustovima dugim i po 30 kilometara. Osim toga kuća će poslužiti za odmor brojnim putnicima koji prelaze Čakor, i koji se na tom lijepom mjestu žele malo zaustaviti radi lijepih vidika. Ta činjenica ima još i tu povoljnu stranu da rentabilnost nove kuće upće ne predstavlja problem. Ovo je već četvrta planinarska kuća u Prokletijama. Prva je kuća na Bogama pod Hajlom, druga u Bjeluhli pod Mal Nećinatom a treća na Slanim poljanama pod Žutim Kamenom. Sada kad imamo čitavu jednu mrežu planinarskih objekata u Prokletijama, možemo konačno reći da je ovc ogromno planinsko područje prestalo biti planinska nepoznanica, kojim imenom smo je nazivali još prije nekoliko godina. **Dr. Ž. P.**

KONCERT NA VRHU TRIGLAVA

Glazbena škola u Ljutomeru (Slovenija) organizira svake godine izlet u planine sa svojim učenicima. To im je ujedno i nagrada za postignuti uspjeh u školi, jer putne troškove snosi blagajna škole. U Ljutomeru djeluje kulturno-prosvjetno društvo »Svoboda« koje ima i svoju limenu glazbu, a u kojoj sviraju uglavnom seljaci, obrtnici i radnici. Upravnici Glazbene škole, August Loparnik, ujedno je i dirigent limene glazbe, a također i predsjednik planinarskog društva u Ljutomeru. Radi propagiranja planinarstva i razvijanja ljubavi prema planinama o školskim praznicima drug Loparnik vodi i upoznaje svoje učenike sa prirodnim ljepotama naših planina. Ovog ljeta (24. VIII.) pored učenika Glazbene škole, poveć je u Alpe i dvadesetak članova limene glazbe. Zarekli su se da se svi skupa, sa duvačkim instrumentima, mgaraju popeti na Triglav i održati mali koncert. To im je zaista i uspelo. I pored toga što uspon na Triglav nije baš tako jednostavan ni za planinare koji na sebi ništa ne nose, ovi ljudi — kojih većina nikada nije bila u Alpama — uspjeli su bez narećitih teškoća da se popnu do Aljaževa stolpa sa svojim velikim trubama i bubnjem čiji je promjer oko 1 metar. Stigavši na vrh, djeca su otpjevala pjesmu »Planinam« koju je napisao pjesnik seljak, Maks Meško, a komponirao Matija Tomc. Svirajući su odsvirali »Triglavski marš«, »Na juriš« i »Gorenjsku koračnicu«. Tenovi su odjekivali planinama, a planinari koji su se našli na Planiki, Kredarici i Staničevoj koči sa interesom i zadovoljstvom slušali su koncert sa nsvakidašnjeg podjuma, sa najvišeg vrha naše domovine. **D.**

Planinarske vijesti iz svijeta

NJEMAČKI ALPINISTI OSVOJILI KANG GURU

Početkom kolovoza stigla je u Katmandu obavijest, da je njemačka ekspedicija koju je vodio alpinista Steinmetz osvojila vrh Kang Guru, visok nešto iznad 7000 metara. Ovaj vrh se nalazi u lancu Annapurna, pa su ga alpinisti nazvali Annapurna II.

Obavijest o uspjehu ekspedicije donio je u glavni grad Nepala jedan Sherpa, nakon 23 dana hoda od logora baze.

FRANCUSKO-ŠVICARSKA EKSPEDICIJA NA GANESH HIMAL

Poznati švicarski vodič i učesnik Everest ekspedicije 1952. godine Raymond Lambert stigao je 13. kolovoza o. g. avionom u Bompay, odakle je istog dana prosljedio za New Delhi, da se tamo sastane sa ostalim članovima francusko-švicarske ekspedicije za područje Ganesh Himal.

Lambert će preuzeti tehničko vodstvo ekspedicije, koja je poduzela da osvoji četiri neosvojena vrha ovog područja. Vrhova tih vrhova kreće se između 6270 do 7920 metara. U ovoj ekspediciji učestvuju Francuzi Robert Guinot, Paul Gendre i gospoda Claude Kogan, Švicarci Claude Morel, Eric Gauchat, Pierre Vittoz i Raymond Lambert, kao i nepalski oficir za vezu Nanda Bahadur.

Svi članovi ekspedicije osim Lamberta krenuli su već 20. srpnja brodom iz Marseillea, a nakon sastanka sa Lambertom prosljedili su 22. kolovoza prema Raxaulu. Sa opremom u težini od 3 tone trebali su biti u Simri, da tamo uključe u ekspediciju osam Šerpa prije odlaska avionom u Katmandu.

Raymond Lambert vjeruje, da će već 10 dana nakon odlaska iz Katmandua uspostaviti logor baze, kao i to da će se ekspedicija vratiti krajem mjeseca studenoga.

Ekspedicija će sa ovog pohoda donijeti foto-dokumentaciju i topografske karte, koje će biti nov doprinos općem upoznavanju velikog masiva Himalaje.

HIMALAJSKE EKSPEDICIJE POD NADZOROM

Nepalska vlada izdala je stroge odredbe, kojih se moraju držati strane ekspedicije koje dolaze u Himalaju Nepala.

Po tim odredbama svaku ekspediciju mora pratiti jedan ovlaštení oficir, kojemu treba plaćati mjesečno 200 rupija i osim toga potpuno ga opremiti za učestvovanje u određenom pohodu. Oprema na kraju ostaje oficiru. Članovi ekspedicije smiju nositi oružje samo za svoju ličnu obranu, a ne za lov na divljač. Na kraju mora svaka ekspedicija podnijeti vladi Nepala izvještaj o svom pohodu.

PRIPREME ZA OSVAJANJE VRHA LHOTSE

Vlada Nepala dala je dozvolu Švicarskoj zakladi za alpska istraživanja, da može u jeseni 1955. vršiti izviđanja u području masiva Lhotsé.

Ovaj imponzantan susjed Everesta predstavlja za sada najviši neosvojeni vrh Himalaje.

ISTRAŽIVAČI IZ SALZBURGA NA SPITZBERGIMA

Austrijska ekspedicija iz Salzburga stigla je 27. srpnja na Spitzberge. U obavijesti o putovanju morem javlja, da je vrijeme bilo izvanredno lijepo i sunčano. Od Longyearbyena putovali su Austrijanci zajedno sa engleskom Cambridge ekspedicijom do unutrašnjeg dijela ledenog fjorda Bethasnia, gdje su morali napustiti kuter »Nordssysel« i krenuti dalje preko ledenih površina. Kako su međutim ove godine vladale osobito povoljne vremenske prilike, to su oni mogli bez većih zapreka nastaviti prema cilju.

OJOS DEL SALADO NAJVIŠI VRH AMERIKE?

Prema nekim novijim mjerenjima i podacima unesenim u kartu, koju je izdala kartografska sekcija Nacionalnog geografskog društva za Geografski magazin u Washingtonu (listopad 1950), vrh Ojos del Salado visok je 22,539 stopa, odnosno 7440 metara.

Ovaj se vrh nalazi u lancu čileanskih Anda u blizini 27° južne širine i to na granici između argentinske provincije Catamarca i čileanske Atacama.

U ovo područje vodi autostrada iz luke Caldero preko željezničke stanice Toledo, koja se nalazi na prijevoju Passo de San Francisco (5100 m) sjeverno od Ojos del Salado i spušta se u dolinu Antofogasta de la Sierra.

Talijanski planinarski list »Lo scarpone« javio je međutim, da još uvijek nije sigurno i konačno utvrđena detronizacija Aconcagüe. **Ur.**

NOĆNA TURA NA MATTERHORN

Zahvaljujući jasnoj mjesecini izvela su dva mlada Talijana, polovicom mjeseca svibnja ove godine, uspon na Matterhorn noću.

Krenuli su iz Breuila u 2 sata i dosegli vrh oko 8 sati ujutro. U podne su već bili u Breuilu. **Ur.**

OSVAJANJE VRHA KANCENDZUNGA

Vrh Kancendzunga je treći po redu uz Everest i malo je niži od njega, ali je u svakom pogledu mnogo teži za uspon.

Prvi je počeo istraživati mogućnosti uspona na taj vrh Douglas Freshfield godine 1899, ali kasniji brojni neuspjeli pokušaji alpinista raznih narodnosti, od kojih su mnogi završili katastrofalno, stvorili su vjerovanje, da su tehničke teškoće uspona na Kancendzunga tako velike, da su gotovo nesavladive.

Kancendzungi se je međutim lakše približiti nego mnogim visokim vrhovima Himalaje, jer se ona nalazi svega 60 km zračne linije od jednog središta, t. j. od popularnog ljetovališta Darjeelina, no baš taj njen položaj čini je opasnijom i

nepristupačnijom od drugih planina ovog lanca.

Kancendzunga se naime diže na krajnjem istoku Himalaje i to svega nekoliko stotina kilometara od Bengalskog zaljeva, preko kojeg dolazi monsun pa je prema tome izložena udarcima pune snage monsunskih vjetrova. Ovo ustvari znači, da ni na jednom drugom dijelu Himalaje vremenske prilike nisu ovako teške kao u području Kancendzunge. Padanje snijega je znatno veće, pa su i opasnosti od lavina mnogo veće nego u drugim dijelovima, a zbog lokalnih vremenskih prilika neobične su i formacije leda. Njihov čudni, ulegnuti oblik izvanredno je lijepog izgleda, a uspinjati se uz ova ledem pokriva udubljenja i izložene kose, oštre kao nož, predstavlja najveće moguće teškoće za čovjeka.

Danas je već poznato, da se ni jedan od najviših vrhova svijeta, ne može osvojiti bez znatne pomoći sreće i slučaja, bez obzira koliko velika i kako je opremljena ekipa.

Ukratko rečeno, uspjeh ovisi od toga, da li se sposobni ljudi nalaze na pravom mjestu, pod potpuno povoljnim vremenskim uslovima. Ovo se, kako je poznato iz povijesti Everesta, ne događa često.

(Prema posebnom izvještaju primljenom od atašea za štampu Britanskog generalnog konzulata u Zagrebu)
Uredništvo

Kancendzunga

KONGRES MEĐUNARODNE UNIJE
PLANINARSKIH ORGANIZACIJA
(UIAA) U MÜNCHENU
UIAA PRED REORGANIZACIJOM

Ovogodišnji Kongres UIAA održan je u Münchenu od 10. do 12. srpnja. Planinari i alpinisti glavnog grada Bavorske dočekali su srdačno i drugarski predstavnik planinarskih organizacija Francuske, Grčke, Italije, Jugoslavije, Nizozemske, Vel. Britanije, Austrije, Švedske, Švicarske i Španije, kojih je bilo oko 50.

U petak navečer, nakon dolaska delegata, bilo je priređeno primanje u Bavorskoj vladi, gdje su se delegati međusobno upoznawali, a stari znanci i planinarski drugovi obnavljali prijateljstva i sjećanja.

U subotu, 11. srpnja prije podne organizirano je pregledavanje grada Münchena, a poslije podne je održana sjednica Izvršnog komiteta UIAA.

Navečer istog dana priredio je gradonačelnik Münchena primanje u monumentalnoj staroj vijećnici.

Brojni govornici isticali su značenje Münchena kao velikog centra modernog evropskog alpinizma.

Predsjednik planinarskog saveza Francuske Lucien Dévies (organizator ekspedicije na Annapurnu) posebno se osvrnuo na velika djela, koja su izveli alpinisti Münchena. On se sjetio velikog broja slavnih imena, kao Hansa Dülfera, Willi Welzbacha, Franza i Tonija Schmida i drugih, kao i njihovih dijela sjeverne stijene Matterhorna, Eiger, Grandes Jorasses i još mnogih velikih pobjeda, koje pokazuju sjajne primjere, što sve može izvesti čvrsta volja čovjeka u borbi sa divljom prirodom.

Govornici su također isticali planinarsko drugarstvo, koje iskreno veže planinare svih zemalja.

U nedjelju prije podne održan je plenum u zgradi Deutscher Alpenvereina. U bijeloj jednokatnici, na zelenom otočiću rijeke Isar, bila je priređena izložba bogate planinarske literature, sjajno opremljene. Isto tako je na hodnicima zgrade bila uređena izložba Gorskog službe spasavanja.

Plenum je otvorio predsjednik Unije gospodin Egmond d'Arcis uobičajenim izvještajem o značajnim događajima u Uniji tokom protekle godine. Osim toga je pročitao brojav Planinarskog saveza Poljske, kojim pozdravlja ovaj Kongres. U ime međunarodne komisije za zaštitu prirode održao je referat Fritz Lense. On je govorio o čuvanju i obnavljanju alpinskih zaštićenih parkova, o zaštiti pojedinih

nih strmih područja i divljih potoka, o zabrani prodiranja tehničkih sredstava u takva područja, o održavanju čistoće u prirodi. Ovc zadnje odnosi se na masovne posjete planinama i livadama, kada na tim mjestima ostaju tragovi nepažnje i površnosti ljudi. Zatim je govorio o zaštiti bilja i životinja u planinama, kao i o propagandi, koju moraju sve planinarske organizacije razviti u tom smislu i tome pristupati sa najvećom ozbiljnošću. Posebno je upozorio na gradnje planinskih vlakova, žičnih željeznica i ski liftova, kod kojih se mora dobro paziti, da ne nagrde ljepotu prirode. Naglasio je također, da se ova komisija mora boriti protiv prodora automobilskeg prometa po svim mogućim stazama i da se po određenim putovima i dolima zabrani promet vozilima i sačuva te predjele za pješake.

Kod postavljanja šatora i logora treba također ozbiljno voditi računa o zaštiti prirode, da se postizavanjem jedne pozitivne svrhe ne načine štete i nagrđivanja, zbog kojih se kasnije moramo stiditi. Na svakom planinarskom tečaju morao bi se uvesti kao obavezni predmet zaštita prirode, a u svakom turističkom centru, u turističkim uredima, na logorovanjima i sličnim mjestima, trebalo bi vidno isticati, kako treba da se čovjek odnosi prema prirodi.

Na kraju je spomenuo, da se zaštitom prirode moraju i dalje energično baviti članovi Gorskog službe spasavanja.

Poznati austrijski alpinista Wastl Mariner izvjestio je plenum o rezultatima, koje je postiglo zasjedanje međunarodne komisije službe spasavanja, koje se održavalo uporedo sa radom Izvršnog komiteta. Sve planinske zemlje i organizacije trebaju usvojiti upotrebu modernih sredstava za spasavanje, kao i moderne metode spasavanja. Treba postići, koliko god je moguće jeftinije spasavanje nesrećenih, jer su po dosadašnjim uslovima akcije spasavanja veoma skupe. Stalni biro UIAA mora kod ovoga pomoći, a isto tako moraju se pojedini članovi službe spasavanja, ličnim kontaktom truditi da doprinesu ovom cilju.

Predsjednik Planinarskog saveza Francuske Lucien Dévies tražio je na sjednici Izvršnog komiteta, da se izvrši reorganizacija Unije na savremenijim osnovama, da Unija bude vitalnija i operativnija, nego što je to dosada bila. Jugoslavenska delegacija pružila je njegovom prijedlogu punu podršku. Plenum je na ovaj prijedlog donio zaključak, da stalni biro UIAA u Genevi mora do mjeseca listopada ove godine pripremiti nacrt reorganizacije Unije, a u tom mjesecu će se održati sa-

stanak, koji će donijeti konačne zaključke.

Na kraju je predsjednik Unije obavijestio plenum, da Izvršni komitet predlaže da se slijedeći Kongres Unije održi u Madridu. Jugoslavenska delegacija nije glasala za ovaj prijedlog i izjavila je, da Kongresu u Madridu ne će prisustvovati.

Za vrijeme plenuma članice i članovi Alpenvereina u Münchenu podijelili su svim delegatima ukusno uređene planinarske darove.

Istoga dana poslijepodne jugoslavenska delegacija posjetila je bivši nacistički logor Dachau i odala počast poginulim Jugoslavenima u tom zloglasnom mjestu.

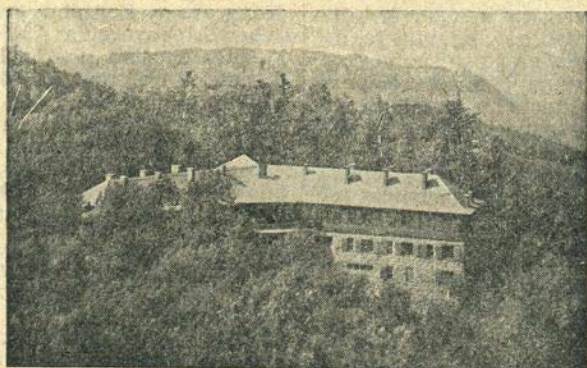
Slijedeća tri dana proveli su delegati na odlično organiziranoj ekskurziji kroz zanimljive predjele južne Bavarske mimo velikog jezera Starnbergersee, zatim preko Oberammergau, Garmisch-Partenkirchena do najvišeg vrha Njemačke Zugspitze (2964 m).

Na putu za Zugspitze bila je priređena vježba Gorske službe spasavanja, kojom je rukovodio poznati njemački alpinista Graminger. Ovu ekskurziju su predvodili naši znanci i gosti sa sleta u Fužinama i Kongresa u Zagrebu predsjednik Deutscher Alpenvereina A. Jennewein, predsjednik društva u Münchenu dr. Heizer, Kramer i referent za biblioteku Alpenvereina Hans Ackerman. Za vrijeme čitave vožnje i pohoda na Zugspitz, kao i povratka do Münchena Hans Ackerman bio je odličan tumač, koji nije propustio ni jedne važnije točke, a da nije detaljno opisao njene zanimljivosti.

U srijedu, 15. srpnja pred večer rastali su se kod glavnog kolodvora u Münchenu planinari 11 zemalja Evrope drugarskim stiskom ruku i željama, da što više planinara naših zemalja upoznaju ljepote planina i planinskih krajeva svijeta.

P. Lučić-Roki

TOMISLAVOV DOM

SLJEME NA MEDVEDNICI

Divno planinsko odmaralište u blizini Zagreba na 1012 m nadmorske visine - Prvorazredna kuhinja; centralno grijanje; tekuća voda u sobama; telefonska veza sa Zagrebom - Prostrani vidici sa vrha Sljemena (1035 m) i sa terase doma na Hrvatsko Zagorje, Samoborsko gorje, Slovensko sredogorje, na Alpe, Pohorje, na planine Gorskog Kotara i Like, te na Zagreb sa prostranom posavskom ravnicom, omeđenom na horizontu vrhovima bosanskih planina. Svakodnevna autobusna veza iz Zagreba. Obratite se na »TOMISLAVOV DOM«, Sljeme na Medvednici, pošta Zagreb-Gračani, tel. interurban 25-000